

Doorbraaknota

Voorjaarsnota 2017 van de gemeente Apeldoorn

April 2017

Inhoudsopgave

Doorbraaknota	2
Vooraf	4
SamenLeven.....	7
Duurzaamheid	13
De binnenstad.....	15
Revitalisering	19
Ten slotte	22
Trends: Nederland in 2050	24
Leven in 2050	25
Financiële verkenning.....	31
Financieel meerjarenperspectief	32
Financiële omvang uitwerkingen	38
Toelichting uitwerkingen	40
Bijlage: uitwerkingen bestuursakkoord, moties, PM-posten en thema's	47

Doorbraaknota

In de raadsopdracht Agenda voor Herstel uit 2012 was de hoofdpdracht – aan raad, college én de ambtelijke organisatie - om de situatie in Apeldoorn snel en goed bij te stellen. ‘Financieel schoon schip te maken, keuzes te maken en de ambtelijke organisatie op orde te brengen. Niets doen is geen optie, het is

alle hens aan dek’ aldus de raadsopdracht. ‘Richtpunt is om aan het einde van deze bestuursperiode (2012-2014), voor de daaropvolgende bestuursperiode, zicht op herstel te hebben.’ Ons college nam in 2014 de verantwoordelijkheid over. We zijn in 2014 aan de slag gegaan op basis van het bestuursakkoord Door en het collegewerkprogramma Doorvertaald. Wat zich nu aftekent is een opgaande lijn als het gaat om de gemeentelijke financiën. Zo kon op 15 december 2016 een blijde en opgeluchte burgemeester de gemeenteraad toespreken naar aanleiding van de beëindiging van het preventief toezicht door de provincie. De titel van deze voorjaarsnota, de doorbraaknota, verwijst naar de opheffing van dat preventief toezicht en

markeert de omslag naar een stad die weer toekomstgericht kan en mag denken en handelen. Natuurlijk moeten we ook in de nabije toekomst met de nodige voorzichtigheid handelen, we zijn er nog niet. Maar terugkijkend op de afgelopen jaren hebben uw Raad, de organisatie en het vorige en huidige college en niet in de laatste plaats de bevolking van onze stad een prestatie van formaat geleverd.

Ook dit laatste jaar van deze bestuursperiode zullen wij voluit doorwerken aan de realisering van het bestuursakkoord en het bijbehorende collegewerkprogramma. Kernpunten in het bestuursakkoord vormden de strategische doelen: comfortabele gezinsstad, toeristisch toplandschap, veelzijdige economie en duurzaamheid. Zij vormen de lijn waarlangs het college handelt en zijn voorstellen en bijbehorende investeringen beoordeelt. De extra ‘euro’s op de botten’ geven nu mogelijkheden om extra te investeren in de primaire opgaves van de stad.

Bij de voorbereiding van deze voorjaarsnota waren we het erover eens dat nu het moment is aangebroken dat, los van al het andere dat ook moet gebeuren, een aantal grote stedelijke opgaves aan onze deur kloppen. En zo is deze voorjaarsnota opgebouwd rond drie belangrijke thema’s: duurzaamheid, de binnenstad en de revitalisering van de oudere wijken. En natuurlijk gaat deze voorjaarsnota in op wat er gebeurt in onze samenleving en hoe wij, uitgaande van de eigen levensinvulling en kracht van onze

inwoners, als zelfbewuste en optimistische overheid mee willen bouwen aan een samenleving waarin iedereen meedoet.

Zoals door u gevraagd, heeft deze voorjaarsnota een beleidsinhoudelijk karakter. De komende weken zullen uw Raad en ons college het debat voeren. Op het moment van het verschijnen van deze voorjaarsnota zullen er nog de nodige (financiële) onzekerheden zijn. Zo zijn de effecten van de komende meicirculaire nog niet opgenomen in de achterliggende stukken en is het onzeker welke financiële gevolgen de bestandsontwikkeling in het kader van de BUIG zal hebben. Ook is het nieuwe Regeerakkoord nog niet bekend. In financiële zin zal daarmee de integrale afweging, ook voor wat betreft de uitwerking van de eerder ingediende moties, pas bij de opstelling van de MPB 2018-2021 kunnen plaatsvinden.

Desalniettemin presenteren wij u met trots deze voorjaarsnota en onze plannen die vanwege hun aard de huidige collegeperiode overschrijden. Het tekent onze overtuiging dat de aandacht voor een inclusieve en duurzame samenleving en de aanpak van binnenstad en wijken niet langer kunnen wachten. Dit alles vanuit de oprechte verwachting dat wij over een jaar een stad met een stevige basis aan het volgende college over kunnen dragen.

Vooraf

In januari kwam ons college ter voorbereiding van deze voorjaarsnota bijeen. Het waren de dagen rond de inauguratie van president Trump van Amerika en de dagen dat er een felle discussie woedde tussen de pers en de kersverse president omtrent het aantal enthousiaste of minder enthousiaste bezoekers van die inauguratie. Naast feiten ontstond een nieuwe categorie feiten: 'alternatieve' feiten. En zoveel werd ons wel duidelijk: dat is dus wat dit college niet wil, besturen op basis van *alternatieve* feiten. Nee, bestuurd moet er worden op basis van feiten: feiten en trends vormen de basis voor te maken keuzes. Die keuzes vergen diepgang in de analyse, verdieping van de vraagstukken en diepgang van politieke overtuiging, visie en moreel gezag. Daar hoort geen twitterende politiek van oneliners en alternatieve feiten bij. Ons college wil trends herkennen en zo mogelijk en desgewenst beïnvloeden. En dat kan vast niet altijd, veel behoort niet tot de verantwoordelijkheid en invloedssfeer van een gemeentebestuur, maar we kunnen wel via leiderschap duiding geven en zo mogelijk samenhang creëren. Bovendien, zo constateerden we, moeten we ons als overheid niet wegcijferen, de overheid die zich terugtrekt op zijn kerntaken maakt wat ons betreft plaats voor een zich vernieuwende en meer zelfbewuste overheid.

Apeldoorn staat er in velerlei opzicht goed voor, zo stelden wij tijdens onze voorbereiding vast. Het politieke discours wordt in een positieve sfeer gevoerd, er staat een goede organisatie, de financiële positie van de gemeente is verbeterd. Deels heeft de internationale, maar ook de nationale, (economische en financiële) crisis daaraan bijgedragen. Zij heeft ons gedwongen tot keuzes en samenwerking. In die omstandigheden is, tegen de klippen op, het zelfbewustzijn van stadsbestuur en stad toegenomen. Maar er is ook die andere kant, er is reden tot zorg als we kijken naar nationale en internationale ontwikkelingen die ook lokaal voelbaar zijn. We komen deels in een moeilijk te benoemen conflict dat zich lijkt af te spelen tussen bestuur en (een deel van de) samenleving. Een samenleving met ook gevoelens van onvrede, onzekerheid en soms zelfs boosheid. Toch lijkt die strijd in Apeldoorn minder op het scherpst van de snede te worden gestreden. In Apeldoorn lijken zaken mogelijk waar men in andere steden niet aan zou durven denken. Wat is die stille kracht van Apeldoorn en hoe houden we die sfeer vast? De burgemeester zei het in zijn nieuwjaars-toespraak: 'Wij zijn en masse boos. Signalen van onbehagen en onvrede voeren in het land de boventoon. Tegelijkertijd ervaar ik vrijwel dagelijks dat de stemming in het land eigenlijk helemaal niet zo beroerd is. Het openbaar bestuur moet zich daarom niet louter laten leiden door de mensen met de felste mening. Daarmee doen wij een grote meerderheid van onze inwoners tekort.' De opkomst en uitslagen van de landelijke verkiezingen van 15 maart jl. ondersteunen die opvatting. De hoge opkomst en het feit dat het populisme niet doorbreekt als alles bepalende politieke machtsfactor geeft vertrouwen. De afgelopen jaren was de opkomst van het populisme en de door velen waargenomen maatschappelijke verschraving een belangrijke zorg. De burger die zich niet erkend voelt, zich niet gehoord voelt en zich terugtrekt in vereenvoudigde beelden van de werkelijkheid. De angst bestond dat dit zich in politiek opzicht zou vertalen. Dat is in mindere mate gebeurd dan velen vreesden. Echter, het zou ronduit onverstandig zijn om op onze bestuurlijke beurt dat deel van de werkelijkheid, een deel waar bezorgdheid en boosheid in huist, te ontkennen en niet na te denken over een politiek en bestuurlijk antwoord. Apeldoorn is een stad met een

De afgelopen jaren waren in internationaal en nationaal opzicht turbulent. Het meest schrijnend was en is het conflict in het Midden Oosten en aangrenzende landen en de daaruit voortkomende vluchtelingencrisis. Wij schreven in de vorige voorjaarsnota dat wij mogen hopen en bidden dat in 2016 een omslagpunt zou worden bereikt. Dat heeft in zekere zin zo mogen zijn. De vluchtelingenstroom naar Nederland en daarmee naar Apeldoorn is sterk afgenomen. Desalniettemin zijn er nog steeds miljoenen mensen op drift en verkeren in erbarmelijke omstandigheden. Het is vanzelfsprekend dat wanneer daartoe aanleiding zou zijn en er een beroep op onze gemeente wordt gedaan dit beroep niet tevergeefs zal zijn.

sterk sociaal weefsel. En groot worden als stad betekent ook dat er getrokken wordt aan dat weefsel, dat het soms lijkt te scheuren. Armoede, schulden, eenzaamheid, werkloosheid en andere zorgen doen een groot en groter wordend beroep op de stad. Daar, rond die rafelranden, schuilen opdrachten waar we wat mee moeten en waar we vaak nog niet het antwoord op hebben gevonden. Wat betekent het voor onze stad om verder te bouwen aan een samenleving waarin plaats en zorg is voor iedereen? In deze voorjaarsnota zullen wij hierop ingaan in de paragraaf SamenLeven.

Duurzaamheid

Dan gaat het over *Living well, within the limits of our planet*. Ecologie als drijvende kracht voor toekomstige ontwikkelingen omvat drie transitie: 1. Een energie-transitie. 2. De circulaire economie. 3. En bij een groeiende wereldbevolking zal minstens een gedeeltelijke eiwittransitie nodig zijn vanwege milieudruk en grond(stoffen)gebruik van vlees- en zuivelproductie. Van de ecologische opgaven heeft de energietransitie ter beteugeling van klimaatverandering de grootste urgentie (Akkoord van Parijs de tweegradendoelstelling). Nederland lijkt het in internationaal opzicht (nog) niet zo goed te doen. De beteugeling van klimaatverandering vergt zowel vermindering van het energieverbruik als omschakeling naar duurzame of hernieuwbare energie. Een koolstofarme samenleving zal ook veranderingen in het dagelijks leven met zich meebrengen, de grenzen aan zuivel- en vleesconsumptie zullen voelbaar worden, ook in Apeldoorn.

Duurzaamheid is de rode draad die onze strategische doelen verbindt. Ten tijde van de vorige voorjaarsnota werd als vervolg op de klimaatconferentie van Parijs op 22 april 2016, de Dag van de Aarde, in New York het Akkoord van Parijs door 174 landen ondertekend. De afgelopen decennia is de consumptie aanzienlijk toegenomen, en daarmee ook de daaraan toe te rekenen emissie van broeikasgassen. Die emissie zorgt voor opwarming van de aarde. Nationaal, Europees en wereldwijd is de ambitie uitgesproken om die opwarming te beperken tot de veilig geachte maximale twee graden Celsius (de tweegradendoelstelling). Terwijl de consumptie in Nederland naar verwachting verder zal stijgen, zal de uitstoot van broeikasgassen juist sterk moeten dalen. Dit dwingt tot een duurzamere manier van leven: energieneutrale woningen en koolstofarme manieren van vervoer. Er is een verdere besparing van energieverbruik nodig, een overgang van het gebruik van fossiele brandstoffen (kolen, olie en gas) naar hernieuwbare energiebronnen (zoals zon en wind) en een vermindering van de consumptie van producten van herkauwers (vlees en zuivel). Onze inspanningen om lokaal aan deze opgave van duurzaamheid en circulariteit bij te dragen treft u in een van de volgende paragrafen aan.

Een stad ontleent grotendeels haar identiteit aan de binnenstad.

Ook onze binnenstad verdient de komende jaren aandacht. In onze bestuurlijke dromen bereik je die toekomstige binnenstad via mooie beeldbepalende invalswegen door onze 'inbreidende' stad. Die binnenstad moet levendiger worden, gevarieerder, meer groen, meer blauw maar ook speelser en spannender. Het is de huiskamer van een stad met verbeelding, een stad die meer ruimte geeft en gaat geven aan een creatieve en gevarieerde samenleving. Daarin veel aandacht voor cultuur, niet noodzakelijk meer, maar vooral kwaliteit. Roots in the Woods is een voorbeeld van een evenement dat we ruimhartig een plaats willen geven. De plannen voor Centraal Beheer kunnen bijdragen als gezichtsbepalend element. Het oorspronkelijke en op veel plaatsen aanwezige Art Deco karakter van de binnenstad moet nog meer terugkomen dan nu het geval is. Die binnenstad mag autoluw worden. In deze voorjaarsnota komt de ontwikkeling van het Apeldoornse centrum expliciet aan de orde in de paragraaf De Binnenstad.

Een andere ruimtelijke opgave is de doorontwikkeling van een goede en toekomstbestendige openbare ruimte als een belangrijke voorwaarde voor de comfortabele gezinsstad die we willen zijn. Die revitalisering van de openbare ruimte speelt vooral in de oudere wijken die zijn aangelegd in de periode tussen 1960 en 1980. De openbare ruimte raakt hier langzamerhand sleets. Niet zozeer vanwege achterstallig onderhoud, maar omdat de inrichting en materiaalkeuze niet meer voldoen. Dat vraagt om structurele ingrepen die

verder gaan dan regulier onderhoud en vervanging, ook in financiële zin. Wij komen hierop terug in de paragraaf revitalisering van de openbare ruimte.

Zoals gezegd gaat deze Voorjaarsnota in op zaken die qua inhoud, aanpak en investeringen de resterende bestuurstermijn van dit college overschrijden. Het is een Voorjaarsnota met een blik op de toekomst waarbij eerste keuzes worden gemaakt voor een stad die in het licht van haar strategische doelen werkt aan haar toekomst. Een toekomst van de huidige generaties en van generaties die nog komen gaan. Wij zien uit naar het debat met uw Raad.

In de bijlage treft u bij wijze van trendrapport een weergave aan van het SCP rapport *De toekomst tegemoet*. Het Sociaal en Cultureel Planbureau schetst in dat rapport een beeld van het Nederland anno 2050. We hopen dat deze beschrijving van een in alle opzichten aannemelijk toekomstbeeld een verdieping geeft aan deze voorjaarsnota en aan het te voeren debat.

SamenLeven

Samenleven betekent dat iedereen de gelegenheid krijgt mee te doen en niemand wordt buitengesloten, op sociaal en economisch vlak, binnen onderwijs, cultuur en sport. *Inclusivity is not only to be invited, but also to dance.* In de samenleving zijn er grote verschillen tussen rijk en arm, tussen mensen met een hoge en een lage opleiding. Voor zover het tot de invloedssfeer van de lokale overheid behoort willen we die tweedeling bestrijden. Bijvoorbeeld in het onderwijs. Kinderen hebben vaak minder kansen als hun ouders lager opgeleid zijn. Of als ze een niet-westerse achtergrond hebben. Wij vinden dat iedereen de kans moet hebben om iets van zijn of haar leven te maken. We willen werken aan een rechtvaardige samenleving. Waarin mensen elkaar en de overheid weer vertrouwen. Met de blik op de toekomst. Een Apeldoorn met vrijheid voor elk mens en gelijke kansen voor iedereen. Het is daarbij vanzelfsprekend dat we rekening houden met mensen die, om wat voor reden dan ook, moeilijker mee kunnen komen.

Het SCP schetst een toekomstige samenleving die mogelijk oppervlakkiger is en efficiënter in de onderlinge contacten, maar ook een samenleving waarin mensen meer en meer om zullen gaan met gelijkgestemden. Anderen zien een samenleving waarbinnen boze en verwarde mensen de complexe werkelijkheid door ontkenning naar hun hand zetten: Trump wordt ovationeel toegejuicht wanneer hij de sneeuwval tijdens een bijeenkomst aangrijpt om het klimaatprobleem te ontkennen. En weer anderen nuanceren die beelden door uit te gaan van hun persoonlijke waarnemingen, waarin mensen zich doorgaans op een prettige en beleefde wijze tot elkaar verhouden. Hier ligt de waarheid waarschijnlijk niet in het midden, alle beelden hebben een waarheid. Binnen die waarheden zullen u en wij, als lokale bestuurders en politici, nu en in de toekomst onze rol moeten spelen.

Een begrip als inclusiviteit wordt vaak versimpeld en de discussie wordt gevoerd op basis van een onvolledig feitelijk inzicht. In Apeldoorn stimuleren we inclusie op dit moment via verschillende investeringsagenda's en programma's in de sfeer van sport, cultuur, sociaal beleid, onderwijs etc. Daar gaan we natuurlijk mee door. Maar hebben we daarmee alles te pakken? Hierboven beschreven wij Apeldoorn als een stad met een sterk sociaal weefsel. En dat groot worden als stad ook betekent dat er getrokken wordt aan dat weefsel, dat het soms lijkt te scheuren. Armoede, schulden, eenzaamheid, werkloosheid en andere zorgen doen een groot en groter wordend beroep op de stad. Daar, rond die rafelranden, schuilen opdrachten waar we wat mee moeten en waar we het antwoord nog niet op hebben gevonden. Wat betekent het voor onze stad om verder te bouwen aan een samenleving waarin plaats en zorg is voor iedereen? Weten we voldoende? Bereiken we de wortels van onvrede en onzekerheid? Want, die zitten misschien wel dieper dan we vermoeden.

Objectieve en subjectieve maatstaven

De oorzaken zijn meervoudig en complex. Inkomens- en vermogensongelijkheid als te objectiveren maatstaven zijn nauwelijks toegenomen, dus daar lijkt de kern niet te zitten. Het lijken de inkomensonzekerheid en de versobering van de verzorgingsstaat te zijn die harder aankomen dan die inkomensverschillen. Als je weinig buffers hebt doet flexwerk of werkloosheid veel met je. Daarnaast is de gezonde levensverwachting veel minder hard gestegen voor mensen met een lager inkomen. Nederlanders dragen een goed zorgstelsel hoog in hun vaandel. Het knagen daaraan doet pijn, vooral voor mensen met een laag inkomen. En dat wordt nog versterkt door een ontwikkeling waarbinnen de interactie tussen verschillende bevolkingsgroepen vermindert. We *framen* elkaar met veel gemak via *onliners* negatief. En daarnaast komt nog eens het leed en geweld in de wereld in luttele seconden bij ons. Ga er maar aanstaan, je moet het allemaal maar op de juiste schaal weten te wegen. Waarden, normen en integratie zijn de grote onderwerpen, maar raken we dat vraagstuk ook aan met onze huidige Apeldoornse inzet? De diversiteit aan

tweedelingen zoals die tussen jong/oud, arm/rijk, wel/niet oorspronkelijke Nederlands lijkt vele malen groter dan de objectieve tweedeling. En daarbij leidt de terugkerende economische groei niet tot een gelijkmatig profijt. Dus als we niets doen, wordt het ook objectief gezien wel degelijk erger. Een op velerlei fronten

Een inclusieve samenleving vraagt om toegang: toegang tot sport, cultuur, onderwijs en werk. En dat voor iedereen. Het vraagt verbinding en beweging. Fysieke beweging zorgt voor sociale beweging, zorgt voor mobiliteit en kan bijdragen aan gezondheid. Onderzoeken laten keer op keer zien dat bewegen bijdraagt aan een gezonde geest, een gezond lichaam en gezond ouder worden. Het draagt bij aan de ontwikkeling van kinderen. Een goede conditie vergroot het concentratievermogen en de productiviteit, gaat ziekte tegen en verhoogt de mentale weerbaarheid. Daarnaast vormt de sportvereniging een ontmoetingsplek waar met veel vrijwilligers wordt gewerkt aan zaken die verder gaan dan sportbeoefening. Sport en bewegen als voorwaarde om midden in de samenleving te kunnen staan ongeacht je leeftijd, achtergrond, fysieke mogelijkheden, enzovoorts. Sport en bewegen als voorwaarde voor een comfortabele gezinsstad. Door de introductie van de Sportagenda Apeldoorn zijn nieuwe maatschappelijke initiatieven ontstaan rondom het stimuleren van gezondheid en ontwikkeling van met name kinderen. Het laat zien dat sportverenigingen een brede maatschappelijke rol (in de buurt) willen en kunnen vervullen. Het vraagt om een kritische blik op ons huidige beleid en inzet. Dat traject zullen we de komende periode samen met alle belanghebbenden inzetten. Sporten, gewoon in Apeldoorn.

groeïende ongelijkheid die het cement van de samenleving (verder) op zou kunnen lossen. Die tornt aan gelijke kansen en gelijke toegang. Protectionisme, nationalisme en populisme zijn de reflexen die het oproept. En daar niet naar luisteren of het terugduwen maakt het alleen maar erger. Is het al moeilijk om lokaal iets te doen aan die objectieve tweedeling, nog moeilijker is het om die subjectieve beleving te vertalen in een bestuurlijk handelingsperspectief. We zullen eerst moeten snappen hoe het zit. Wat ons betreft zullen we om te beginnen de dialoog aan moeten gaan. Niet met elkaar, dat ook, maar bovenal met en in de stad. We zullen mensen die zich bestaansonzeker voelen in Apeldoorn moeten opsporen, moeten uitnodigen. Onszelf en hen uitdagen om uit de valkuil van de versimpeling te blijven. Met een nieuwsgierige bestuursstijl, zie verderop in deze paragraaf, die op zoek gaat naar de onderstroom in de stad. Daarbij het besef dat inclusie niet alleen over mensen gaat die het materieel moeilijk hebben of zich onzeker voelen. Ook van mensen met wie het goed gaat vragen we een bijdrage. Maar dan vanuit een andere invalshoek. We staan samen aan de lat om Apeldoorn sociaal en economisch vitaal te houden. Apeldoorn barst gelukkig van de initiatieven. Wij als gemeente participeren in initiatieven van inwoners en ondernemers. Of omgekeerd. Zo'n vaststelling geeft energie en smaakt naar meer.

Overheid?

Je zou het zo kunnen samenvatten: op micro niveau is inclusie een vraagstuk van mensen, van gezinnen die het materieel en qua vaardigheden, moeilijk hebben om mee te doen. Misschien moeten we zoeken naar weer iets meer steuntjes in hun rug. Een overheid die de zorgen niet overneemt, maar zorgt dat het met een klein beetje hulp mogelijk wordt mee te doen en dat iedereen er beter van wordt. Op het niveau van de stad staat inclusie voor samenwerking, voor samen

verantwoordelijk zijn voor een sociaal economisch vitale stad waarin alle partijen, inwoners, organisaties en overheid samen optrekken. En nog een laatste nuancering om weg te blijven bij een te simpele benadering. Is inclusiviteit leeftijdsloos? Is het voor een jongere hetzelfde als voor een ouder iemand? Nee toch? Een jongere moet een afgeronde opleiding te krijgen. Het gaat erom dat jongeren, ook wanneer hun ouders arm zijn, zo mogelijk een gelijke start en kansen krijgen. Voor de beroepsbevolking, zeg de groep 18+ - 67-, gaat het om werk. En het voorkomen en oplossen van ondraaglijke schulden. We moeten het erover hebben. En 67+. Dan is gezond blijven factor nummer één. En gezond blijf je langer als je actief blijft. Zelfs als je daar in eerste instantie misschien helemaal geen zin in hebt of denkt dat het niet kan. Niet sporten in het verzorgingshuis, maar erbuiten. Dement Talent is een prachtig voorbeeld van wat je vaak niet voor mogelijk houdt. Inclusiebeleid is dus ook een beleid dat onderscheid durft te maken in leeftijdsgroepen zonder de

kramp te voelen van doelgroepenbeleid of leeftijdsdiscriminatie? Laten we het ook daarover hebben. Over een inclusiebeleid dat geen versimpeling van de werkelijkheid is, maar die werkelijkheid in de volle omvang in de ogen ziet. Weten hoe het zit, onderzoek doen, inclusie meten, is daar een basaal onderdeel van. En laten we, bovenop alles wat we al doen, met elkaar de dialoog aangaan. De inclusieve samenleving is per definitie geen domein waarin de overheid *top down* een oplossing kan bieden op ontwikkelingen die die inclusieve samenleving mogelijk bedreigen. Het antwoord kan alleen gevonden worden in een dans van overheid en samenleving om zo het ritme van die inclusieve samenleving te vinden.

Dit gezegd hebbende betekent het natuurlijk niet dat het college achterover leunt en de uitkomsten van de voorgestelde dialoog afwacht. Natuurlijk gaan we door met het huidige beleid en zullen het her en der intensiveren, denk bijvoorbeeld aan schuldhulpverlening. Maar ook aan sport, bestrijding van armoede onder kinderen, de inzet voor inwoners die aangewezen zijn op een bijstandsuitkering. Onlangs hebben wij elkaar hierover nog gesproken naar aanleiding van de Investeringsagenda 3D.

Wat kunnen we als bestuur?

Gerelateerd aan hetgeen in de vorige paragraaf is beschreven heeft ons college tijdens de voorbereiding van deze voorjaarsnota ook gesproken over de relatie tussen inwoners en bestuur en organisatie. De samenleving verandert in hoog tempo en is georganiseerd in zeer uiteenlopende groepen met elk hun eigen achtergronden, belangen en opvattingen. De uitdaging voor het bestuur en organisatie is om bij die veranderende structuren en verbanden 'aan te pikken' en onze lokale democratie te verbinden met de nieuwe (netwerk)samenleving. Betrokken, Uitnodigend en Slagvaardig blijven daarbij de kernwoorden voor bestuurder en medewerker.

Wie niet beter weet zou de afgelopen jaren hebben kunnen denken dat Nederland te kampen heeft met een democratische crisis, een diepe kloof tussen burger en bestuur. Deugt ons democratisch systeem wel? In het SCP rapport *Meer democratie, Minder politiek?* van oktober 2015, wordt hierover geconcludeerd dat er geen sprake is van een crisis in de democratie. Meer dan 90 procent van de Nederlanders steunt het idee van democratie en meer dan 75 procent is voldoende tevreden met het functioneren van de democratie. Sterker nog, in vergelijking met de eerste meting in 1973 is de tevredenheid met de democratie gestegen. Uit cijfers van de *Legitimiteitsmonitor* en de *Eurobarometer* komt een identiek beeld naar voren. En ook het *Tendrapport 2016, de Staat van het Bestuur*, van het ministerie van BZK, concludeert dat de overgrote meerderheid van de bevolking achter een democratie staat en dit wordt geassocieerd met vrijheid en de manier van besluiten nemen. De jongste landelijke verkiezingen, met een ongekend grote belangstelling voor de (tv)debatten, met een hoge opkomst en het achterblijven van een grote populistische doorbraak bevestigen het hierboven beschreven beeld. En, we zeggen het nog maar eens een keer, natuurlijk is dit alles geen reden om zelfgenoegzaam achterover te leunen, integendeel. Het geeft juist een impuls tot zelfreflectie en waar mogelijk het bestuurlijke en ambtelijk handelen aan te scherpen.

Wat is het dan wel?

Maar als het dan niet de democratie is, wat is het dan wel? In datzelfde SCP-rapport *Meer democratie, Minder politiek?* blijkt dat we in Nederland minder tevreden zijn over de dragers van ons politiek bestel: politici en politieke partijen. Minder dan 50 procent van de mensen zegt voldoende vertrouwen te hebben in de Tweede Kamer en in de regering. En politieke partijen komen niet verder dan 30 procent. In het rapport worden daarvoor de volgende verklaringen gegeven:

- Politici luisteren in de ogen van burgers niet, beloven veel, maken weinig waar en gaan hun gang
- Politici zijn in de ogen van burgers te weinig daadkrachtig
- Burgers zijn ontevreden met het beleid. Denk aan zorg en integratie

- Burgers hebben te weinig inspraak.

Je kunt hieruit afleiden dat het democratisch systeem deugt, echter dat de uitvoering verbetering behoeft. Obama had het in zijn afscheidsspeech over bedreigingen voor de democratie. En noemde in dat verband het gebrek aan echte gesprekken, Amerikanen die zich terugtrekken in hun eigen gelijk en hun vertrouwen in instituties hebben opgegeven. Hij wil dat inwoners zichzelf organiseren en dat de democratie werkt. Obama: 'Als je iets anders wilt, kom dan uit je luie stoel en organiseer je. Als je teleurgesteld bent in gekozen vertegenwoordigers, pak dan een klembord, haal handtekeningen op, doe zelf mee'. Politici krijgen in het SCP-rapport en de Staat van het Bestuur het verwijt te leven in hun eigen zeepbel. Waarmee eigenlijk gezegd wordt dat politici en burgers zich omringen met gelijkgestemden en verleerd zijn om werkelijk naar elkaar te luisteren. We praten over elkaar maar niet met elkaar.

En ondertussen hebben veel mensen het gevoel dat het de verkeerde kant opgaat met Nederland. Het gaat om de door hen als onzeker ervaren toekomst (Kim Putters, Cedris, 2 februari 2017 'Met mij gaat het goed, maar met ons gaat het slecht'). Het spitst zich toe op vooral mensen met een slechte arbeidsmarktpositie vanwege bijvoorbeeld leeftijd of opleiding. Zij zijn onzeker over hun werk, angstig en boos. Zij vormen een soort 'onderstroom' in de samenleving. Echter de antwoorden van de gevestigde politiek zijn antwoorden in de 'bovenstroom'.

Het gaat goed met Nederland. Wie met globale blik naar de cijfers kijkt, kan niet anders concluderen dan dat we een blij land zijn. Nederlanders geven hun leven gemiddeld een dikke zeven, en dat is internationaal gezien hoog. Onze kinderen zijn gelukkig. We zijn veel optimistischer over economie en maatschappij dan andere Europeanen. Het optimisme neemt bovendien de laatste tijd duidelijk toe. Steeds meer mensen vinden dat het de goede kant opgaat met Nederland en verwachten dat de economie nog wel een tijdje goed blijft draaien. Ook het vertrouwen in de regering stijgt de laatste tijd. De werkloosheid daalt snel, ook vijftigplussers vinden weer werk. Ondernemers hebben meer vertrouwen, op de huizenmarkt is de ellende voorbij en de lonen stijgen eindelijk weer lekker. De overheidsfinanciën zijn op orde. Politieke partijen kunnen weer wat geld uitdelen en plannen maken voor een groener, ondernemender, socialer en innovatiever Nederland. Kortom: hoera. Niks aan hand, hoezo boze burgers?

Maar wie inzoomt, ziet heel verschillende groepen. De ene (jong, hoogopgeleid) is veel optimistischer dan de andere (oud, laagopgeleid). Dat verschil was er altijd al, maar het opvallende is: de laatste jaren neemt het toe.

In 2016 registreerde het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) het grootste verschil ooit in vertrouwen tussen 65-plussers en jongere generaties. CBS-hoofdeconoom Peter Hein van Mulligen: „Het is een raadsel. Na het dieptepunt in vertrouwen in 2013 steeg het bij jong en oud weer. Maar in 2016 viel het bij 65-plussers plots terug.” Hij heeft geen flauw idee waarom. Van Mulligen kan geen economische verklaring vinden voor de dip in het humeur van ouderen in 2016. Wel voor de dip in de jaren daarvoor: die werd veroorzaakt door de pensioenkorting. Ook tussen hoog- en laagopgeleiden neemt het verschil in vertrouwen de afgelopen jaren toe. Hoe dat komt? Wellicht profiteren laagopgeleiden minder van de economische opgang, oppert Van Mulligen. En: bij hoogopgeleiden zitten meer zzp'ers die de aantrekkende economie zeer sterk voelen in hun verdiensten. Daar spuit het vertrouwen dan omhoog. Laagopgeleiden vinden in een opgaande economie vaker een baan maar veel meer verdienen gaan ze waarschijnlijk niet.

Waarom lopen sinds de crisis de humeuren zo uiteen? Volgens Kim Putters, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau, is het sleutelwoord 'onzekerheid', zeker ook bij 65-plussers. Ja, Nederland staat bovenaan in de lijstjes van gelukkigste, welvarendste, veiligste landen ter wereld. Maar er staat dus veel op het spel: er is veel te verliezen. Putters: „Een grote groep Nederlanders vraagt zich af: wat is mijn diploma nog waard straks? Wat is mijn recht op zorg nog, nu de gemeente die gaat leveren?” En: er is een grote groep die weinig merkt van die hoge Nederlandse positie op al die ranglijsten. „Er zit twee punten verschil tussen de grote groep Nederlanders die hun leven een ruime acht geven en de groep die een zes op zijn leven plakt. Dat is voor een land dat zo gelijk is als het gaat om inkomen en gezondheid een fors verschil in beleving.”

Kan een nieuw kabinet daar iets aan doen? Putters denkt dat de kans op teleurstelling groot is. Het verzuilde Nederland kende meer maatschappelijke organisaties die hielpen alle mensen erbij te trekken. „Nu kijkt iedereen naar Den Haag. Maar een kabinet kan dit niet allemaal oplossen. Een deel moet de samenleving zelf doen, maar die structuren zijn verdwenen.” De politiek richt zich deze campagne sterk op groepen: ouderen, autochtonen, migranten. „Juist de partijen die zich richten op brede groepen, krijgen hun boodschap lastig over het voetlicht. Dat maakt het in een formatie heel moeilijk het gedeelde belang te vinden. De kans op teleurstelling over niet waar te maken beloftes aan al die deelgroepen zal opnieuw groot zijn.” (NRC, 14 maart 2017)

Een antwoord als: “We hebben zo’n hoge kwaliteit van leven” is in de ogen van burgers in de onderstroom onvoldoende. Zij willen adequate antwoorden op individuele problemen in relatie tot werk, inkomen, zorg, veiligheid, gezondheid en de directe leefomgeving. Antwoorden die de door hun ervaren onzekerheid reduceren. In veel analyses gaat het om: gebrek aan zekerheid en vertrouwen. Bij het vertrouwen in de overheid speelt procedurele rechtvaardigheid een belangrijke rol. Daarmee wordt bedoeld dat het vertrouwen van burgers in de overheid samenhangt met ervaringen van burgers met diezelfde overheid. Bij procedurele rechtvaardigheid gaat het om zaken als: bejegening, een dienstbare opstelling, luisteren, serieus worden genomen, afspraken nakomen en uitleggen waarom we iets doen.

Zo ligt er, naast allerlei inhoudelijke opgaven op het terrein van werk, inkomen, zorg, veiligheid, gezondheid en de directe leefomgeving, ook een opdracht aan bestuurders en organisatie om het contact met de inwoners te intensiveren. En, om meer verbinding aan te brengen tussen de representatieve democratie en de participatieve democratie? Om op die manier bij te dragen aan enerzijds het reduceren van de onzekerheid en anderzijds het versterken van vertrouwen. Moeten we in ons gedrag en denken niet meer terug naar de basis van de lokale democratie. Het bestuur als onderdeel van de lokale gemeenschap. ‘Met elkaar besturen wij Apeldoorn’. Wij willen daarom nog eens goed kijken naar de manier waarop we de stad besturen. In deze aanpak stellen we dus niet het democratisch systeem ter discussie, maar wel de wijze waarop we daar invulling aan geven. Ook houden we geen theoretische beschouwingen over bestuursstijlen, maar komen met een aantal gerichte interventies:

Zichtbaar en aanspreekbaar

Wij, bestuur en organisatie, zoeken aansluiting bij burgers die niet in de dominante netwerken bivakkeren. We zijn zichtbaar en aanspreekbaar voor iedereen, waarbij de alledaagse werkelijkheid (werk, inkomen, zorg, veiligheid, gezondheid en directe leefomgeving) het vertrekpunt is van ons handelen. Een groot deel van de burgers heeft het idee dat politici en ambtenaren in een andere wereld leven en zij ervaren, nadat ze hun stem hebben uitgebracht, de overheid niet meer als van ons samen en hebben het idee dat beleid niet aansluit op hun verwachtingen en behoeften. Echter omgekeerd spant de gemiddelde Nederlander zich niet bijzonder sterk in om te participeren via bijvoorbeeld verkiezingscampagnes, inspraakavonden, petitie of demonstraties. Die activiteiten worden gedomineerd door de participatie-elite, een term van sociologe Evelien Tonkens om de hoger opgeleide, oudere, welgestelde mannen te kenschetsen die nagenoeg elke vorm van (politieke) participatie domineren. Dit heeft als gevolg dat gesprekken van politici, collegeleden en ambtelijke ondersteuning met geïnstitutionaliseerde kaders als wijk- en buurtraden of adviesraden, een eenzijdig beeld geven. Immers de samenleving in haar volledige breedte is hierin niet vertegenwoordigd. Om die reden is het nodig het contact intensiever aan te gaan met alle lagen van de bevolking en om dat te bereiken gaan we van de beleidstafel naar de keukentafel. We zoeken naar wat er leeft in de samenleving, in de wijk en in de buurt en gaan hierover in gesprek, luisteren en kiezen andere werkvormen die dit ondersteunen. Het devies is niet: “U vraagt wij draaien”, we zijn duidelijk in wat wel en niet kan, en zijn betrokken, uitnodigend en slagvaardig. Op deze manier halen we voor deze doelgroep de democratie uit het stemhokje.

De wijken in

Maar we gaan ook actief en gericht op zoek naar aansluiting bij initiatieven vanuit de samenleving en daarmee bij de participatie-elite. Steeds meer initiatieven komen vanuit de samenleving; er is een groeiende, niet te veronachtzamen, groep (5 – 10% van de bevolking) die zich verantwoordelijk voelt voor de toekomst van hun buurt/wijk. Niet alleen voor kleine zaken die dichtbij mensen liggen maar ook voor grote zaken als duurzame energie, gezondheidszorg en veiligheid. Voorbeelden zijn: de Cleantech Regio, de Energiefabriek, Kerschoten Energie Neutraal, Gezicht van Apeldoorn, Apeldoorn de A, Maak je buurt, Buurt Coöperatie

Zuid, heel Apeldoorn Rein, het opzetten van stadslandbouw of stadstuinen. Bij veel zaken zijn we betrokken maar naast deze voorbeelden zijn er heel veel initiatieven waar we geen weet van hebben. Dat maakt het lastig om samen op te trekken. Daarom gaan we nog actiever op zoek naar de participerende burger en brengen per stadsdeel in kaart welke samenwerkingen er zijn. Het gaat om nieuwe vormen van ondernemen, beheer, betrokkenheid, burgerparticipatie, etc. waarbij de bewoners het voortouw nemen. Hiermee werken we aan een inclusieve samenleving, waar binding is, en waar mensen zeggenschap hebben over hun eigen buurt en wijk.

We rukken uit

We pakken heel gericht (klein) leed aan en gaan daarover in gesprek met burgers, boos of niet. Wanneer we 'brandende' problemen hebben met berken, hondenpoep, Westpoint en ander leed, gaan we erop uit. Dat doen we met een vliegende brigade. Deze brigade, een maatschappelijke brandweer, werkt voor de stad en haar inwoners en gaat met concrete casussen aan de slag. Zij neemt de verantwoordelijkheid om tot voorstellen te komen voor een structurele, duurzame betere verbinding en samenwerking. Voor een deel doen we dit bijvoorbeeld via onze stadsdeelmanagers nu al. Wanneer er iets is, blijven we niet op afstand, maar nemen bij of naast bewoners, bedrijven en organisaties plaats.

Respect, aandacht en dienstbaarheid

We werken aan een goed contact (respectvol, dienstbaar, etc.) en voorkomen zoveel mogelijk procedurele ongemakken en geven waar mogelijk direct en helder antwoord. In Nederland is, zeker in vergelijking met andere landen, het vertrouwen in de democratie groot. Vertrouwen van burgers in de overheid hangt samen met ervaringen van burgers met diezelfde overheid. Burgers willen een respectvolle en dienstbare overheid en klagen vooral over de manier waarop de overheid met hen omgaat. Mensen snappen echt wel dat ze niet altijd hun zin kunnen krijgen, maar willen bovenal serieus worden genomen. 'Hun behoefte aan procedurele rechtvaardigheid wordt stelselmatig onderschat', aldus mr. Hilke Grootelaar van de Universiteit van Utrecht. Daarbij gaat het om zaken als: bejegening, een dienstbare opstelling, luisteren, serieus worden genomen, afspraken nakomen en uitleggen waarom we (n)iets doen. Dit noemt men in de literatuur 'procedurele rechtvaardigheid'. Er is nu regelmatig procedurele onhandigheid die het draagvlak voor oplossingen ondermijnt. Zeker wanneer mensen onzeker over iets zijn, is procedurele rechtvaardigheid belangrijk. Daar gaan we mee aan de slag. Samen met de organisatie gaan we ervoor zorgen dat we mensen met nog meer en voelbaar respect en aandacht behandelen. Dienstbaarheid is het nieuwe klantgericht zijn.

De sociale media

We optimaliseren het gebruik van sociale media om nog meer inwoners te bereiken. De nieuwe participatievormen worden gedomineerd door een bepaalde groep inwoners (de participatie-elite). Het is de uitdaging om via de sociale media ook andere burgers te bereiken, zoals jongeren. Een goed voorbeeld is het Afvalplan dat via facebook als het ware live en met mogelijkheden tot interactie werd uitgezonden. Overigens benutten we sociale media niet alleen voor participatie. Sociale media (zoals Twitter en Facebook) zijn ook goed inzetbaar voor informatieverstrekking.

De genoemde interventies zullen uitgewerkt worden in concrete werkafspraken en financiën. Het is zeker niet zo dat alle interventies nieuw zijn. Voor een deel gaat het om het verbreden en intensiveren van onze inzet. Het onderzoek naar het effect van de interventies kan onderdeel zijn van de burgerpeilingen.

Duurzaamheid

Klimaatverandering en grondstoffen die opraken zijn mondiale vraagstukken. Die lossen we in Apeldoorn niet op. We kunnen er wel een steentje of een steen aan bijdragen. Is ons duurzaamheidsbeleid een rode draad of meer dan een draad? Is het verweven met ons denken en doen? Wij willen de bestaande ambities vergroten. En daar waar wij het goede voorbeeld kunnen geven dat ook doen. De uitvoering is vooral toepassingsgericht, zowel in bestuursstijl als in de experimenten zoals het gebruik van de remenergie van treinen, het circulair aanbesteden van de aanpak van de wijk de Parken, Loenen energieneutraal, van bermgras tot papier, de groene parkeergarage Koningshaven etc.

Klimaat

De klimaatverandering leidt in Nederland tot toenemende wateroverlast. De hevige regenval, meer hitte en droogte, waar vooral kwetsbare groepen inwoners last van hebben, vragen om maatregelen om de waterbergingsmogelijkheden te vergroten, de verstening terug te dringen en meer groen in de bebouwde kom op te nemen. De biodiversiteit neemt af en verschillende soorten planten en dieren verdwijnen. Dat moeten we uit oogpunt van natuurbescherming voorkomen. Apeldoorn wil een klimaatbestendige gemeente zijn: een gemeente met minder verstening en meer groen, een betere wateropvang, minder hittestress en een grote biodiversiteit in flora en fauna. In 2017 wordt de ecologische visie uitgewerkt.

De komende jaren willen we verder met het beekherstel bij de Grifthof in de Binnenstad, de Ugchelse beken en de Beek Kerschoten. Het bovengronds brengen van de Grift in de binnenstad is een uitwerking van het waterplan, waarbij ruimte wordt geboden aan afgekoppeld regenwater en overtollig grondwater: ecologie naast recreatie en cultuurhistorie. Ook is het project een uitwerking van het Regieplan Binnenstad. Hierdoor ontstaat een mooi voorbeeld van het koppelen van onze ambities voor klimaat aan andere ambities: een nieuwe openbare ruimte als impuls voor vastgoedverbetering en met meer ruimte voor langzaam verkeer, het toevoegen van meer groen en water en een aantrekkelijke verblijfsruimte voor de bezoekers. Zoals het er nu naar uitziet biedt 2018 extra kansen voor klimaatadaptatie en waterberging. Al geplande herinrichtingsprojecten in het Zuiderpark bieden mooie gelegenheden om werk met werk te maken in combinatie met de aanleg van de Kayersbeek. Hierdoor is de investering lager dan wanneer we op een later moment de Kayersbeek aanpakken. Bovendien biedt de Kayersbeek mogelijkheden om grond in het gebied te hergebruiken, wat aansluit bij het zorgvuldig omgaan met grondstoffen (thema circulariteit) en wat het aantal grondtransporten (CO₂ uitstoot) beperkt. De betrokkenheid van bewoners is groot. Verder is het Afkoppelprogramma in uitvoering. De dekking van diverse maatregelen, zoals de subsidieregeling afkoppelen en groene daken gaat via de Reserve Riolerings. Daarnaast zijn er maatregelen in de openbare ruimte nodig. De extra kosten die hiervoor nodig zijn worden meegenomen in het thema revitalisering openbare ruimte.

Circulaire economie

Nederland, en daarmee Apeldoorn, is afhankelijk van grondstoffen elders uit de wereld. Die bronnen zijn niet onuitputtelijk. Regionaal, provinciaal, landelijk en Europees staat circulaire economie steeds hoger op de agenda. Voor ons de uitgelezen kans onze praktijkervaringen van afgelopen jaar te delen, nieuwe innovatieve projecten te starten en te verkennen hoe Apeldoorn nog meer een circulaire stad kan worden. Als grondstofprijzen scherp stijgen of grondstoffen niet meer beschikbaar zijn, zullen we alternatieven moeten hebben. Eén van de alternatieven is innovatief hergebruik. Afval bestaat wat ons betreft niet meer. We willen dat al het huishoudelijk, afval uit de openbare ruimte en van bedrijven binnen de regio wordt hergebruikt als grondstof. Dit leidt tot een nieuwe innovatieve bedrijvigheid.

In 2017 en 2018 zetten we daarom volop in om het Afvalplan uit te voeren en de daarin opgenomen maatregelen te realiseren. Het Recycleplan richt zich op hergebruik van het afval van huishoudens. Het afgelopen jaar zijn we daarom gestart met de innovatieversnellers circulaire economie. Concrete projecten waar we met lokale en regionale partners proberen om (bedrijfs)afval te gebruiken als grondstof voor nieuwe producten. We zijn heel benieuwd naar de innovatieve ontwikkelingen die naar voren komen bij het zgn. circulair aanbesteden van De Parken. Wat ons betreft zou deze lijn worden voortgezet in de volgende bestuursperiode. Nog nadrukkelijker dan nu zou de aandacht gericht kunnen worden op doorontwikkeling van de circulaire economie in Apeldoorn en de regio. Van de grootste gemeente in de regio mag verwacht worden dat deze het initiatief neemt. Dat kan bijvoorbeeld door het goede voorbeeld te geven en innovatieversnellers –al dan niet via de Cleantech-regio- als pilot te realiseren. Voor de uitvoering in de volgende collegeperiode van een programma circulaire economie 2018 willen wij structureel middelen beschikbaar stellen als mogelijke cofinanciering vanuit provinciale-, rijks- of Europese bijdragen.

Energie

Zoals gezegd, fossiele brandstoffen raken op en we zullen initiatieven moeten nemen om alternatieve energiebronnen aan te wenden. Wij willen de energietransitie versnellen en we willen daarmee substantieel sneller gaan dan de landelijke trend om op die manier als gemeente zo snel als mogelijk energieneutraal te zijn. We gaan voor leveringszekere, veilige en betaalbare energievoorzieningen met een koers op aardgasloos wonen. In 2018 gaan we aan de slag met de realisatie van de uitvoeringsagenda energietransitie 2017-2020. Het gaat om veel maatregelen zoals het Energieloket en de proeftuinen Wijk van de Toekomst. We gaan aan de slag in dorpen en wijken (o.a. Loenen Energie neutraal, Kerschoten Energie neutraal, Lindenhove nul-op-de-meter). We ronden het onderzoek naar de ruimtelijke inpassing van grootschalige wind- en zonne-energie en diverse projecten (renovatiesprong De Maten, *urban innovation action*) af. Wanneer budget wordt vrijgemaakt kunnen we als gemeente meer gebruik maken van groene energie en extra inzetten op een initiatief als nul op de meter voor nieuwbouw en een versnelling bij bestaande bouw. Of voor schoon energieneutraal openbaar vervoer en een eerste emissieloze bus in Apeldoorn. Of de financiering en/of subsidieregeling van en voor duurzaam bouwen. Een energieneutraal vastgoedbedrijf past bij onze voorbeeldfunctie. Om deze ambities te realiseren is een bestuursstijl nodig van stimuleren, verleiden en misschien zelfs sanctioneren. Belangrijke vraag daarbij is: in welk tempo willen we de hierboven beschreven doelen te bereiken?

Cleantech werk

Cleantech 055 is een innovatieve samenwerking van ondernemers, onderwijs en overheid waarbinnen de deelnemers elkaar stimuleren tot innovatieve nieuwsgierigheid. Onze ambitie zou zijn dat elk bedrijf in Apeldoorn duurzaam functioneert en produceert. Dat vraagt om innovatie en leidt tot toekomstbestendige en toegenomen werkgelegenheid. Overigens is het een min of meer een gedwongen ontwikkeling. Bedrijven die zich niet innovatief ontwikkelen zullen de slag verliezen met alle gevolgen voor de economische ontwikkeling van onze stad. In 2018 wordt verder uitvoering gegeven aan het businessplan AREA055, het vergroten van de betrokkenheid van het Platform Cleantech Apeldoorn naar alle topsectoren in Apeldoorn (maakindustrie, toerisme, logistiek, zorg en ICT) en het continueren van de samenwerking in de Cleantech regio en faciliteren van pilots van cleantech bedrijven (Hedgehog-remmende treinen, Remeha-wijk van de toekomst). Na 2018 zouden we de samenwerking van het bedrijfsleven in AREA055 en de aanjaagfunctie van de gemeente willen continueren. Daarnaast is de voortzetting van de huidige samenwerking in de Cleantech Regio met bedrijfsleven, onderwijs, bewoners en overheden belangrijk om onze cleantech ambities te halen. Niet alleen voor het thema cleantech werk, maar ook voor energietransitie, klimaat en circulaire economie.

De binnenstad

Een binnenstad weerspiegelt de identiteit van een stad. Wonen, werken en vrijetijdsbesteding komen, anders dan in de rest van de stad, in de binnenstad als in een smeltkroes samen. De vaak hoogopgeleide, alleenstaande starters en ook vaak ouderen die in de binnenstad wonen, de kenniswerkers die in de binnenstad werken en het publiek dat de voorzieningen in de binnenstad bezoekt. Daarnaast spelen grote bedrijven of organisaties die zich niet zomaar kunnen verplaatsen en de vastgoedeigenaren een rol. Wat ze gemeen hebben is dat ze een bereikbare en aantrekkelijke levendige stad willen. Over het 'hoe' zijn ze het echter zelden eens. De aantrekkelijkheid van binnensteden wordt vooral bepaald door de aanwezigheid van cultureel erfgoed en een bijzondere sfeer, door de nabijheid van voorzieningen en door bijvoorbeeld theaters en musea op loopafstand. Zo bestaat het toeristisch bezoek binnen Nederland voor 18% uit stedenbezoek, met name vanwege hoogwaardige voorzieningen, horeca en winkelen. De oplopende winkelleegstand leidde bij veel steden tot zorgen. Uit de analyses in het PBL rapport *De veerkrachtige binnenstad* dat in 2015 verscheen blijkt dat die zorgen gerelativeerd kunnen worden. De leegstand loopt weliswaar op, maar er zijn veel mogelijkheden voor functieverandering, bijvoorbeeld van winkels of kantoren naar woningen of nieuwe winkelconcepten. In de afgelopen jaren is er bovendien een forse toename geweest van het aantal horecavestigingen. En veel binnensteden zijn herontdekt als woonplek. Kortom: de binnenstad verandert van karakter, maar blijft bestaan.

Wat zien we om ons heen?

- De vitaliteit van de Nederlandse binnensteden staat hoog op de politieke agenda's van gemeenten, provincies en het Rijk
- Steeds meer grote en middelgrote steden kiezen voor een 'binnenstad offensief'
- Deze keuze is zichtbaar door prominente functies en gebouwen in en rond en binnenstad te plannen
- Aandacht wordt getrokken door de integrale aanpak, de uitgesproken architectuur, grootsheid van investeringen & ambitie, maar ook door (tijdelijke) elementen van spel en beleving toe te voegen
- We zien dat gemeenten ook kiezen voor fundamentele wijzigingen in de verkeerstructuur
- Voorbeelden zijn de binnensteden van bv. Enschede, Zoetermeer, Roermond, Tilburg, Almere
- Voorbeelden van functies zijn hotels, ziekenhuizen, culturele voorzieningen maar ook een groen themapark als de Floriade in Almere.

De Apeldoornse Binnenstad

In het rapport van het PBL werden 53 binnensteden, waaronder die van Apeldoorn, vergeleken. De binnenstad van Apeldoorn is door het PBL betiteld als 'kwetsbaar & lokaal verzorgend'. Onze binnenstad blijkt voor de bezoeker van Apeldoorn geen logische plek te zijn om te bezoeken. Verder dalen de bezoekersaantallen jaar op jaar en sterker dan landelijk. Overigens is het zeker niet allemaal kommer en kwel met onze binnenstad. De woonfunctie groeit, zowel voor hoog opgeleide jonge starters als, straks met de oplevering van haven-centrum, voor gezinnen. Naast forse aderlatingen, zoals het vertrek van V&D en de aanhoudende leegstand in de Oranjerie, is er veel geïnvesteerd in herstel van gevels en de openbare ruimte. En naast een bestaand succesnummer als de Drakenbootraces trokken het WK-beachvolleybal en de proloog van de Giro veel nieuwe bezoekers naar de binnenstad. Kortom, er is ook reden voor trots. Stelt u zich voor dat er de afgelopen twintig jaar een webcam boven de binnenstad van Apeldoorn zou hebben gehangen. Met de data van de webcam is een film over een tijdsverloop van twintig jaar gemaakt waarin de veranderingen door de tijd versneld aan ons afgespeeld worden. Wat zien we dan? Dan zien we aan de noordwestzijde van de binnenstad de verrijzing van Museum CODA, de verbouw van ACEC, nieuwbouw van VUE en daarmee het ontstaan van het cultuurkwartier. Daaromheen het ontstaan van nieuwe woonmilieus

aan de Vosselmanstraat en rondom het Beekpark. Vanuit het Beekpark omhoog slingerend de herinrichting van het Caterplein, de nieuwbouw bij Orpheus en de vernieuwing van de Loolaan. Aan de oostzijde langs het kanaal zien we vervolgens de grootste binnenstedelijke ontwikkeling die Apeldoorn in een relatief kort tijdsbestek heeft doorlopen. Wat opvalt is de omvang van het gebied, tussen Deventerstraat naar het spoor, dat getransformeerd is van bedrijventerrein naar wonen én de kwaliteit van dat gebied. Aan de zuidzijde van de binnenstad een volstrekt nieuwe stationsomgeving met toevoeging van beeldbepalende kunstwerken en gebouwen van onder andere de belastingen en het ROC aan de ene en Saxion aan de andere kant. Aan de zuidwestzijde de aanleg van het Prinses Amaliapark met daaronder een nieuwe parkeergarage. In het hart van de binnenstad zien we in de jaren '90 de verrijzing van het stadhuis en de renovatie van het Raadhuis. Ook zien we nieuwe infrastructuur in de Stationsstraat, Klaverstraat/Hoofdstraat, Molenstraat-Centrum, Kanaalstraat/Hofstraat, de aanleg van beken en op tal van plaatsen een kwaliteitsimpuls in de openbare ruimte. Het gros van de investeringen in gebouwen is van voor de crisis die zich in 2009 deed voelen, althans de besluitvorming vond voor die datum plaats. De investeringen van na die datum waren primair publieke investeringen in de openbare ruimte. Het is overweldigend wat zich in een periode van 20 jaar in de Apeldoornse binnenstad heeft voltrokken en nieuwe investeringen zijn onder andere door het aantrekken van de economie en een inmiddels weer gezonde begroting van de gemeente aanstaande. Zowel publiek als privaat geld, bij elkaar zo'n 200-250 miljoen euro) vindt de komende jaren haar weg naar de binnenstad. Voorbeelden daarvan zijn de geplande investering in en transformatie van de Oranjerie waarbij buitenlandse investeerders reden zien om in onze stad te investeren, aan de noordelijke zijde van de Hoofdstraat zijn vergevorderde plannen voor de realisatie van wonen in combinatie met commerciële voorzieningen. Het parkeerterrein tegenover McDonald's krijgt daarmee weer substantiële programmatische invulling waarmee de entree en aanzien van de binnenstad worden versterkt. De eigenaar van het voormalige V&D pand grijpt het faillissement van dit oer-Hollandse warenhuis aan de locatie te transformeren naar een moderne winkellocatie. Met de herontwikkeling van het woongebied Haven Centrum bieden we de ruimte aan onder meer gezinnen om zich te gaan vestigen in de binnenstad. En in het hart van het centrum wordt het huidige stadhuis getransformeerd tot het Huis van de Stad. De binnenstad is meer dan alleen het kernwinkelgebied. Aan de randen staan eveneens grote transformaties en investeringen te wachten. Het voormalig Centraal Beheer gebouw van Hertzberger staat te wachten op herontwikkeling en herbestemming. Ook binnenstedelijk rondom het Sportfondsenbad staat veel te gebeuren. En net buiten het centrum staat Paleis Het Loo voor een grootscheepse verbouwing waarmee het straks een van de toonaangevende musea van Nederland wordt.

Hoe verder?

Desalniettemin, er is werk aan de winkel. Onze ambitie is een bruisende binnenstad voor inwoners, bedrijven en toeristen door het verhogen van de attractiewaarde. Dat, zoveel moge duidelijk zijn, vergt de nodige inspanningen. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) adviseert: voorkom overmaat, pak problematische leegstand aan, wees terughoudend met transformatie van andere gebieden zoals meubelboulevards en kantoorparken én kopieer niet, maar bepaal je eigen profiel en strategie. Laat je inspireren door gemeenten met een vergelijkbaar binnenstadsprofiel, maar blijf je beste zelf. Wat kunnen we doen.

Allereerst kunnen we doorgaan met de (ambitieuze) plannen die al in gang zijn gezet en blijven we werken aan:

- De compacte en complete binnenstad: een compleet pakket aan winkel- en vrijetijdsvoorzieningen op korte afstand van elkaar met binnenstedelijke woonmilieus voor jong en oud.
- De bereikbare binnenstad: de voetganger centraal en een goede bereikbaarheid voor de auto, de fiets, het openbaar vervoer en het laad- en losverkeer.

- De (eigen)zinnige, verankerde en groen-blauwe binnenstad: een aantrekkelijke binnenstad met een goede ruimtelijke kwaliteit en belevingswaarde.

Dit doen we en hebben we gedaan door het transformeren van de openbare ruimte in en om het kernwinkelgebied, het herstellen van gevels en andere cultuurhistorische elementen in de binnenstad, het realiseren van meer en ander groen in de binnenstad, het verbeteren van de verlichting in de binnenstad door toepassing van sfeerverlichting en het verbeteren van de bereikbaarheid van de binnenstad door bijvoorbeeld meer fietsparkeermogelijkheden. Naast de ingrepen in de fysieke en gebouwde omgeving continueren we onze inzet op het organiseren van (aansprekende) binnenstad evenementen en het stimuleren en ondersteunen van de samenwerking van ondernemers en instellingen (via o.a. Stichting Centrum Management Apeldoorn en Apeldoorn Marketing).

Na realisatie van de herinrichting van het noordelijk deel van Hoofdstraat / Caterplein en de herinrichting van de Hoofdstraat, Brinklaan, Van Kinsbergenstraat, Kapelstraat, Korenstraat, Mariastraat en Deventerstraat is het nu tijd voor de volgende stap. Deze omvat de herinrichting van de openbare ruimte van het gebied tussen de Hoofdstraat en de Stationsstraat: Marktplaats, Marktstraat, Beekstraat, Kanaalstraat en Hofstraat en nog een deel Hoofdstraat tussen de Kanaalstraat en de Kalverstraat. Wij verwachten dat door een herinrichting van deze omgeving de ruimtelijke kwaliteit aanzienlijk zal verbeteren op een manier die de identiteit van Apeldoorn als Stad op de Veluwe versterkt. De projecten zullen uitstralen op het functioneren van de binnenstad als geheel en zullen bijdragen aan Veluwe op 1, duurzaamheid, Apeldoorn gezinsstad en diversiteit van de economie. Bovendien worden condities geschapen voor private partijen om te investeren. We zien nu al, tijdens de verkenningen rond de aanleg van de Grifhof, dat private partijen met hun initiatieven en plannen gaan inspelen op de toekomstige kwaliteiten die wij schetsen.

Maar we kunnen en moeten meer. We willen een bijdrage leveren om de binnenstad het kloppend hart van Apeldoorn te laten zijn, een binnenstad waarin het Apeldoornse DNA zichtbaar aanwezig is. Economische waarden voeren nu vaak nog de boventoon in de binnenstad. Na sluitingstijd zien we vaak dat het leven uit de binnenstad verdwijnt. Het zijn juist de bewoners, toeristen, werkers die de sfeer en de uiteindelijke levendigheid bepalen in het centrum. We willen daarom investeren in elementen die het verblijf in de stad veraangenamen, het aantrekkelijk maken om naar de stad te komen. Niet alleen om te consumeren, maar juist om te verblijven en elkaar te ontmoeten. Voor een deel liggen de maatregelen voor de hand. De meest simpele hefboomen zijn: toevoeging van groen en water, doorgaan met de pand/gevel restauratie, vergroten van het areaal fietsparkeren en het verder vergroten van de aantrekkelijkheid Caterplein. Maar we zien ook mogelijkheden en ruimte voor de toevoeging van objecten voor spel & beleving. Objecten die tot de verbeelding spreken, uitnodigen om op de gaan zitten of juist op te gaan spelen en voor een herkenbaar Apeldoorns profiel zorgen voor onze binnenstad. We slaan daarmee ook een brug naar ons strategisch doel van de comfortabele gezinsstad. Met deze investeringen, die in de periode 2018-2021 worden uitgevoerd, brengen we het fundament van onze binnenstad op een hoger kwaliteitsniveau.

De stad wordt daarmee prettiger om te verblijven en lokt nieuwe investeringen uit. Marktpartijen en overheid investeren sowieso al fors in gebouwen en plekken. Maar daarmee zijn we er niet. We willen, binnen de maat van Apeldoorn, doorpakken en ons oriënteren op mogelijkheden om die binnenstad verder te verbeteren en een koers uitzetten. In de afgelopen twintig jaar werd gemiddeld eens per tien jaar een visie voor de binnenstad gemaakt. Het Regieplan Binnenstad is de meest recente structuurvisie die twee jaar geleden, op basis van de toen geldende, inzichten en ontwikkelingen is geactualiseerd. Dat oorspronkelijke Regieplan paste bij het tijdsgewricht waarin een economische recessie zich aandeed. Een masterplan waarin de economische groei, zoals we die nu weer zien, alsook de energie- en klimaatuitdagingen, toen logischerwijze bescheiden aanwezig waren. En tegelijkertijd was het gericht op uitvoering op onderdelen, waarbij nauwgezet is benoemd waarop we in gaan zetten voor bijvoorbeeld wonen, winkelen, uitgaan en

verkeer. Nu breken voorspoediger tijden aan en is het tijd om de plannen van toen te herijken en waarden als samen-verbinden-gezond-beleven-spelen-verblijven en identiteit geïntegreerd worden. Kortom, we willen, voortbouwend op alle positieve ontwikkelingen die zijn ingezet, het komende jaar de tijd nemen om te komen tot een nieuw plan voor de binnenstad. Bij de totstandkoming van dat plan worden bewoners, ondernemers, toeristen en andere belanghebbenden vanzelfsprekend betrokken, maar ook zullen we waar nodig gebruik maken van spraakmakende en succesvolle deskundigen. En over twintig jaar zullen we opnieuw een versnelde film afdraaien en onze nieuwe successen vieren.

Revitalisering

Een goede en toekomstbestendige openbare ruimte is een belangrijke voorwaarde voor de comfortabele gezinsstad, voor een goed economisch klimaat en draagt bij aan een duurzame samenleving. Kortom: een opgave met grote betekenis voor de strategische doelen van Apeldoorn. Revitalisering van de openbare ruimte speelt vooral in de oudere wijken die zijn aangelegd in de periode tussen 1960 en 1980. De openbare ruimte raakt hier langzamerhand verouderd. Niet zozeer vanwege achterstallig onderhoud, maar omdat de inrichting en materiaalkeuze niet meer voldoen. Dat vraagt om structurele ingrepen die verder gaan dan regulier onderhoud en vervanging, ook in financiële zin. Het gaat om vernieuwing en tegelijkertijd ook herinrichting. Zoals aanpassing van de inrichting, het groenareaal en van speel- en parkeerplekken. Dat vatten we samen onder het begrip revitalisering. De Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) evalueerde de revitaliseringsaanpak in negen wijken in het land. De combinatie van renovatie van de woningen, het aanpakken van het groen, sociale interventies en het sturen op de bevolkingssamenstelling bleek te werken. De woningen werden beter verhuurbaar, de waarde van de woningen steeg en de sociale samenhang werd vergroot. De mix van maatregelen bleek een succes.

In Apeldoorn springt, zonder de aandacht te verliezen voor de andere wijken, De “bloemkoolwijk” De Maten eruit, de grootste wijk qua inwonertal maar ook qua areaal openbare ruimte. Kenmerkend voor dit uit de jaren '70 daterende wijkconcept zijn de kleinschalige hofjes- en buurtstructuren, het vele groen, de woonerven en de onderhoudsgevoelige detaillering en materialen. We zien nu dat:

- het gebruik van de openbare ruimte verandert, bijvoorbeeld als gevolg van de veranderde demografische opbouw van de wijk en verandering in bezit en gebruik van de auto.
- de gekozen opzet van de wijk tot ongewenste neveneffecten leidt, te denken valt aan particuliere schuttingen of het particulier gebruik van openbare ruimte.
- de wijk onderhoudsintensief is, er is veel kleinschalig groen en de vele hoekjes en objecten in de openbare ruimte vergen veel aandacht.
- er nieuwe eisen zijn in bijvoorbeeld de sfeer van duurzaamheid en klimaatadaptatie.
- de kwaliteit van de gebruikte materialen snel terugloopt, zoals bijvoorbeeld de slechte betonklinkers.
- in sommige delen de sociale structuur onder druk staat, bijvoorbeeld zichtbaar door verrommeling van de openbare ruimte en overlast.

Om verdere verpaupering en daarmee samenhangende sociale problematiek te voorkomen, is ingrijpen vereist. Door aan te sluiten bij de wensen van de huidige en toekomstige bewoners kunnen we kwaliteitsverlies en uiteindelijk afglijden van wijken en buurten voorkomen. Tegelijkertijd kunnen we inspelen op kansen die zich nu voor doen, bijvoorbeeld voor wat betreft klimaatadaptatie en verduurzaming.

In de andere oudere wijken geldt dit alles in mindere mate. Ze zijn kleiner en traditioneler van opzet, maar ook hier zien we een revitaliseringsopgave. Denk bijvoorbeeld aan Orden, Zuid, De Heeze, Kerschoten en Zevenhuizen. De opgave in deze wijken is niet helemaal vergelijkbaar met De Maten, maar ook hier is behoefte om de openbare ruimte onder de loep te nemen. Ook in deze wijken is een brede, integrale aanpak nodig om te voorkomen dat de wijken qua woonkwaliteit achteruitgaan. De door de gemeenteraad aangenomen motie “Groene Blaadjes” heeft veel raakvlakken met dit onderwerp. Ook is er een relatie met het lopende proces rond “Grip op kapitaalgoederen”, dat zich richt op de technische vervangingsopgave van de verschillende kapitaalgoederen in de openbare ruimte.

Hoe pakken we het aan?

We willen met deze wijken aan de slag voordat de openbare ruimte en daarmee de leefbaarheid verder wordt aangetast. Op dit moment is de technische kwaliteit van de openbare ruimte vaak nog redelijk op orde, maar de inrichting voldoet, zoals gezegd, niet meer aan de eisen van deze tijd en de gebruikerswensen. Ook treedt het eerste verval op en is het groen op veel plaatsen, ook technisch gezien, aan het einde van z'n levensduur. Dat betekent dat we nu willen ingrijpen om straks erger te voorkomen. Dat doen we zoveel mogelijk samen met bewoners en corporaties. Bijvoorbeeld door aan te sluiten bij bestaande onderhoudsplanningen en de middelen hiervoor (met name de MJOP). Ook al zullen deze middelen verre van toereikend zijn voor de totale opgave. Uiteindelijk gaat het erom dat bewoners zich blijvend thuis voelen in de wijk en ook medeverantwoordelijkheid willen en kunnen nemen voor hun leefomgeving. Revitalisering biedt dan ook een goed aanknopingspunt om sociale betrokkenheid en binding in buurten te versterken. Verder willen we bij de aanpak de blik ook op de verdere toekomst te richten. Grote opgaven in het licht van de energietransitie en klimaatbestendigheid spelen een belangrijke rol als het gaat om 'de wijk van de toekomst'.

Deze revitaliseringsopgave vraagt om een gestructureerde aanpak. Hiermee hebben we nog weinig ervaring in de wijken uit deze periode. Daarom beginnen we met een aantal pilots. De opzet van de Maten, met een repeterend patroon van hofjes en buurten, leent zich goed om met enkele pilotbuurten te starten. Het voorstel is om in 2018 twee pilots van enige omvang (300-500 woningen) te starten in de Maten en daarnaast nog eentje in een andere wijk uit dezelfde periode. De ervaring die we daarmee opdoen gebruiken we vervolgens voor een meer systematische aanpak van de overige wijkdelen, waarbij elk jaar een bepaald gebied wordt gerevitaliseerd. Op deze manier ontstaat een systematische, maar ook lerende aanpak en kunnen we in 10 tot 20 jaar het grootste deel van de oudere wijken aanpakken.

Een lerende aanpak vraagt een lerende organisatie. Mensen van verschillende disciplines moeten samen met bewoners(vertegenwoordigers) tot een buurtgerichte aanpak komen. Dat vraagt de bereidheid en de financiële en bestuurlijke ruimte om over de grenzen van de eigen discipline, maar ook van de eigen budgetten te kijken. Gezien vanuit een integrale en buurtgerichte invalshoek zullen prioriteiten soms anders liggen dan vanuit een sectorale bril. Hierbij komt ook de andere overheid / bestuursstijl om de hoek kijken. Samen met bewoners willen we werken aan de inrichting van de buurt. Daarbij moeten de wensen van de buurt een prominente plek krijgen, zonder de samenhang en de kwaliteit van de totale wijk uit het oog te verliezen. Dat vraagt een goede procesregie. Door via pilots aan de slag te gaan ontstaat bovendien meer inzicht in de daadwerkelijke kosten, de beschikbaarheid van bestaande budgetten, bijdragen die vanuit andere partijen verkregen kunnen worden en wat daar bovenop nog extra nodig is om tot een goed gezamenlijk resultaat te komen. Behalve kennis opdoen binnen de pilotomgeving willen wij ook kennis- en ervaring uitwisselen met andere gemeenten die met dergelijk opgaves bezig zijn, bijvoorbeeld als het gaat om de integratie van klimaatadaptatiemaatregelen.

Wat kost het?

Het gaat om veel geld maar door deze revitaliserings-opgave nu aan te pakken, nemen we een voorschot op wat er sowieso zit aan te komen en voorkomen dat de betrokken wijken in een negatieve spiraal terechtkomen met alle sociale problematiek en daarmee samenhangende kosten van dien. Daarmee kunnen deze wijken, als het gaat om de openbare ruimte, er straks weer 30 tot 40 jaar tegen. Over dit soort termijnen kunnen deze investeringen worden afgeschreven. Revitalisering biedt bovendien goede mogelijkheden tot verbinding met andere op toekomstbestendigheid gerichte ingrepen zoals duurzaamheid. Te denken valt aan het participeren in projecten van woningcorporaties en Nutsbedrijven of het versneld realiseren van een klimaatbestendige inrichting van de openbare ruimte door werk met werk te maken. Er

zijn ook kansen om te besparen of om meerwaarde te ontwikkelen, door bijvoorbeeld tot een meer onderhoudsefficiënte inrichting te komen. Een andere insteek is dat de revitaliseringopgave aangegrepen wordt om tot meer buurtcohesie te komen. Buurtcohesie is een belangrijke indicator voor sociaal en fysiek gezondere buurten en dat levert indirect maatschappelijke besparingen op. Daarnaast ervaren woningeigenaren het voordeel van behoud en mogelijk zelfs verbetering van de vastgoedwaarde en zetten dergelijke processen eigenaren en bewoners aan om ook zelf te investeren in bijvoorbeeld de verduurzaming van hun vastgoed.

De plannen zijn inhoudelijk en financieel ambitieus. Via deze Voorjaarsnota willen wij met u in gesprek treden over deze kwestie. Wat het college betreft spreken we het volgende af:

- We geven prioriteit aan de revitalisering van de openbare ruimte van de oudere wijken en in het bijzonder de Maten.
- We pakken dit samen met bewoners en corporaties aan.
- We starten met drie pilots om daarmee te komen tot een lerende en gestructureerde aanpak.

We zullen ten behoeve van de MPB 2018-2021 met een uitgewerkt plan van aanpak komen. Daarin zullen wij een nadere onderbouwing opnemen van de benodigde investeringen, de locatie, procesaanpak en omvang van de pilots en een voorstel voor evaluatie op basis van de pilotervaringen. Ook komen we met een uitwerking voor een zogenaamde waardemonitor die de maatschappelijke waarde van een dergelijke investering duidt.

Ten slotte

U heeft een thematische voorjaarsnota gelezen die, naar onze mening, de meest belangrijke thema's van dit moment behandelt. Daarmee heeft deze voorjaarsnota, conform de wens van uw Raad, een beleidsinhoudelijk karakter. We zijn ons ervan bewust dat de thema's de tijdspanne van dit college overschrijden. Het laatste jaar van deze bestuursperiode kunnen we hooguit aanzetten doen voor een ontwikkeling die ook voor de colleges na ons belangrijke uitdagingen zullen zijn. Deze voorjaarsnota gaat over het bouwen aan een stad, in de meest fysieke zin door de revitalisering van de oudere wijken en door het beoogde masterplan voor de binnenstad en in sociale zin door te 'bouwen' aan een samenleving waar niemand buitengesloten wordt. En daarnaast en niet in de laatste plaats de maatregelen die we moeten nemen in de sfeer van duurzaamheid. Het zijn uitdagingen en verantwoordelijkheden voor huidige en toekomstige generaties van bestuurders, politici en inwoners. En natuurlijk wordt de grondtoon bij alles bepaald door onze strategische doelen: de comfortabele gezinsstad, het toeristisch toplandschap en de veelzijdige economie.

Veel van wat we doen als Raad en College wordt niet benoemd in deze voorjaarsnota. Dat voelt een beetje ongelukkig maar in de MPB komt natuurlijk alles nog eens aan de orde. En natuurlijk gedurende het jaar, tijdens de politieke markten en

raadsvergaderingen. Dan gaan we het hebben over het armoedebeleid, over de plannen voor kinderen die in armoede opgroeien, hoe we de zorg voor de ouderen willen regelen en hoe we mensen in de bijstand willen ondersteunen. We zullen het hebben over de verbreding van de A1 en de eventuele combinatie met de aanleg van zonnepanelen, over de tunnel van de Laan van Osseveld en snelle fietsroutes. Over sport, cultuur en evenementen. Over groen en grijs en blauw. En ongetwijfeld zullen we verrast, en misschien wel pijnlijk verrast worden, door gebeurtenissen die we nu nog niet kunnen bevroeden. We weten niet hoe internationale en nationale gebeurtenissen mogelijk aan onze deur zullen kloppen. We weten niet of de economische ontwikkelingen zich onverwacht toch tegen ons zullen keren. Het zal ook het komende jaar de nodige flexibiliteit, wijsheid en daadkracht van ons vragen. Maar met u zullen we er zijn om onze bestuurlijke verantwoordelijkheid voor deze prachtige stad te dragen. Wij hebben ons tijdens de voorbereiding op deze voorjaarsnota laten inspireren door de indrukwekkende en ontroerende tekst van Griet Op de Beeck die in het kader op deze bladzijde is opgenomen. Zij schreef deze tekst naar aanleiding van de aanslagen in Brussel. Het zijn woorden die verder reiken dan deze aanslagen en ons kunnen bemoedigen in ons menszijn en in ons samenleven en hoe wij de wereld en de toekomst tegemoet kunnen treden.

Laten we durven

Laten we graag zien omdat we dat kunnen, en leven – voluit en gretig – omdat wij dat mógen en het daarom dubbel zo goed moeten doen. Laten we beter leren weten, niet meer morsen met de dagen die al die anderen, daar, zomaar, opeens zijn kwijtgeraakt. Laten we geen engelen zijn, maar als het kan toch ook geen duivels. Laten we mensen zijn. En helemaal onszelf worden, niet wie we denken dat anderen wilden dat we waren. Laten we moed houden, durven wankelen en redden wat er te redden valt. Onszelf bijvoorbeeld, en mekaar. Laten we stoppen met hopen en doen wat moet gebeuren om het te doen gebeuren, en mild zijn voor wie dat nog niet kan. Laten we ze openlaten: onze deuren, onze armen, onze geesten. Laten we pantsers afleggen, en het en de andere tegemoet treden, telkens weer. Laten we slapende honden keihard wakker maken. Blijven geloven in dromen die ook uitkomen. Veel verwachten, genoeg spijt hebben, in zeven sloten tegelijk lopen, alle dingen aankijken, ook dat wat ons verontrust.

En laten we minachting koesteren voor de hopeloosheid, weten wat we waard zijn, onszelf gunnen wat we verdienen, want dat is vaak meer dan we geneigd zijn te denken. En laten we begrijpen wat de liefde is, onthouden dat dat alles is, of toch bijna. Laten we durven. Ja.

En, met enige spijt, straks geen nieuwe voorjaarsnota van dit college maar een overdrachtsdocument, noem het een bestuurlijk testament. We zullen ons allemaal voorbereiden op de verkiezingen en zullen op het scherpst van de snede maar met respect voor elkaar de strijd aangaan om onze oprechte idealen voor de stad te verwezenlijken. Maar zover is het nog niet, we hebben samen nog een jaar te gaan, een jaar waarin we veel kunnen bereiken.

Trends: Nederland in 2050

Deze paragraaf beschrijft, op basis van het SCP rapport *De toekomst tegemoet*, de mogelijke toekomstige ontwikkelingen, trends, waarmee Nederland, en daarmee Apeldoorn, de komende dertig jaar te maken krijgt. Het rapport beschrijft vier drijvende krachten die van invloed zijn op de toekomstige samenleving: demografie, technologie, economie en ecologie.

Demografie

Op dit moment telt Nederland 17 miljoen inwoners. De meeste scenario's voorzien een lichte groei maar zeker niet spectaculair. Die groei zal zich met name in de Randstad en stedelijke regio's voordoen. Daarbuiten is de bevolkingsgroei lager of is er zelfs sprake van krimp. Ook de bevolking van Apeldoorn zal vermoedelijk tot 2025 licht groeien. Het CBS heeft diverse scenario's waarbij het hoge scenario een groei tot tegen de 170.000 inwoners in 2040 laat zien en het lage scenario een krimp tot minder dan 155.000. Het midden scenario gaat uit van een groei tot rond de 160.000. De natuurlijke aanwas van de bevolking zal stagneren. De groei van de Nederlandse bevolking zal met name het gevolg zijn van migratie. De migratieprognoses laten een zeer wisselend beeld zien van duizenden tot enkele tienduizenden per jaar,

waarbij de achtergrond van de migranten steeds diverser zal zijn. Kortom, ook dit cijfermatige beeld is met de nodige onzekerheden omgeven. Eén ding is in demografisch opzicht in elk geval zeker. Het aandeel ouderen zal spectaculair toenemen. Nu is een op de zes inwoners ouder dan 65, in 2050 is dat een op de vier. Ook in Apeldoorn ontvouwt zich dat beeld. In 2016 waren er iets meer dan 30.000 65 plussers, in 2040 zullen dat er ca. 45.000 zijn.

Ook het aantal huishoudens zal toenemen, deels door de bevolkingstoename, maar vooral als gevolg van vergrijzing en individualisering waardoor het aantal alleenstaande-huishoudens flink toeneemt. Apeldoorn heeft nu zo'n 70.000 huishoudens en in 2030 zullen dat er zo'n 5.000 á 10.000 meer zijn, daarna is de groei eruit.

Technologie

Onderzoekers van de universiteit van Michigan hebben een computer van een kubieke millimeter gemaakt die een microprocessor, druksensor, batterij, zonnecel en draadloze radio bevat en data naar andere apparaten kan sturen. Zo'n computer kan in het menselijk oog aangebracht worden om medische gegevens naar een arts te sturen. De Nederlandse Nobelprijswinnaar Feringa heeft een soort moleculair vrachtwagentje ontwikkeld dat naar een bepaalde plaats in het lichaam gedirigeerd kan worden om daar zijn lading medicijn naar behoeven te lossen. Kortom alles lijkt mogelijk en het is de vraag in hoeverre en vooral hoe snel de technologie zich de komende tijd zal ontwikkelen. Daarover bestaan

uiteenlopende meningen. Een enkeling heeft het idee dat de vruchten van de ICT revolutie inmiddels wel zijn geplukt, terwijl anderen een grote invloed van robotica, kunstmatige intelligentie, 3D-printen, het internet der dingen, informatie- en communicatietechnologie, nano- en biotechnologie en wat al niet meer verwachten. De waarheid hoeft niet noodzakelijkerwijs in het midden te liggen. Een aantal ontwikkelingen lijkt er sowieso aan te komen. We kunnen al *anywhere, anyhow en anytime* online zijn. De kracht van fysieke en mobiele netwerken zal groter worden, 5G is in opkomst. Wifi netwerken zullen zich uitbreiden. Het internet der dingen zal het komende decennium tot bloei komen

waarmee de fysieke wereld één groot informatiesysteem zal worden. Waarschijnlijk zullen in de komende decennia de robots met eigen denkkracht hun intrede doen. De beschikbare hoeveelheid (big) data zal gigantisch zijn. Via 'belichaamde' *avatars* zullen we in de toekomst op meerdere plekken tegelijk kunnen

zijn. Alternatieve energiebronnen als wind- en zonne-energie zullen breed aangewend (moeten) worden, geothermie (warmte uit diepere aardlagen), warmtepompen, biomassa, noem maar op, kunnen bijdragen om ecologische vraagstukken het hoofd te bieden.

Economie

Het SCP gaat in zijn rapport *de toekomst tegemoet* uit van een beperkte economische groei, maar hoe de economische toekomst zich werkelijk zal onvouwen is met grote vaagheid omgeven. Tegenover een bepaalde mate van stagnatie, bijvoorbeeld als gevolg van de vergrijzing, nationale en internationale ingrepen of juist de afwezigheid van die ingrepen bestaan weer evenveel andere argumenten die een

optimistischer beeld schetsen bijvoorbeeld in het licht van de technologische ontwikkelingen. In feite gaat het SCP, gebaseerd op diverse veronderstellingen maar ook 'min of meer praktisch' uit van die beheerste economische groei, gewoon omdat het anders heel complex wordt om vanuit een breder scala aan scenario's een toekomstbeeld van Nederland te schetsen.

Ecologie

Dan gaat het over *Living well, within the limits of our planet*. Ecologie als drijvende kracht voor toekomstige ontwikkelingen omvat drie transities: 1. Een energietransitie. 2. De circulaire economie. 3. En bij een groeiende wereldbevolking zal minstens een gedeeltelijke eiwittransitie nodig zijn vanwege milieudruk en grond(stoffen)gebruik van vlees- en zuivelproductie. Van de ecologische opgaven heeft de energietransitie ter beteugeling van klimaatverandering de grootste urgentie

(Akkoord van Parijs de tweegradendoelstelling). Nederland lijkt het in internationaal opzicht (nog) niet zo goed te doen. De beteugeling van klimaatverandering vergt zowel vermindering van het energieverbruik als omschakeling naar duurzame of hernieuwbare energie. Een koolstofarme samenleving zal ook veranderingen in het dagelijks leven met zich meebrengen, de grenzen aan zuivel- en vleesconsumptie zullen voelbaar worden, ook in Apeldoorn.

Leven in 2050

Kortom: de bevolking vergrijst en wordt etnisch meer divers. Technologische veranderingen zullen een grote impact hebben. De economische groei zal beperkt zijn. De consumptie wordt minder afhankelijk van fossiele brandstoffen. Hoe ziet ons leven van alledag (leren, werken, zorgen, samenleven en consumeren) er in dat beeld van de toekomst uit? In Nederland, in Apeldoorn?

Het SCP schetst aan de hand van de vijf thema's leren, werken, zorgen, samenleven en consumeren een toekomstbeeld van Nederland anno 2050. Door voorzichtig en slim door te redeneren op de gesignaleerde trends, de drijvende krachten demografie, technologie, economie en ecologie, en door te abstraheren van allerlei andere mogelijke ontwikkelingen als natuurrampen, staatkundige veranderingen, geweldige technologische doorbraken en wat er al niet meer te bedenken valt, komt het SCP op een beheerste wijze tot een beschrijving van het dagelijkse leven in 2050. Een samenleving die ook nu al door de oogharen zichtbaar is.

Leren

Meer dan ooit zal leren en blijvend leren een voorname conditie zijn om mee te kunnen komen en bij te blijven in een toekomstige samenleving waar de technologische veranderingen elkaar in hoog tempo op zullen volgen. Het is niet langer, zo dat nu al het geval is, voldoende om de eerste levensfase af te sluiten met een keurig diploma op basis waarvan de arbeidscarrière als vanzelf kan worden uitgerold. Jongeren en ouderen zullen onderwijs (moeten) volgen en technologische ontwikkelingen maken het mogelijk om dat onafhankelijk van plaats en tijd te kunnen doen. Leren wordt een meer individuele aangelegenheid, min of meer los van scholen en instituten. Als de drijvende krachten, zie hierboven, zich voordoen, wegen persoonlijke ontwikkeling en leerervaringen zwaarder op de arbeidsmarkt dan de opleiding voor die ene specifieke baan of beroep. Het SCP constateert twee mogelijke verschuivingen. Ten eerste zou het scholingsaanbod zich meer kunnen gaan richten op een andere balans: meer aandacht voor interculturele vaardigheden, burgerschap en persoonlijke ontwikkeling. Kritisch denken, leren hoe je moet leren, probleemoplossend vermogen, communicatieve vaardigheden en empathie. Dat zijn de vaardigheden waarmee de mens zich onderscheidt van ICT toepassingen en robots. Het initiële onderwijs zal zich, naast hetgeen hierboven is opgemerkt, vooral richten op het leggen van een basis voor dat blijvende leren. Ten tweede verwacht het SCP dat het leren minder tijd- en plaatsgebonden zal zijn. Leren wordt toegesneden op individuele behoeften met behulp van virtuele en interactieve leermiddelen. Het hoger onderwijs zal een internationaler karakter krijgen waardoor de nationale financiering van dit onderwijs onder druk komt te staan en een studie meer en meer privaat bekostigd moet worden. Binnen die ontwikkelingen zal ook de rol van de leerkracht veranderen van iemand die kennis overdraagt tot coach. Vanwege de sociale functie van het, voornamelijk initiële, onderwijs blijft een mate van tijd- en plaatsgebondenheid van belang.

Op het eerste gezicht lijkt het een mooi toekomstbeeld. Een toekomstbeeld van een zich steeds lerende en vormende mens. Tegelijkertijd boezemt het ook angst in. Hoe zal het gaan met degenen die zich in een dergelijke vorm van zelfontplooiing minder thuis voelen? Zoals het SCP stelt: 'er zullen naar verwachting altijd mensen zijn die eerder dan anderen aan de grens van hun leervermogen zitten of die het zelfsturend vermogen missen dat in die toekomstige context wordt verlangd, en daardoor in een kwetsbare positie kunnen raken.'

Werken

Werken zal meer verbonden zijn met technologie, een hoge scholing is noodzakelijk en het werk is vanwege nieuwe technologische toepassingen minder plaats en tijdgebonden. Kraanmachinisten kunnen straks misschien vanuit hun huis hun kraan besturen, vergaderen kan je met behulp van *virtual reality* vanuit huis. De arbeidsrelatie wordt dynamischer. Het SCP verwacht dat de 'op afroep economie' doorzet. Een groter deel van de werkers zal voor relatief korte klussen door wisselende opdrachtgevers worden ingehuurd. Natuurlijk bestaat er de kans dat werkgevers de behoefte hebben aan een kring van vaste krachten, maar voor velen zal de vaste baan iets zijn waar ze hun vader of moeder nog wel eens over horen vertellen. Daarnaast bestaat er de (combinatie)druk van de zorg voor de ouderen en de noodzaak tot het volgen van onderwijs. Zoals het SCP stelt: 'Deze combinatie en integratie van activiteiten kan verrijkend zijn, maar er ook toe leiden dat het moeilijker wordt om verschillende taken en verantwoordelijkheden op elkaar af te stemmen.' Het SCP constateert drie mogelijke spanningsvelden. 'Allereerst brengen de verwachte veranderingen waarschijnlijk meer onvoorspelbaarheid met zich mee. Als mensen wisselende klussen voor wisselende opdrachtgevers doen, is er weinig continuïteit in het werk en kunnen werkenden beperkt vooruitkijken. Dit vraagt om een groot adaptief vermogen. Een tweede spanningsveld is dat de toenemende dynamiek en flexibiliteit de sociale cohesie onder druk kunnen zetten. De banden op het werk verzwakken als mensen regelmatig van werkgever wisselen en geen vaste collega's meer hebben. Ook ontstaat er druk op de ruimte die werkenden voor scholing en zorg hebben: op een arbeidsmarkt waarin veel wordt gewisseld

en waar de sociale banden zwak zijn, is het niet vanzelfsprekend dat werkgevers hun werknemers (of ingehuurde werkkrachten) ondersteunen bij het volgen van scholing en bij het combineren van arbeid en zorg. Ten derde wordt verwacht dat de combinatiedruk, die nu al wordt ervaren, in de toekomst zal toenemen. Deze druk ontstaat door de noodzaak om te werken, te zorgen én te leren, en wordt verder vergroot door de mogelijke problemen wat betreft afstemming en coördinatie die een dynamische arbeidsmarkt met wisselende arbeidsrelaties en arbeidstijden met zich meebrengt. Bij elk van de geïdentificeerde spanningsvelden is de zelfredzaamheid van burgers van groot belang. Mensen moeten kunnen omgaan met en anticiperen op onzekerheden en ze moeten meerdere ballen in de lucht houden. Dit zal niet voor iedereen in gelijke mate haalbaar zijn, waardoor een groter deel van de bevolking buiten de boot kan vallen. Ook de scheidslijn tussen degenen die wel en niet mee kunnen komen op de arbeidsmarkt zou in de toekomst kunnen verschuiven. De huidige verschillen op de arbeidsmarkt zullen waarschijnlijk blijven bestaan, maar er kunnen ook nieuwe scheidslijnen ontstaan. Zo verwacht het SCP bijvoorbeeld dat er verschillen zullen ontstaan tussen mensen die meer of minder beschikken over de (niet-cognitieve) vaardigheden die nodig zijn om zelf de regie over het leven te krijgen en te houden (zoals kunnen plannen, zelfdiscipline, en goed kunnen samenwerken).

Zorgen

De toekomst van het zorgen zal vooral door demografische en technologische ontwikkelingen worden bepaald. In de komende decennia zal er een grote zorgvraag ontstaan van vooral een groeiende, pluriforme groep zorgbehoevende 75-plussers (die overigens tegen die tijd, het SCP beschrijft de situatie in 2050, net een paar jaar met pensioen zijn). Daartegenover staat een kleiner wordende groep mantelzorgers die zelf ouder en kwetsbaarder worden, en een kleinere groep professionals, voor wie de loonkosten steeds hoger worden. Oplossingen voor dit zorgtekort zullen onder meer worden gezocht in de technologie, in een andere organisatie van de professionele zorg aan huis, in nieuwe woonzorgvormen, in burgerinitiatieven en in de flexibilisering van arbeid en zorgtaken. De investeringen van zorginstellingen en ziekenhuizen in technologie op het gebied van medicijnen, robots, diagnostiek, domotica en communicatiemogelijkheden zullen in de komende decennia leiden tot meer professionele zorg en behandelingen bij mensen thuis en minder in het ziekenhuis. Of dit een oplossing voor de groeiende zorgvraag van vooral de 75-plussers biedt, zal afhangen van de mate waarin zorgtechnologie op grote schaal ingezet zal worden.

Technologisering van het zorgen in huis (domotica, thuiszorgtechnologie) was decennia geleden al een belofte, maar de ontwikkeling en inzet ervan hebben nog niet op grote schaal doorgezet. Dat heeft te maken met de welwillendheid en vaardigheid van kwetsbare ouderen om daadwerkelijk gebruik van te maken van zorgrobots en monitoring op afstand. Een remmende factor is de vrees voor de privacyrisico's die gepaard gaan met technologisering. Welke mate van inbreuk op de privacy vinden mensen acceptabel? Daarnaast zijn er sociale en economische risico's. Verschillen in digitale vaardigheden, de weerstand tegen technologisering of financiële drempels om geavanceerde apparatuur te kunnen aanschaffen, kunnen tot vergroting van bestaande en nieuwe sociale verschillen leiden. Ook van de oplossing van het zorgtekort door buurtinitiatieven en zorgcoöperaties wordt veel verwacht, maar het aantal succesvolle projecten blijft vooralsnog beperkt en groei naar een grote schaal is nog niet zichtbaar. Een remmende factor is dat deze initiatieven om nieuwe vormen van saamhorigheid en solidariteit in de samenleving vragen, met het risico dat gelijkgestemden en al bevriende mensen worden geholpen en minder sociaal vaardige of sociaal geïsoleerde mensen afhaken of buiten de boot vallen. De technologie en de multidisciplinaire zorg van professionals, vrijwilligers en mantelzorgers thuis maken het leven complexer. Tot op hoge leeftijd zelfstandig blijven wonen vergt specifieke vaardigheden van kwetsbare 75-plussers en allerlei combinaties van informele en/of formele hulp die als het nodig is snel ter plaatse moet zijn. Het is de vraag of en hoe de flexibilisering van de arbeid (zoals verlof, thuis- en telewerken) een oplossing voor het zorgtekort zal zijn. Duidelijk is dat er in de toekomst meer van burgers zal worden gevraagd, omdat de potentiële beroepsbevolking slinkt en de vergrijzing toeneemt. Als zorgverplichtingen net zo belangrijk worden als

arbeidsverplichtingen, dan zal het combineren van deze taken om nieuwe oplossingen van burgers vragen. Het leven van zorgbehoevende burgers en hun verzorgenden zal in de toekomst complexer worden. Men zal overweg moeten kunnen met meer technologie en met meer verschillende publieke en private aanbieders van zorg. Bovendien zullen andere levensdomeinen meer verweven raken met zorg. De vraag hoe we als samenleving in de toekomst voor elkaar en vooral voor de groeiende groep hulpbehoevende 75-plussers gaan zorgen, zal niet alleen gaan over hoe zorgvragers en zorgaanbieders elkaar vinden, maar raakt ook andere levensdomeinen zoals werken, leren, consumeren en samenleven.

Samenleven

Het SCP verwacht dat de trend zich zal voortzetten dat mensen met steeds meer anderen in contact komen te staan, maar steeds minder tijd aan hun relaties en connecties zullen besteden. Deze ontwikkeling wordt in belangrijke mate gedreven door sociale media. Nieuwe generaties maken meer gebruik van sociale media en ook de toepassingsmogelijkheden daarvan breiden zich verder uit, waardoor sociale media naar verwachting ook in de toekomst sociale relaties 'efficiënter' zullen maken. Verder spelen flexibelere werkverbanden een rol in de samenstelling en het functioneren van ons sociale netwerk. Hierdoor zullen we steeds meer wisselende (ex-) collega's hebben en wordt het onderhouden van het netwerk belangrijker met het oog op carrièrekansen. Een consequentie van deze uitbreiding en tegelijkertijd 'verdunning' van sociale netwerken is dat mensen hun aandacht meer zullen gaan verdelen over verschillende contacten. Digitale contexten worden reëler dan nu en zullen door middel van *augmented reality* steeds nadrukkelijker aanwezig zijn in dagelijkse face-to-face situaties. Ook communiceren mensen via sociale media steeds meer met grotere aantallen anderen. Dit betekent dat zelfpresentatie belangrijker wordt en dat intimiteit, diepgang en authenticiteit in het sociale verkeer onder druk staan. Uiteraard hoeven deze ontwikkelingen niet voor alle vormen van communicatie te gelden. Het is goed denkbaar dat het contact met directe familieleden en goede vrienden in de toekomst minstens zo intiem en belangrijk zal blijven.

Een andere ontwikkeling is dat we steeds beter zullen kunnen navigeren in onze sociale netwerken, die een grotere variatie aan relaties bevatten. Dankzij de steeds geavanceerdere selectiemogelijkheden via internet zullen we in de mensenmassa beter kunnen vinden waarnaar we op zoek zijn. Met behulp van steeds meer persoonlijke data brengt het internet mensen samen rond zeer specifieke interesses, ervaringen of behoeften. Dit levert nieuwe soorten relaties op, waarin mensen soms dingen delen die ze met hun eigen directe kring niet delen. Nieuwe vormen van sociaal contact zullen waarschijnlijk ook ontstaan met virtuele anderen, zoals robots. Nieuwe werkelijke en virtuele soorten contact zullen dus een aanvulling vormen op de bestaande relatievormen, en daarmee ook concurreren. Dit betekent niet dat bestaande relaties per definitie minder belangrijk worden; door zelfsturende auto's en sociale media worden bijvoorbeeld verre familieleden ook beter bereikbaar. De geschetste ontwikkelingen laten zich karakteriseren als 'individualiserende verbindingen': terwijl mensen met meer anderen verbonden raken, krijgen ze toch meer individuele bewegingsruimte in hun sociale leven. Met deze ontwikkeling lijken we de weg te vervolgen die we al lang geleden in zijn geslagen. Deze veranderingen in de sociale structuur hebben gevolgen voor verschillende aspecten van het leven, bijvoorbeeld voor eenzaamheid. Daar staat tegenover dat nieuwe communicatietechnologieën nieuwe mogelijkheden voor zinvol contact bieden. Ook creëert de veranderende sociale structuur kansen voor nieuwe organisatievormen en burgerorganisaties zoals de deeleconomie, grens overstijgende burgerinitiatieven en twitterbewegingen. De maatschappelijke betekenis van deze organisatievormen zou aanzienlijk kunnen zijn. Voor maatschappelijke scheidslijnen betekent de veranderende sociale structuur vooral een groeiend risico, omdat de overbrugging tussen bevolkingsgroepen minder zal worden. Door selectieve migratie vindt in ruimtelijke zin 'uitsortering' plaats tussen stedelijke en perifere regio's en tussen rijke en armere buurten. Ook is het steeds minder nodig gemêleerde plekken te bezoeken zoals het gemeentehuis en de supermarkt. Sociale media maken weliswaar nieuwe, betekenisvolle contacten mogelijk buiten de directe kring en op grote afstand, maar in sociaal-culturele zin zijn deze nieuwe contacten vaak vooral met gelijkgestemden. En doordat mensen

overwegend verbindingen met gelijkgestemden aangaan, ontstaan gescheiden 'interpretatieve gemeenschappen' van mensen die elkaar niet persoonlijk hoeven te kennen, maar wel een vergelijkbare manier van denken hebben. Als mensen minder andersdenkenden tegenkomen, zal het vermogen elkaar te begrijpen mogelijk verder afnemen. Maar wie rekenen we in de toekomst nog als 'gelijkgestemden' en als 'andersdenkenden'? Een belangrijk component van maatschappelijke scheidslijnen zijn sociale identiteiten en die zouden kunnen veranderen. Een positieve verwachting is dat de toenemende diversiteit tot gevolg heeft dat sociale identiteiten minder eenduidig worden. Toch is het niet aannemelijk dat maatschappelijke tegenstellingen hierdoor met minder spanning gepaard gaan. Ook achter deze vloeibare identiteiten gaan taaie sociale identiteiten schuil, zoals maatschappelijke status en etniciteit. Ook in de toekomst zullen veel mensen zich aan deze identiteiten niet kunnen of willen onttrekken, ook als er negatieve vooroordelen aan vastzitten. Sociale identiteiten blijven dus emotioneel belangrijk en geworteld in de maatschappelijke structuur. De manier waarop maatschappelijke tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen vorm krijgen, zal door de vloeibare identiteiten mogelijk wel minder voorspelbaar worden, maar waarschijnlijk niet minder fel.

Duurzamer leven

De afgelopen decennia is de consumptie aanzienlijk toegenomen, en daarmee ook de daaraan toe te rekenen emissie van broeikasgassen. Die emissie zorgt voor opwarming van de aarde. Nationaal, Europees en wereldwijd is de ambitie uitgesproken om die opwarming te beperken tot de veilig geachte maximale twee graden Celsius (de tweegradendoelstelling). Dat betekent dat die emissies in Nederland 80% tot 95% minder moeten zijn dan in 1990. Terwijl de consumptie in Nederland naar verwachting verder zal stijgen, zal de uitstoot van broeikasgassen juist sterk moeten dalen. Dit dwingt tot een duurzamere manier van leven: energie neutrale woningen en koolstofarme manieren van vervoer. Er is een verdere besparing van energieverbruik nodig, een overgang van het gebruik van fossiele brandstoffen (kolen, olie en gas) naar hernieuwbare energiebronnen (zoals zon en wind) en een vermindering van de consumptie van producten van herkauwers (vlees en zuivel).

Volgens de twee scenario's uit de toekomstverkenning Welzijn en Leefomgeving zal het besteedbare inkomen tot 2050 aanzienlijk groeien: tussen de 70% (scenario WLO laag) en 130% (scenario WLO hoog). Bij huidig beleid en naar huidige inschatting van verdere technologische vooruitgang zal de uitstoot van broeikasgassen dalen met 45% respectievelijk 60%, ondanks de groei van de consumptie. Er zijn forse maatregelen voorzien om deze reducties te bereiken, zoals een versnelling van het tempo van energiebesparing en van de plaatsing van zonnepanelen en windturbines. In het scenario WLO-hoog is dankzij meer economische groei, meer technologische vooruitgang en meer internationale samenwerking een grotere emissiereductie voorzien dan in WLO-laag. Voorts zijn in WLO-hoog ondergrondse opslag van kooldioxide en verminderde consumptie van dierlijke eiwitten voorzien. Voor het behalen van de tweegradendoelstelling is meer emissiereductie nodig dan in de twee WLO-scenario's: minimaal 80%. De daarbij behorende transitie zal dus ingrijpender zijn, en mensen zullen daar als consument en als burger meer van gaan merken. Er zijn grotere private en collectieve investeringen nodig, en de manier van consumeren en de fysieke omgeving (woning en landschap) zullen sterker veranderen. Het lijkt erop dat de benodigde aanpassingen financieerbaar zijn uit de verwachte economische groei. Bijkomende voordelen van de maatregelen en veranderingen zijn bijvoorbeeld comfortabele, goed geïsoleerde woningen en schonere lucht in steden en nabij verkeersaders. De gebruikskosten voor het verwarmen van de woning en voor het autorijden zullen dalen, maar de aanvankelijke investeringen in de woning en auto zullen hoger liggen dan nu. Woningen zullen energieneutraal moeten zijn, wat flinke investeringen eist, en de elektrische auto kan in aanschaf duurder zijn dan een auto met verbrandingsmotoren. Bij twee andere vormen van consumptie zullen de gevolgen op een andere manier voelbaar zijn: vakantievliegverkeer en de consumptie van producten van herkauwers (vlees en zuivel) zullen op grenzen stuiten. Ook zullen ruimtelijke ingrepen moeten worden geaccepteerd: zonnepanelen, windturbines en co²-opslag onder de grond. De overgang naar een broeikasgasarme samenleving zal behalve het consumeren ook het produceren raken: zowel de

productie van goederen als het opwekken van energie. Daarmee raakt die overgang ook de domeinen van leren, werken en samenleven. Zo zal de overgang naar een economie met minder broeikasgasemissies gevolgen hebben voor de petrochemische industrie en de intensieve landbouw. Ook zijn er consequenties voor het samenleven. Een windturbinepark, omvorming van olieraffinaderijen, kooldioxideopslag of aardgasloze woonwijken raken een gemeenschap: onder welke voorwaarden zijn zulke maatregelen en veranderingen aanvaardbaar, hoe kan onenigheid hierover in een gemeenschap worden voorkomen, en hoe wordt op wijk- of buurniveau beslist welke warmtebron er voor aardgas in de plaats komt? De consequenties van de overgang naar een broeikasgasarme samenleving zijn in de studie van het SCP alleen uitgewerkt voor het levensdomein consumeren, maar er zijn ook gevolgen voor de domeinen leren, werken en samenleven. De ecologische uitdaging om het leven zodanig in te richten dat het binnen de ecologische grenzen van onze planeet blijft, heeft een domein overstijgend karakter.

Financiële verkenning

In dit hoofdstuk treft u de volgende onderwerpen aan:

- Een inschatting van het financieel perspectief voor de jaren 2018-2021, de zgn. pré-BBB en een indicatieve berekening van de investeringsruimte, passend binnen de ijkpunten voor de solvabiliteit en schuldquote, zoals die vooreerst in de MPB 2017-2020 zijn opgenomen.
- Uitwerkingen die verband houden met het bestuursakkoord 'DOOR'.
- Uitwerkingen van de in de MPB 2017-2020 opgenomen pm-posten, die voortvloeien uit de door uw raad aangenomen moties.
- Uitwerking van overige in de MPB 2017-2020 opgenomen pm-posten, zonder dat daaraan een motie ten grondslag ligt.
- Financiële verkenningen van de thema's duurzaamheid, de binnenstad en de revitalisering van de oudere wijken.

Financieel meerjarenperspectief

We volstaan thans met een *inschatting* van het financieel meerjarenperspectief voor de jaren 2018-2021. Bij deze inschatting veronderstellen we dat het door uw raad via de MPB 2017-2020 vastgestelde meerjarenbeleid, in de jaren 2018-2021 ongewijzigd wordt voortgezet (inschatting Begroting Bestaand Beleid; de pré-BBB). Verder volstaan we met een pré-BBB omdat we voor het feitelijke meerjarenperspectief in afwachting zijn van onder meer de a.s. meicirculaire over de gemeentefondsuitkering voor de jaren 2018-2021. De feitelijke uitkomst vormt vervolgens het financieel vertrekpunt voor de later in dit jaar door ons op te stellen MPB 2018-2021. De uitkomst van de pré-BBB geeft een indicatie voor de besteedbare ruimte voor de periode 2018-2021. Daarin zijn de tot nu toe bekend ontwikkelingen verwerkt, die zich na vaststelling van de MPB 2017-2020 voordoen. Onze inschatting resulteert in de volgende positieve uitkomst.

(bedragen x € 1000)	2018	2019	2020	2021
Uitkomst pré-BBB	1.140	1.340	2.500	2.740

De belangrijkste mutaties t.o.v. de MPB 2017-2020 lichten we toe.

OZB-indexering

Bij de behandeling van de MPB 2017-2020 is door uw raad unaniem ingestemd met de motie om de OZB niet langer met de macronorm, maar uitsluitend met de inflatie te verhogen. In de voormelde uitkomst van de pré-BBB hebben wij dat conform verwerkt. De inflatie bedraagt 1,2%.

In de MPB 2017-2020 is de OZB in alle jaren nog verhoogd met de macronorm (2,7%). Het effect van de motie leidt t.o.v. de MPB 2017-2020 - zoals uit de volgende tabel blijkt - tot een nadeel, dat oploopt tot structureel ruim € 3 miljoen.

Stijging OZB (bedragen x €1.000)	2018	2019	2020	2021
a. met macronorm 2,7 %	50.360	52.250	54.185	56.170
b. met inflatie 1,2 %*)	49.625	50.740	51.870	53.010
Nadeel t.o.v. MPB 2017-2020	735	1.510	2.315	3.160

*) Meest actuele inschatting van CPB, die in de meicirculaire 2017 nog kan worden aangepast.

Wij constateren dat dit een forse impact heeft op de besteedbare ruimte.

Ontwikkeling salariskosten

Het Centraal Planbureau (CPB) brengt jaarlijks het Centraal Economisch Plan uit met de economische vooruitzichten voor het eerstvolgende jaar. Daaraan zijn de ramingen van een groot aantal kerncijfers gekoppeld, waaronder de ontwikkeling van lonen en prijzen. De hierin opgenomen indices vormen de grondslag voor de in de pré-BBB verwerkte percentages.

Voor de ontwikkeling van de salariskosten hebben we daarnaast te maken met een structurele doorwerking van de afgesloten CAO voor gemeentepersoneel voor de periode van 1-1-2016 tot 1-5-2017. Die structurele doorwerking voor de loonontwikkeling inclusief de premieontwikkeling, komt t.o.v. hetgeen we in de MPB 2017-2020 hebben verwerkt 3% hoger uit. Het effect van deze nacalculatie is in de Turap 2016 gemeld. Tot slot houden we in 2018 bij gebrek aan een actuele CAO, rekening met een salarisstijging van 1,9%, een

toename van de premies met 0,4% en een toename als gevolg van incidentele loonontwikkeling met 0,25%. Voor 2018 komt hiermee de loonkostenontwikkeling neer op 5,5%. Voor de jaren daarna hebben we dit beperkt tot 2,5%.

Hierbij merken we op dat we in de meicirculaire een gedeeltelijke compensatie verwachten voor de gestegen pensioenpremies, aangezien de minister van Financiën heeft besloten om de departementen hiervoor te zullen compenseren.

Gemeentefondsuitkering

De laatst bekende circulaire stamt van september vorig jaar, waarvan de effecten niet in de MPB 2017-2020 zijn verwerkt. Uw raad is hierover geïnformeerd. Het voordeel t.o.v. de MPB 2017-2020 loopt op grond van deze circulaire op van € 4 miljoen in 2018 tot € 6 miljoen in 2020 en verdere jaren. Onze inschatting is dat de gebruikelijke jaarlijkse ontwikkeling van het areaalaccres zich in 2021 t.o.v. 2020 ook zal voordoen.

Daarnaast hebben we u eerder gemeld dat wij gelet op de gunstige economische ontwikkeling in de meicirculaire ten opzichte van de septembercirculaire een hogere algemene uitkering verwachten. Die schatten we in op € 0,5 miljoen in 2018, oplopend tot € 2 miljoen in 2021. Dit draagt tevens bij aan een gedeeltelijke compensatie voor de stijging van pensioenpremies, zoals hiervoor genoemd.

We houden naast deze positieve inschattingen ook rekening met een negatieve ontwikkeling. Door een lager investeringsniveau van gemeenten - en dus lagere btw-declaraties - werd in de afgelopen jaren het jaarlijks surplus van het BTW compensatiefonds (BCF) terugbetaald aan de gemeenten. Omdat door de economische groei een toename wordt verwacht van de investeringen bij de gemeenten, zullen de gemeentelijke declaraties ten laste van het BCF naar verwachting flink toenemen. Dat leidt tot een lagere afdracht van het BCF aan het gemeentefonds. Wij schatten het nadeel in op € 0,25 miljoen, oplopend tot € 1 miljoen in 2021.

Deze inschattingen houden de nodige risico's in. Blijkt uit de meicirculaire 2017 dat we er bijvoorbeeld 1% naast zitten, dan scheelt dat voor Apeldoorn ongeveer € 1,5 miljoen. En ondanks dat de economische prognoses gunstig zijn, wordt er door het CPB gewezen op onzekerheden i.v.m. internationale ontwikkelingen. Maar ook is het de vraag wat het nieuw te vormen kabinet voor gemeenten in petto zal hebben. Veel Tweede Kamerfracties hebben in hun verkiezingsprogramma een efficiencykorting voor gemeenten opgenomen.

Correctie op buffer voor toekomstige ontwikkelingen

In de MPB 2017-2020 is een structurele opvangbuffer voor toekomstige ontwikkelingen opgenomen van € 0,5 miljoen in 2018 en in 2019, oplopend naar € 1 miljoen in 2020 en verdere jaren.

Voor zowel het werkgebouw Noord als voor de verkeersoplossing Apeldoorn-West hebben wij voorstellen aan u voorgelegd om een beroep op deze opvangbuffer te doen. Daarnaast stellen we u voor om de restant buffer in 2018 te schrappen, omdat de buffer is bedoeld voor toekomstige ontwikkelingen die zich ná 2018 voordoen. Dat leidt tot een nieuwe opvangbuffer zoals in de volgende tabel vermeld en verwerkt is in de pré-BBB uitkomst.

(bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
Opvangbuffer cf. MPB 2017-2020	500	500	1.000	1.000
Af voor:				
a. Werkgebouw Noord	-150	-190	-190	-190
b. Verkeersoplossing Apeldoorn-West	- 70	- 70	- 70	- 70
Schrappen restant opvangbuffer 2018	-240			
Nieuwe opvangbuffer	0	240	740	740

Wij hebben dit in de pré-BBB uitkomst afgerond op € 250.000 in 2019, oplopend naar € 750.000 in 2020 en verdere jaren.

Beroepszaak Liander tegen precario Apeldoorn

Liander is tegen de precario-aanslagen van Apeldoorn over de periode 2011-2014 in beroep gegaan bij de Rechtbank. De mondelinge zitting voor de Rechtbank heeft op 23 februari jl. plaats gevonden. Bij wijze van voorschot heeft Liander tijdens de zitting reeds aangekondigd bij een ongunstige uitspraak in hoger beroep te zullen gaan bij het Gerechtshof.

We zijn in deze kwestie in afwachting van het oordeel van de Rechtbank en van de uitkomst van het mogelijke hoger beroep bij het Gerechtshof. Zolang we geen zekerheid hebben over de rechtmatigheid van onze aanslagen, blijft het geld geparkeerd in de hiervoor getroffen voorziening en is dus niet besteedbaar. In de uitkomst van de pré-BBB zijn de inkomsten uit de precarioheffing dan ook niet verwerkt.

Overige correcties

Tot slot zijn op grond van actualisaties een aantal correcties doorgevoerd, waaronder een verlaging van de dividenduitkering van Cirec (op grond van de ontwikkeling in de afgelopen jaren, opnieuw blijkend uit de jaarrekening 2016), een te verwachten dividenduitkering van Accres, een verlaging van de areaalontwikkeling voor wegen en groen (bepalend voor de ontwikkeling van de beheerkosten) en een voordelige correctie van het renteresultaat.

Daarnaast resulteerde de MPB 2017-2020 in alle jaarschijven in voordelen die in de AR zijn gestort. Die hebben we hier teruggedraaid. De nieuwe eindstanden voor de jaarschijven 2018-2021, die ontstaan na afronding van uw besluitvorming over de voorjaarsnota 2017 zullen vervolgens weer met de AR worden verrekend.

Risico's

In de MPB 2017-2020 hebben we gewezen op risico's binnen het sociale domein. In aanvulling hierop zijn die op de volgende twee onderdelen geactualiseerd.

De Buig

In november is uw raad geïnformeerd over de werking van het verdeelmodel voor de Bundeling Uitkeringen Inkomensvoorzieningen Gemeenten (Buig). Hierin is ook een doorkijk naar de jaren 2017 t/m 2020 opgenomen, die is gebaseerd op de op dat moment bekende informatie. Daarbij is aangegeven dat tijdens de opstelling van de voorjaarsnota 2017 de cijfers, zoals opgenomen in de MPB 2017-2020, zullen worden geactualiseerd. Het blijkt nu dat de volumes, ook in de referentiegemeenten, in 2017 t.o.v. de MPB 2017-2020 sterker toenemen. Ook zijn nu de uitgangspunten van de vangnetregeling vanaf 2019, met een maximaal eigen risico van 10%, bekend.

Twee oorzaken leiden ertoe dat we in de komende jaren extra tekorten op de BUIG verwachten ten opzichte van de in de MPB 2017-2020 opgenomen bijdragen uit de algemene middelen:

- Het kabinet heeft besloten om het eigen gemeentelijk risico-aandeel te verhogen. Was dit in 2016 nog maximaal 7,5% van het ontvangen rijksbudget, met ingang van 2017 en 2018 is dit verhoogd tot maximaal 8,75 % en met ingang van 2019 zelfs naar 10%. Dit heeft tot gevolg dat, uitgaande van een in 2017 gelijk opgaande volumestijging als de referentiegemeenten, het eigen risico in 2019 toeneemt met ca. € 0,6 miljoen, in 2020 met € 2,1 miljoen en in 2021 met € 2,3 miljoen.
- Ondanks de economische groei blijkt uit CPB-prognoses dat het aantal bijstandsgerechtigden in de komende jaren landelijk blijft stijgen. Een doorrekening van de in de septembercirculaire 2016 van het gemeentefonds opgenomen prognose voor 2018 t/m 2021, leidt voor Apeldoorn tot een indicatief extra

structureel tekort t.o.v. de lopende MPB. In 2018 is dit ca. € 0,5 miljoen en 2019 ca. € 0,7 miljoen. De gevolgen van de (door)stijging na 2019 komen boven onze eigen risicogrens en kunnen we opvangen door een beroep op het vangnet in de BUIG.

De impact van beide oorzaken voor de jaren 2018-2021 is dan als volgt:

(bedragen x € 1000)	2018	2019	2020	2021
Indicatief buigtekort t.o.v. MPB 2017-2020	500	1.300	2.100	2.300

In de komende tijd zal de volumeontwikkeling door de eenheid WA nauwlettend worden gemonitord. De nog prille cijfers over de eerste twee maanden van 2017 laten op dit moment een stijging zien van het volume in Apeldoorn, die hoger is dan die van de referentiegemeenten. De eenheid WA voert een gedegen analyse naar deze ontwikkeling uit. Daarnaast zal in de meicirculaire 2017 meer bekend worden over de voorspelde ontwikkeling van het landelijk aantal bijstandsgerechtigden. Deze gegevens, tezamen met de onderzoeksresultaten van de eenheid WA en de in juni bekende volumeontwikkeling over de eerste helft van 2017, zullen wij betrekken bij de opstelling van de MPB 2018-2021. Om die reden zijn deze nadelen dan ook niet verwerkt in de voornoemde pré-BBB uitkomst, maar het geeft wel een beeld van een fors financieel risico. Wel zien we de mogelijkheid om het uiteindelijke tekort in 2018 op te vangen binnen de reserve voor het sociaal domein. Die blijft tot en met 2018 in stand.

Werkbedrijf Lucrato

De financiële problemen waarmee sociale werkbedrijven worden geconfronteerd krijgen momenteel veel aandacht in de landelijke media. De structurele bezuiniging van € 1,8 miljard op de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW) en de Participatiewet werpt een extra belemmering voor gemeenten op om werkzoekenden met een grote afstand tot de arbeidsmarkt naar betaald werk te begeleiden. Gemeenten achten de komende 4 jaar € 420 miljoen extra nodig om kwetsbare groepen een plek op de arbeidsmarkt te bieden. Dit heeft geresulteerd in een gezamenlijk manifest van wethouders, dat ook door onze gemeente van harte wordt ondersteund. In dit manifest roepen wij als gemeenten de Tweede Kamer en het nieuw te vormen kabinet op om de jaarlijkse vermindering van de Rijkssubsidie per WSW-werknemer stop te zetten. Een verdere bezuiniging vergroot namelijk de bestaande tekorten en is niet reëel, omdat de loonkosten van de werknemers blijven bestaan en zelfs verder kunnen stijgen. Als gemeenten hopen wij dat de aanstaande meicirculaire van het rijk een extra financiële vergoeding voor de SW-sector zal melden.

De afgelopen jaren heeft de Feluagroep zich steeds in positieve zin onderscheiden van veel andere SW-bedrijven door structurele financiële tekorten voor te zijn. Wij constateren dat als gevolg van de genoemde structurele rijksbezuiniging en een aantal andere tegenvallers ook voor het werkbedrijf Lucrato (i.o.) de financiële rek er meer dan uit is. Als een nieuw kabinet deze bezuiniging niet (deels) terugdraait, is een substantieel structureel tekort in de meerjarenbegroting van Lucrato onvermijdelijk. Binnenkort zal Lucrato haar meerjarenbegroting 2018-2021 aan de betrokken gemeenten aanbieden en hier een nadere toelichting op geven. De reservepositie van Lucrato is zodanig dat wij verwachten dat zij de tekorten van 2017 en 2018 nog zelf kan opvangen. Vanaf het jaar 2019 zal dat echter, uitgaande van de situatie van dit moment, niet meer mogelijk zijn.

Investeringsruimte

De financiële kaders bestonden in het verleden uit een structureel sluitend meerjarenperspectief en een Algemene Reserve (AR) voor zowel de Algemene Dienst als voor het Grondbedrijf van een voldoende niveau in lijn met gecalculerde risico's. In de MPB 2017-2020 zijn daar met het oog op een duurzaam financieel herstel twee kaders bijgekomen; het in de hand houden van de schuldquote en het streven naar voldoende solvabiliteit. De schuldquote (verhouding netto schuld t.o.v. totale baten) bevond zich op het niveau 'goed', terwijl de MPB 2017-2020 voorziet in een groeipad voor de solvabiliteit (eigen vermogen t.o.v.

totaal vermogen), waardoor het niveau 'goed' pas in 2040 wordt bereikt.

Dat groeipad is tot stand gekomen doordat een deel van de besteedbare ruimte van de MPB 2017-2020 in de AR is gestort en is benut voor de extra aflossing van de AR inlopen tekort grondexploitatie. Die stortingen zijn in de voormelde pré-BBB gehandhaafd.

Wij hebben t.o.v. de MPB 2017-2020 de ontwikkeling van de schuldquote en de solvabiliteit geactualiseerd. Daarbij hebben we rekening gehouden met de volgende actuele ontwikkelingen.

Solvabiliteit

Onlangs hebben we u de concept- jaarstukken 2016 toegezonden. Geheel afgerond zijn ze nog niet omdat we in afwachting zijn van de bevindingen van de accountant. Maar daarop vooruitlopend schatten we het voordeel zo rond de € 5 miljoen. Daarnaast ontwikkelt het Grondbedrijf zich zodanig gunstig, dat een afdracht aan de Algemene Dienst van om en nabij € 5 miljoen in het verschiet ligt. Dit houdt in dat ons eigen vermogen met circa € 10 miljoen toeneemt, hetgeen een gunstig effect heeft op de solvabiliteit.

Dit wordt dit nog eens versterkt omdat de actuele prognose voor de ontwikkeling van de Algemene Reserve van het Grondbedrijf (ARG) voor de komende jaren positief uitvalt. Die overstijgt het vereiste niveau van de ARG. Ook dat draagt bij aan een versterking van de solvabiliteit.

Beide effecten hebben we doorgerekend. Het niveau 'matig' bereiken we nu in 2020 in plaats van 2025 en het niveau 'goed' in 2032 in plaats van 2040.

Het groeipad naar een toereikend solvabiliteitsniveau zal versneld worden, indien we in alle beroepszaken van Liander tegen de precarioheffing in het gelijk worden gesteld. De in de getroffen voorziening gestalde opbrengst uit de aanslagen van 2011 t/m 2015 van € 16,5 miljoen, wordt jaarlijks aangevuld met € 7,6 miljoen. Onlangs heeft het parlement ingestemd met de afschaffing van precarioheffing op leidingen, waarbij voor gemeenten de overgangstermijn is bepaald tot 1 januari 2022. Dat brengt de totale omvang van de aanslagen op € 62,1 miljoen. Wanneer deze opbrengst onherroepelijk vast komt te staan, zal dat inhouden dat voor de solvabiliteit het niveau 'goed' wordt bereikt in 2022.

Schuldquote

Onze schuldquote is voldoende (< 100%) en ontwikkelt zich naar het niveau 'goed'. We zien dat enerzijds ons eigen vermogen toeneemt en dat anderzijds onze schuld daalt. De schuldquote wordt mede bepaald door de ontwikkeling van de baten van de gemeente. We verwachten dat die in de komende jaren licht zullen stijgen. Per 2022 zal onze schuldquote uitkomen op het niveau 'goed' (< 90%).

Investeringsruimte

Op basis van deze beide ijkpunten hebben we een raming gemaakt van de investeringsruimte tot en met 2021. We houden rekening met de ontwikkelingen in de MPB 2017-2020, de verwachte uitkomst van de jaarrekening 2016 inclusief van het Grondbedrijf en met de uitkomsten van de pré-BBB, waaronder een hogere algemene uitkering en een lagere opbrengst van de OZB.

Op grond van de berekeningen calculeren we de indicatieve investeringsruimte in de komende vierjarige periode op totaal € 25 miljoen; in 2018 € 6 miljoen, in 2019 € 6 miljoen, in 2020 € 6 miljoen en in 2021 € 7 miljoen. Bij deze investering blijft de schuldquote lager dan 100 % en komt uit op 91% in 2021.

De solvabiliteit stijgt van onvoldoende in 2017 naar matig (> 10%) in 2020. In 2021 verwachten we uit te komen op een eigen vermogen van € 83 miljoen en een solvabiliteit van 11%.

Voor de langere termijn na 2021 verwachten we dat onze financiële positie zich verder zal verbeteren.

Daardoor zal het investeringsvolume groter worden. Vooralsnog schatten we in dat een jaarlijkse investering van gemiddeld € 7,5 miljoen voor de periode 2022-2025 haalbaar is, aangezien de schuld verder afneemt, primair als gevolg van de positieve prognoses van het grondbedrijf en de thans veronderstelde ontwikkeling van de gemeentefondsuitkering.

De raming van de investeringsruimte geeft een indicatie voor de maximale omvang van investeringen voor

nieuwe initiatieven. De investeringsruimte wijzigt indien de baten bijvoorbeeld door meer/ minder subsidies van derden of door hogere/ lagere andere inkomsten toenemen of afnemen dan thans verondersteld (bijv. naar aanleiding van de meicirculaire 2017) of als het grondbedrijf zich nog gunstiger ontwikkelt dan nu verwacht.

Samenvattende conclusies

We vatten het voorgaande als volgt samen:

- De pré-BBB uitkomst biedt een begrensde ruimte tot financiële dekking van extra exploitatie uitgaven voor nieuwe initiatieven en ontwikkelingen. Exploitatie uitgaven bestaan uit personele- en materiele uitgaven, subsidies en kapitaallasten (rente en afschrijving) van investeringen.
- De raming van de investeringsruimte geeft een indicatie voor de maximale omvang van investeringen voor nieuwe initiatieven.

Financiële omvang uitwerkingen

Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk gemeld, zijn de volgende onderwerpen van een uitwerkingen voorzien:

- Uitwerkingen die verband houden met het bestuursakkoord 'DOOR'.
- Uitwerkingen van de in de MPB 2017-2020 opgenomen pm-posten, die voortvloeien uit de door uw raad aangenomen moties.
- Uitwerking van overige in de MPB 2017-2020 opgenomen pm-posten, zonder dat daaraan een motie ten grondslag ligt.
- Financiële verkenningen van de thema's duurzaamheid, de binnenstad en de revitalisering van de oudere wijken.

Verderop in deze nota lichten we de nadere uitwerkingen toe. Hier volstaan we met een de financiële effecten van de uitwerkingen. Uit de volgende tabel blijkt dat het totaal van de exploitatie-uitgaven van deze uitwerkingen de indicatief beschikbare ruimte (uitkomst Pré-BBB) overschrijdt.

(bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
Totaal maximale exploitatielasten uitwerkingen	-4.244	-4.794	-5.673	-5.170
Uitkomst pré-BBB	1.140	1.340	2.500	2.740
Overschrijding	-3.104	-3.454	-3.173	-2.430

Dat geldt deels ook voor met de uitwerkingen gemoeide extra investeringen; die zijn hoger dan de indicatief becijferde investeringsruimte, met uitzondering van de jaarschijven 2019 en 2021.

(bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
Totaal maximale investeringen uitwerkingen	-6.685	-5.985	-6.955	-4.705
Investeringsruimte	6.000	6.000	6.000	7.000
Over- /onderschrijding	-685	15	-955	2.295

Geen integrale afweging

Gelet op het verkennende karakter van deze voorjaarsnota, zowel in beleidsmatig als in financieel opzicht, hebben wij besloten om in dit stadium nog geen keuzes te maken uit de uitwerkingen. Daarmee denken we ook te handelen in lijn met de aan ons voorgelegde brief van 10 februari jl. van het Presidium. Daarin verzoekt het Presidium ons om te voorzien in een beleidsrijke voorjaarsnota 2017, inclusief een financieel meerjarenperspectief, die zich leent voor bijsturing door uw raad aan de hand van moties (sturing door uw raad aan de voorkant van de cyclus). Daarmee – aldus de brief – worden de kaders vastgelegd voor de door ons nadien op te stellen MPB 2018-2021 (de MPB als uitwerking van de door de raad vastgestelde voorjaarsnota 2017).

Wij zullen bij de opstelling van de MPB de voornoemde uitwerkingen integraal afwegen, omdat we dan ook beschikken over het effecten van de meicirculaire 2017, de actuele ontwikkelingen over de Buig en over de aangenomen moties van uw raad. Daarbij merken we op dat zich nu al het beeld aftekent dat – gelet op de beperkt beschikbare financiële ruimte – een aanzienlijk deel van de uitwerkingen niet gehonoreerd zal kunnen worden. Dat zou ook kunnen gelden voor de door uw raad naar aanleiding van deze voorjaarsnota aan te nemen moties. Op zich bieden die niet de garantie dat ze allemaal kunnen worden uitgevoerd. Het geheel vraagt bij de opstelling van de MPB om indringende keuzes, waarbij we naast de afweging van de

uitwerkingen en de moties ook maatregelen zullen bezien om de besteedbare ruimte te vergroten. Zo gaan we in lijn met het bestuursakkoord onderdelen van bestaand beleid met het oog op bezuinigingsopties nogmaals doorlichten. Daarbij plaatsen we de kanttekening dat in de afgelopen jaren, waarin het financiële herstel voorop stond, substantiële bezuinigingen zijn doorgevoerd voor in totaal € 53 miljoen structureel. En ook tijdens deze bestuursperiode hebben we drie stuurgroepen ingesteld die bezuinigingsmogelijkheden in kaart hebben gebracht die maar gedeeltelijk op voldoende politieke steun konden rekenen. Wij voorzien dat aanvullende bezuinigingen alleen mogelijk zijn door zeer ingrijpende maatregelen met een vergaande aantasting van ons voorzieningenniveau tot gevolg. Dergelijke ingrijpende maatregelen heeft zeker niet onze voorkeur en achten we ook niet nodig.

Toelichting uitwerkingen

Wij volstaan met een korte inhoudelijk toelichting van de aan ons voorgelegde uitwerkingen. Voor de gedetailleerdere uitwerkingen verwijzen wij u naar de bijlage.

Wij merken hierbij op dat de nummering geen prioriteitsvolgorde inhoudt.

1. Doorontwikkeling Jongeren op gezond gewicht (JOGG), aanpak fase II

Sinds november 2014 zijn we in regionaal verband met de gemeenten Brummen, Lochem en Voorst gestart met de lokale invulling van fase 1 van de JOGG-aanpak, die door de provincie Gelderland is gesubsidieerd. Hieraan ligt tevens een samenwerkingsovereenkomst ten grondslag met de landelijke stichting. Fase 1 bestrijkt de periode van 2015 t/m november 2017. Daarna is er geen provinciaal subsidie meer beschikbaar.

Er is behoefte aan een tweede fase, eveneens voor een periode van drie jaar, waarin de gerealiseerde netwerken, verbindingen en doelen uit de afgelopen drie jaar worden omgezet in concrete activiteiten, die allen tot doel hebben om de jeugd een gezonde levensstijl te laten ontwikkelen. Daartoe worden activiteiten ontwikkeld is samenwerking met partners uit de sport, het onderwijs, de gezondheid, preventie en zorg. Voor de tweede fase ligt de focus niet meer op de regionale, maar op de lokale doorontwikkeling van de aanpak.

Voor de continuering is een JOGG-regisseur nodig (16 uur per week) en zijn er kosten in verband met de ondersteuning door landelijke stichting JOGG en kosten van een activiteitenbudget. Totaal jaarlijks € 74.000 voor de periode 2018 t/m 2020. Vanuit de rijksregeling sport en bewegen in de buurt is hiervoor jaarlijks € 33.000 beschikbaar, zodat de netto lasten € 41.000 bedragen.

2. Centrum voor Maatschappelijke Ondersteuning (CMO)

In de nota 'Toegang en Toeleiding' is de keus gemaakt voor het ontwikkelen van een CMO. Het CMO krijgt vier locaties in stadsdelen. Het 1e lijns-loket wordt integraal vanuit deze stadsdelen georganiseerd. Professionals van zorginstellingen werken samen met WMO-consulenten. Zij zorgen voor passende verwijzingen en coördineren de complexe zorg- en hulpvragen.

De organisatievorm wordt in 2017 voorbereid, waarna in 2018 de implementatie volgt. Er zullen, afhankelijk van de gemaakte keuzes, definitieve locaties worden ingericht. Ook dan zijn de kosten te bepalen. In afwachting daarvan wordt thans volstaan met een pm-raming.

3. Sanering asbestdaken

Asbesthoudende daken worden in verband met de volksgezondheid van rijksweg vanaf 2024 verboden. Het is aan de lagere overheden om te zorgen dat de eigenaren de noodzakelijke verwijderingsmaatregelen treffen. Hiertoe is in 2017 het project sanering asbestdaken gestart, waarbij in de eerste fase de aanwezigheid van asbestdaken in onze gemeente in kaart wordt gebracht. Dit moet resulteren in een doelgerichte aanpak om de eigenaren te informeren en te motiveren. De projectleiding is belegd bij OVIV. De kosten van de inventarisatie en van het stimulerings- en communicatietraject bedragen in de komende jaren € 50.000 per jaar.

4. Aanpak Kasteelgracht

Samen met het Waterschap zijn we voornemens om ingrijpende maatregelen te nemen om de aanblik van de Kasteelgracht te verbeteren. Bewoners zijn al jaren niet te spreken over de situatie waarin de gracht zich bevindt. Door droge zomers zakt het waterpeil waardoor funderingen zichtbaar worden en worden de overmatige groei van waterplanten en het vele hoge riet als hinderlijk ervaren. Samen met de wijkraad wordt gezocht naar een toekomstbestendige oplossing. Vooralsnog ramen we de gemeentelijke

bijdrage in de totale investering op pm.

5. Intensivering schuldhulpverlening

De schuldhulpverlening staat onder druk. Het aantal klanten dat zich bij de Stadsbank meldt blijft weliswaar ongeveer gelijk, maar van deze klanten hebben er steeds meer een schuldregeling nodig of worden in budgetbeheer genomen. Daarnaast is er een blijvende groei van het aantal klanten beschermingsbewind.

In 2015 is besloten om de personele formatie van Werkplein Activerium af te stemmen op de toe- of afname van het werkvolume. Dit is toegepast op de volumeontwikkeling van het totale spectrum aan producten te weten, schuldhulpverlening, schuldenregeling, budgetbeheer en beschermingsbewind. Dit leidt tot een toename van de formatie met 5,1 fte, waarvan de kosten € 400.000 bedragen, aangevuld met opleidingsbudgetten van € 20.000 in 2018 en 2019.

6. FactorWerk

FactorWerk is een regionaal werkbedrijf van de arbeidsmarktregio Stedendriehoek en Noord-Veluwe, waarin werkgevers, werknemers en gemeenten gezamenlijk afspraken maken over het realiseren van banen voor mensen met een beperking. Voor de jaren 2014 t/m 2017 wordt het werkbedrijf ondersteund op basis van een rijkssubsidie. In de loop van 2017 zal duidelijk worden of voor de periode vanaf 2018 middelen beschikbaar blijven. Zo niet, dan zal Apeldoorn als centrumgemeente het initiatief nemen om met de partners te bezien hoe de samenwerking kan worden gecontinueerd. In afwachting daarvan is volstaan met een pm-raming.

7. Archeologisch noodfonds

Worden initiatiefnemers gedwongen om archeologisch onderzoek te laten uitvoeren, dan kunnen zij onder voorwaarden aanspraak maken op het archeologisch noodfonds. Voor dit noodfonds is binnen de Algemene Reserve een geormerkt bedrag van ruim € 36.000 gereserveerd. In 2017 worden twee aanvragen verwacht van in totaal € 25.000. Door het fonds gespreid over meerdere jaren te verhogen tot € 100.000, zal het fonds voor de komende jaren weer toekomstbestendig zijn.

8. Subsidiebudget monumenten

Eigenaren van monumenten kunnen eens in de twee jaar een aanvraag indienen voor werkzaamheden die bijdragen aan de instandhouding van het monument. Binnen de huidige regeling bedraagt de maximale gemeentelijke bijdrage € 10.000, die de provincie in ieder geval voor de periode 2017 -2020 verdubbelt.

Momenteel kunnen alle aanvragen niet meer worden gehonoreerd en is er de behoefte om het subsidiebudget structureel te verhogen. Hiervoor zijn drie opties uitgewerkt; een ophoging van het budget met € 200.000, met € 150.000 of met € 100.000. Gelet op de te verwachten aanvragen zal de te verstrekken subsidie bij een ophoging met €150.000 verlaagd moeten worden tot maximaal € 7.500 en bij een ophoging met € 100.000 tot € 5.000.

9. Verkeersprojecten volgend uit Verkeersvisie 2016-2030

De door uw raad vastgestelde Verkeersvisie bevat talrijke projecten om het verkeer- en het vervoersbeleid voor de komende jaren vorm te geven. Hiervoor zijn drie scenario's uitgewerkt met waarden van € 7,5 miljoen, € 10 miljoen en € 12,5 miljoen. De scenario's verschillen in de mate waarop wordt ingezet op fietsvervoer, openbaar vervoer en op duurzame mobiliteit en verkeersveiligheid. In alle scenario's zijn de meerkosten voor de volgende voorzieningen opgenomen.

a. Aanleg tunnel Laan van Osseveld

De spoorwegovergang Laan van Osseveld is in juli 2016 aangemeld bij het ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) voor het Landelijk Verbeterprogramma Overwegen (LVO). Uit de studiefase blijkt dat een tunnel onder het spoor een goede oplossing is. Door de tunnel verbetert niet alleen de doorstroming en veiligheid van het auto- en treinverkeer, maar ook de doorstroming en veiligheid van fietsers en voetgangers.

Het ministerie zal aan de hand van een kostenraming van ProRail naar verwachting in april/mei 2017 besluiten of de aanleg van de tunnel ook een kosteneffectieve oplossing is.

Uitgangspunt van het LVO-programma is dat de helft van de kosten door het ministerie worden gedragen en de andere helft (€ 10 miljoen) voor rekening van Apeldoorn komt. Mogelijk is er zicht op een bijdrage van € 3 miljoen van de provincie Gelderland, waarover de besluitvorming nog moet plaatsvinden. Wij hebben inmiddels € 3 miljoen gereserveerd. Indien de provincie ook bijdraagt voor € 3 miljoen, resteert nog een investeringsbedrag van € 4 miljoen. De kapitaallasten bedragen afgerond € 110.000.

b. Bijdrage aan Rijkswaterstaat voor verbreding tunnel Polderweg/A1

In de periode 2018-2028 wordt de A1 tussen Apeldoorn en Azelo verbreed. De nadrukkelijke wens om de tunnel Polderweg bij deze werkzaamheden te verbreden is gehonoreerd. Zowel het rijk (€ 0,7 miljoen) als de provincie (€ 2,9 miljoen) dragen financieel bij aan de meerkosten. Van Apeldoorn wordt een investeringsbijdrage aan Rijkswaterstaat van € 720.000 gevraagd. De kapitaallasten bedragen ruim € 26.000.

10. Aanjaagbudget strategische doelen, lobby en acties bestuursstijl

Tot eind 2017 is er een aanjaagbudget beschikbaar voor de strategische doelen. Vanaf 2018 is er behoefte aan structureel aanjaagbudget, bestemd voor een bredere inzet, bestaande uit een combinatie van de strategische doelen, lobby en acties met het oog op de nieuwe bestuursstijl. De kosten zijn geraamd op structureel € 300.000.

11. Programma comfortabele gezinsstad

Het programma is één van de speerpunten van Apeldoorn. Wij hebben in het document 'Ambitie voor de comfortabele gezinsstad' aangegeven dat niet alle ambities financieel zijn gedekt en dat dit bij de uitwerking inzichtelijk zal worden gemaakt. In 2018 is er behoefte aan een kwartiermaker, die het programma in de organisatie en met stakeholders in de gemeente gaat laden. Het programma loopt door tot 2021.

Er zal gewerkt worden aan relevante thema's, die leiden tot betere en gunstigere voorwaarden voor gezinnen in onze gemeente. Daarnaast zijn investeringen in de openbare ruimte gewenst in fysieke objecten in het kader van avontuurlijk spelen. In het thema binnenstad van hoofdstuk 1 van deze voorjaarsnota is hiervoor een bedrag van € 200.000 aangehouden. Voor locaties buiten de binnenstad zijn de investeringen op € 100.000 geraamd. In totaal bedragen de exploitatielasten afgerond € 154.000 in 2018 en € 58.000 ingaande 2019.

12. Veilig fietsverkeer (motie 6/MPB 2017-2020)

De knelpunten op schoolroutes en in schoolomgevingen zijn samen met de scholen en dorps- en wijkraden in kaart gebracht. Hoewel de exacte oplossingen per knelpunt nog niet zijn afgerond is de verwachting dat jaarlijks een extra investeringsbedrag van € 50.000 is benodigd. De kapitaallasten lopen in 2021 op tot afgerond € 11.000.

13. **Toekomstplan openbare ruimte (motie 7/VJN 2016)**

De uitwerking is gesplitst in twee delen:

a. Groene basis op orde

Het doel is versterken en toekomstbestendig maken van de groene kwaliteit als integraal onderdeel van het beheer van de openbare ruimte. Het heeft een relatie met de in de PMA van 13 oktober jl. gepresenteerde resultaten van het onderzoek naar ‘Grip op kapitaalgoederen’. Daaruit blijkt dat oudere bomen en beplantingen aan vervanging toe zijn, dat specifieke inrichtingselementen in parken (vijvers, speelvoorzieningen, Cruyffcourts etc.) groot onderhoud behoeven en dat met het oog op een circulaire beheersvorm plantensoorten bestreden moeten worden die zich op een agressieve wijze vestigen. Het gaat hierbij om de grotere groene structuren en wijken, die buiten de afzonderlijke uitwerking van de revitalisering van de openbare ruimte in oudere wijken vallen.

Voor de periode 2018-2021 zijn de investering becijferd op € 2,3 miljoen. De totale exploitatie-uitgaven (kapitaallasten en materiele kosten) bedragen € 156.000 in 2018, oplopend tot € 208.000 in 2021.

b. Groene blaadjes

Voor het verbeteren van de uitstraling van het groen door meer variatie, kleur, fleur en netheid is in de MPB 2017-2020 in 2017 en in 2018 jaarlijks € 250.000 beschikbaar gesteld. Vooruitlopend op de afronding van het Groenplan is ons verzocht om dit structureel door te trekken.

14. **Versterken positie van de raad (motie 3a/VJN 2016)**

Door de griffie is ons een uitwerking voorgelegd die betrekking heeft op het versterken van de positie van uw raad via het vergroten en bevorderen van de toegankelijkheid van kennis, door meer verbinding en contacten te leggen met burgers, samenleving en politiek/bestuur en door een sterkere processturing. Dit vraagt niet alleen om een andere manier van werken door de raad, maar ook om uitbreiding van de personele capaciteit bij de griffie. De totale kosten worden geraamd op structureel € 160.000 waarvoor binnen de huidige begroting € 40.000 beschikbaar is.

15. **Uitstapprogramma prostituees vanaf 23 jaar (motie 22/VJN 2016)**

Er is een sluitende aanpak voor het uitstapprogramma dat tot en met 2017 wordt bekostigd door het Veiligheidshuis VNOG. Voor de voortzetting daarna is maatschappelijk werk nodig voor toeleiding naar reguliere dienstverlening op het gebied van werk, inkomen, huisvesting en/of zorg. Dit zal naar verwachting extern worden ingekocht, waarvan de structurele kosten € 30.000 bedragen.

16. **Maatregelen politiehuisje (motie 29/VJN 2016)**

De maatregelen tot het slopen van het voormalig politiehuisje te Loenen zijn in voorbereiding.

17. **Implementatie Omgevingswet**

De Omgevingswet bundelt en vereenvoudigt verschillende wetten en regels over ruimte, wonen, infrastructuur, milieu, natuur en water, die relevant zijn voor de leefomgeving. Een grote verandering, die gevolgen heeft voor de relatie tussen burgers, initiatiefnemers en overheden. Naar verwachting treedt de Omgevingswet in 2020 in werking. Nodig is dat werkprocessen, competenties, organisatie en gedrag hierop moeten worden afgestemd. Ook zullen er een omgevingsvisie, programma's en een omgevingsplan opgesteld moeten worden. Via de MPB 2017-2020 zijn hiervoor t/m 2019 eenmalige budgetten beschikbaar gesteld en voorzien van een pm-raming. De verdere uitwerking hiervan resulteert in drie scenario's. De meerkosten van het meest vergaande scenario zijn voor 2018 geraamd op € 0,7 miljoen, in 2019 op € 0,6 miljoen, in 2020 op € 0,55 miljoen en in 2021 op € 0,325 miljoen.

18. Kwaliteitsimpuls uitvoering interne controles bij eenheid Financiën & Control

De interne controles van de jaarstukken zijn veel complexer geworden door de decentralisaties binnen het sociale domein en door steeds strengere eisen die accountants stellen als gevolg het intensieve toezicht van de Autoriteit Financiële markten dat op hen wordt uitgeoefend. Maar los daarvan hebben we ook zelf de ambitie om onze interne beheersing door te ontwikkelen. Daarvoor is naast een tijdelijk ontwikkelbudget ook uitbreiding van de personele capaciteit gewenst. De kosten bedragen € 200.000 in 2018, afnemend tot € 150.000 in 2021 en verdere jaren.

19. Revitalisering openbare ruimte

Een eerste verkenning van de revitalisering van de openbare ruimte in de oudere wijken leidt over meerdere jaren tot investeringen van enkele tientallen miljoenen. De prioriteit bij de revitalisering ligt bij de oudere wijken en in het bijzonder bij De Maten. We beogen samen met de bewoners en corporaties drie pilots te starten om daarmee te komen tot een lerende, maar ook structurele aanpak. Voor het uitvoeren van de drie pilots voor 400 woningen in De Maten en 200 in Zuid en Zevenhuizen is in 2018 en 2019 een investeringsbedrag van € 2,1 miljoen euro nodig. Die investering zorgt voor een structurele kapitaallast van € 77.000.

20. Binnenstad 055

We willen in de komende jaren extra investeren in meer groen, water, verblijfs- en ruimtelijke kwaliteit en experimenteren met tijdelijke spel- en belevingsvormen. We onderscheiden een fase III, III+ en een fase IV. Fase III richt zich op herinrichtingsprojecten in de binnenstad. Over vier jaar hebben we het dan over een investering van ruim € 7 miljoen. In Fase III+ zijn daar investeringen aan toegevoegd die vooral iets doen met de identiteit, ambitie en beleving van onze binnenstad. Het gaat om projecten op het gebied van ruimtelijke kwaliteit, spel en bewegen en mobiliteit en duurzaamheid. Dit vraagt om een investering van € 700.000 en extra exploitatiebudgetten voor onder meer de continuering van de stimuleringsbijdrage gevelfonds, tijdelijke spelelementen en oplossing fietsknelpunten. Het gaat dan om respectievelijk € 250.000 (2018), € 300.000 (2019), € 200.000 (in 2020) en € 200.000 (in 2021). In fase IV vragen we de kans en middelen om met onze partners in de stad een hernieuwd perspectief te maken onder het motto 'groots denken over de binnenstad'. Daarvoor is € 300.000 nodig verdeeld over 2018 en 2019.

21. Duurzaamheid

De uitwerking van dit thema omvat de volgende onderdelen van beleid.

a. Klimaat

Op dit moment is het programma Beekherstel in uitvoering.

In 2018 is er een extra kans voor klimaatadaptatie en waterberging. De geplande herinrichtingsprojecten in het Zuiderpark bieden kansen om werk met werk te maken in combinatie met de aanleg van de Kayersbeek. De totale investering aan de Kayersbeek bedraagt ca. € 900.000. Het Waterschap neemt ca. 1/3 deel voor zijn rekening. Onze investeringsopgave hebben wij bepaald op € 615.000.

b. Circulaire economie

In 2017 en 2018 zetten we volop in om het Afvalplan uit te voeren en de daarin opgenomen maatregelen te realiseren. Het plan richt zich op recycling van het afval van huishoudens. Afgelopen jaar zijn we daarom gestart met de innovatieversnellers circulaire economie. Wij willen als grote gemeente in onze regio het initiatief nemen waar het gaat om pilots die innovatief van karakter zijn. Voor 2018 is hiervoor eenmalig € 150.000 nodig.

c. Energie

In 2018 gaan we met de uitvoeringsagenda energietransitie 2017-2020 nog intensiever inzetten op wat we in 2017 hebben opgestart (o.a. Energiek Wonen, Energieloket en ontzorgen inwoners en bedrijven, ruimtelijke inpassing). Wij beogen de energietransitie te versnellen en daarbij substantieel sneller gaan dan de landelijke trend om op die manier als Apeldoorn zo snel als mogelijk energieneutraal te zijn. Voor realisering van dat scenario is extra budget nodig: € 630.000 in 2018, € 1.130.000 in 2019, € 2.190.000 in 2020 en € 1.750.000 in 2021.

d. AREA055 en Cleantech werk

Wij willen ook na 2018 de samenwerking met het bedrijfsleven in AREA055 en het aanjagen vanuit de gemeente continueren. Daarnaast is de voortzetting van de huidige samenwerking in de Cleantech Regio met bedrijfsleven, onderwijs, bewoners en overheden van belang om onze ambities te halen. Voor het continueren van de bijdrage in AREA055 en voortzetting van de aanjaagfunctie van de gemeente is vanaf 2019 structureel € 100.000 nodig. Voor het voortzetten van onze bijdrage aan de Cleantech Regio is vanaf 2020 structureel € 125.000 nodig.

Samenvattend financieel overzicht uitwerkingen bestuursakkoord, moties, PM-posten en thema's		Exploitatie uitgaven				Investerings (bedragen * 1000)			
		2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021
Uitwerkingen continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord									
1	Doorontwikkeling JOGG-aanpak Fase II (2018-2020)	-41.000	-41.000	-41.000					
2	Centrum voor Maatschappelijke Ondersteuning	-pm	-pm	-pm	-pm				
3	Sanering asbestdaken	-50.000	-50.000	-50.000	-50.000				
4	Aanpak Kasteelgracht	-pm	-pm	-pm	-pm	-pm			
5	Intensivering schuldhulpverlening	-420.000	-420.000	-400.000	-400.000				
		-pm	-pm	-pm	-pm				
6	FactorWerk	-pm	-pm	-pm	-pm				
7	Archeologisch noodfonds	-63.465	-11.215	-11.215	-11.215				
8	Subsidiebudget monumenten (o.b.v. scenario 1)	-140.000	-140.000	-140.000	-140.000				
9	Verkeersprojecten volgend uit Verkeersvisie (scenario 3), waaronder:	-519.374	-620.003	-426.664	-568.593	-1.835	-2.485	-3.725	-3.205
	- Tunnel Laan van Osseveld								
	- Bijdrage aan Rijkswaterstaat voor verbreding tunnel Polderweg/A1								
10	Aanjaagbudget strategische doelen, lobby en acties bestuursstijl	-300.000	-300.000	-300.000	-300.000				
11	Programma comfortabele gezinsstad	-153.892	-57.783	-57.783	-57.783	-100			
			-pm	-pm	-pm				
Uitwerking moties gemeenteraad									
12	Veilig fietsverkeer (motie 6 MPB 2016-2019)	-1.529	-4.587	-7.645	-10.703	-50	-50	-50	-50
13	Toekomstplan openbare ruimte :								
	a. Groene basis op orde	-156.300	-180.000	-194.000	-208.400	-950	-450	-450	-450
	b. 'Groene blaadjes' (motie M7 VJN 2016)		-250.000	-250.000	-250.000				
14	Versterken positie raad (motie 3a VJN 2016)	-119.800	-119.800	-119.800	-119.800				
15	Uitstapprogramma prostituees vanaf 23 jaar (motie 22 VJN 2016)	-30.000	-30.000	-30.000	-30.000				
16	Maatregelen 'Politiehuysje' (motie 29 VJN 2016) geen extra middelen nodig	0	0	0	0				
Overige PM-posten									
17	Implementatie omgevingswet (scenario 3)	-700.000	-600.000	-550.000	-325.000				
18	Kwaliteitsimpuls uitvoering interne controles bij eenheid F&C	-200.000	-200.000	-180.000	-150.000				
Uitwerking thema's Voorjaarsnota									
19	Revitalisering openbare ruimte								
	- pilot 2018 en 2019	-38.500	-77.000	-77.000	-77.000	-2.100			
20	Binnenstad 055								
	- kapitaallasten en exploitatielasten	-519.119	-440.042	-400.122	-474.309	-1.035	-3.000	-2.730	-1.000
21	Duurzaamheid								
	- Kayersbeek	-11.240	-22.480	-22.480	-22.480	-615			
	- energietransitie, scenario 3	-630.000	-1.130.000	-2.190.000	-1.750.000				
	- financiële instrumenten, Circulaire economie, Cleantech werk	-150.000	-100.000	-225.000	-225.000				
	- Totaal uitwerkingen continuering beleidsvoering coalitieakkoord	-1.687.731	-1.640.001	-1.426.662	-1.527.591	-1.935	-2.485	-3.725	-3.205
		-pm	-pm	-pm	-pm				
	- Totaal uitwerking moties gemeenteraad en overige pm-posten	-1.207.629	-1.384.387	-1.331.445	-1.093.903	-1.000	-500	-500	-500
	- Totaal uitwerking thema's	-1.348.859	-1.769.522	-2.914.602	-2.548.789	-3.750	-3.000	-2.730	-1.000
Totaal		-4.244.219	-4.793.910	-5.672.709	-5.170.283	-6.685	-5.985	-6.955	-4.705

Bijlage: uitwerkingen bestuursakkoord, moties, PM-posten en thema's

Uitwerking continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord Nr. 1: Doorontwikkeling JOGG-aanpak Fase II (2018-2020)

Toelichting

Wij hebben op 14 januari 2014 ingestemd met het aangaan van een samenwerkingsovereenkomst met de stichting Jongeren Op Gezond Gewicht (JOGG). Daarmee heeft de gemeente Apeldoorn de eerste stap gezet richting een samenleving waarin de jeugd kan opgroeien in een omgeving waarin de gezonde keuze de normale keuze is.

In oktober 2014 heeft de Provincie Gelderland de subsidieaanvraag van de gemeenten Apeldoorn, Brummen, Lochem en Voorst met als titel 'Gewoon Gezond Gewicht!' beschikt en sinds 1 november 2014 zijn we officieel JOGG gemeente. Beide momenten zijn een startsein geweest voor de lokale invulling van de JOGG-aanpak.

In Apeldoorn werken wij aan een integrale en sluitende aanpak die er toe moet leiden dat meer jongeren in de gemeente een gezonde leefstijl ontwikkelen. Na afronding van fase 1, 2015 - 2017, willen wij als JOGG-gemeente de genoemde aanpak doorontwikkelen tot een structurele aanpak, geborgd in activiteiten op het gebied van gezondheid, preventie, onderwijs, zorg en sport. Dit betekent dat wij opnieuw afspraken maken met het ondersteuningsbureau JOGG NL voor continueren van Apeldoorn als JOGG-gemeente, inclusief inzet JOGG-regisseur en de daarbij behorende financiën. De provinciale subsidie loopt af na fase 1 en via de voorjaarsnota doen wij een beroep op financiële middelen van de jaren 2018-2020. Zie onderliggend voorstel.

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

De eerste fase van het project loopt na drie jaar af per 1 november 2017. Er is geen provinciale subsidie beschikbaar voor de volgende fase. Ondersteuning door JOGG NL is een voorwaarde als we als JOGG-gemeente door gaan met de genoemde aanpak. Fase 1 is vooral nadrukkelijk ingestoken op het bekend maken van de JOGG-aanpak, waar staat het voor, wat houdt het in en wat willen we ermee bereiken? Implementatiefase, netwerken, verbinden en waar mogelijk de eerste activiteiten realiseren.

Het borgen van de JOGG-aanpak en de daarbij behorende activiteiten willen we in een volgende fase nadrukkelijk prioriteren en realiseren, Dit betekent opnieuw een commitment van drie jaar, inclusief ondersteuning vanuit het landelijk bureau JOGG Nederland. In deze tweede fase van de JOGG-aanpak worden de gerealiseerde netwerken, verbindingen en doelen uit de afgelopen drie jaren omgezet in concrete activiteiten die allen tot doel hebben de jeugd een gezonde leefstijl te laten ontwikkelen. Activiteiten worden ontwikkeld in samenwerking met partners uit de sport, het onderwijs, de gezondheid, preventie en zorg. In de projectjaren 2016 en 2017 is al een start gemaakt met het met name op wijkniveau en binnen het primair onderwijs aanbieden van activiteiten gericht op een gezonde leefstijl.

Zowel bestuurlijk als ambtelijk is geconcludeerd dat de regionale samenwerking weinig tot geen meerwaarde heeft en pas een duidelijkere rol kan krijgen als de JOGG-aanpak lokaal "goed staat" en een structurele borging heeft binnen onze gemeente. Voor fase 2 zien wij dan ook geen rol in deelname in regionaal verband, maar ligt de focus op de lokale doorontwikkeling van de aanpak.

2. Wat willen we bereiken?

JOGG wil een omgeving creëren die kinderen en jongeren motiveert gezond te eten en meer te bewegen. Een gezonde keuze moet voor hen een gemakkelijke keuze zijn, zonder dat ze zich daarvan bewust zijn. Zo verandert hun gedrag en komen ze ongemerkt op gezond gewicht. We werken vanuit een door het college

vastgesteld plan van aanpak. In het plan van aanpak zijn 9 subdoelstellingen geformuleerd als afgeleide van de hoofddoelstelling. Deze hoofddoelstelling luidt:

Het percentage kinderen en jongeren van 0 tot 19 jaar met overgewicht is met 2% afgenomen.

De doelstellingen voor de Apeldoornse JOGG-aanpak zijn onderverdeeld naar thema's en/of de vijf pijlers van de landelijke JOGG-aanpak. Deze hebben betrekking op: Bewegen, Voeding, Opvoeding, Politiek Bestuurlijk Draagvlak, PPS, Verbinding Preventie en Zorg, Monitoring en Evaluatie. Op basis van deze pijlers willen we de komende jaren inzetten op o.a. volgende resultaten:

- Structureel aanbod van beweegactiviteiten voor alle kinderen binnen het primair onderwijs.
- Jaarlijks terugkerende activiteiten binnen sportverenigingen binnen het thema De Gezonde Sportkantine.
- Alle basisscholen dragen het vignet Gezonde School(met als één van de thema's Bewegen, Gezonde Voeding, Drinkwater).
- De JOGG-aanpak krijgt een prominente inhoudelijke rol bij de nog te ontwikkelen gezondheidsnota en bijbehorend uitvoeringsprogramma.
- Structurele samenwerkingsafspraken met het lokale bedrijfsleven op basis van een gemeentelijke visie PPS (publiek private samenwerking).
- Met o.a. CJG een aanbod ontwikkeling binnen het thema Gezonde Omgeving en Opvoeden.
- JOGG als integrale aanpak voor een gezonde leefstijl is geborgd in overlappende beleidsterrein en geniet bestuurlijk en ambtelijk draagvlak.
- De JOGG-aanpak is een structureel onderdeel van een sluitende ketenaanpak Preventie en Zorg.
- Structurele sport en beweegaanbod toegankelijk voor alle Apeldoornse kinderen.

Resultaten en effecten tot nu toe (maart 2017)

Om het effect van de Apeldoornse JOGG-aanpak zichtbaar te kunnen maken is het belangrijk dat de effecten van de aanpak gemonitord worden en dat deze geëvalueerd worden. Binnen de doelstellingen van de Apeldoornse JOGG-aanpak is een belangrijke rol weggelegd voor de GGD-NOG. Vanaf het moment dat Apeldoorn JOGG-gemeente is geworden, november 2014, worden samen met de GGD en JOGG NL jaarlijkse activiteitenmonitoren omgezet in resultaatoverzichten en worden er meerdere voortgangsrapportages per jaar opgesteld. Over de resultaten wordt separaat gerapporteerd en deze worden bestuurlijk voorgelegd ter accordering. De JOGG-aanpak wordt hierop gestuurd en waar nodig bijgesteld. JOGG is een o.a. onderdeel van de Jeugdmonitor / EMOVO.

Zie ook <http://www.kvnog.nl/onderwerpen-apeldoorn/leefstijl-apeldoorn/gewicht>.

Verder wordt benadrukt dat de JOGG-aanpak uiteraard als primair doel heeft 'meer 0 – 19 -jarigen met gezond gewicht' (afname van overgewicht), maar daarvoor is een lange adem nodig (meer dan drie jaar, zijnde de eerste fase van de JOGG-aanpak). Bovendien zijn, naast JOGG, ook andere factoren van invloed op het genoemde primaire doel. Verder dragen de kwalitatieve resultaten op het proces bij aan het uiteindelijke resultaat en deze processen zijn eerder zichtbaar en worden jaarlijks, o.a. op activiteitsniveau, voorgelegd aan zowel college als raad.

De eerste fase van de JOGG-aanpak loopt eind 2017 af en de resultaten en effecten van die 3 jaar worden in het eerste kwartaal van 2018 concreet en in een Monitor en Evaluatierapportage gepresenteerd.

3. Wat moeten we er voor doen?

Een lokale JOGG-regisseur zorgt ervoor dat alle betrokken partijen met elkaar verbonden zijn en is eerste initiatiefnemer bij het realiseren van de gewenste interventies en activiteiten. De aansturing van deze regisseur vindt plaats via een beleidsadviseur die tevens de brug vormt naar het gemeentebestuur en de verbindingen legt op strategisch en beleidsniveau binnen de gemeentelijke organisatie. De inzet van de

regisseur is 16 uur per week en de inzet vanuit beleid is minimaal 4 uur per week. Dit zijn de minimale eisen die gesteld worden door JOGG NL bij deelname aan fase 2.

Financiële claim per jaar

Inzet JOGG-regisseur, 16 uur per week	€ 54.000
Ondersteuning door JOGG N L	€ 10.000
Activiteitenbudget	€ 10.000
Totaal	€ 74.000
Dekking vanuit de Rijksregeling Sport en Bewegen in de Buurt	€ 33.000
Nog nodig	€ 41.000

Voorgesteld wordt de ureninzet van eventuele communicatietaken en de inzet van een beleidsadviseur te dekken uit de reguliere (formatie)uren.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten	- 41.000	- 41.000	- 41.000	
2. Personele kosten				
3. Benodigde investering(en) a. Totaal benodigd(e) krediet(en) b. Investeringsbijdrage van derden c. netto krediet(en) (3a-3b)				
4. Kapitaallasten van 3c				
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 - 5)	- 41.000	- 41.000	- 41.000	

Uitwerking continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord Nr. 2: Centrum voor Maatschappelijke Ondersteuning

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Zorg en ondersteuning worden steeds meer per stadsdeel georganiseerd en krijgen steeds vaker vorm in de eigen buurt. Het Centrum voor Maatschappelijke Ondersteuning (CMO) krijgt vier locaties in de stadsdelen. Voor het ontwikkelen van het Centrum voor Maatschappelijke Ondersteuning (CMO) heeft u in de gemeentebegroting al een budget opgenomen. Voor de oprichtings- en startfase zijn eenmalig middelen beschikbaar, voor het jaar 2017 en 2018.

In de loop van 2017 nemen wij verdere besluiten over de ontwikkeling van het Centrum voor Maatschappelijke Ondersteuning. Het is aannemelijk dat we hiermee verder gaan, de manier waarop is nog onderwerp van gesprek. Vooralsnog nemen we een PM-post op, een uitwerking van de voorstellen volgt volgend jaar, in de MPB 2019-2022.

2. Wat willen we bereiken?

In de nota "Toegang en Toeleiding" is de keus gemaakt voor het ontwikkelen van de CMO's. De medewerkers van het CMO worden de spin in het web in de wijk. Dit geldt zowel voor de Wmo als voor Participatie en voor Jeugd waar er raakvlakken zijn met het CJG. Zij moeten ervoor zorgen dat er passende verwijzingen plaatsvinden en coördineren de complexe zorg- en hulpvragen.

3. Wat moeten we er voor doen?

De middelen worden besteed aan organisatiekosten, procesmanagement, huisvestingskosten en ICT.

Het 1e lijnsloket wordt integraal en vanuit de vier stadsdelen georganiseerd. Professionals van zorginstellingen werken samen met Wmo consultants. De huidige medewerkers in de Sociale Wijkteams (30) en Wmo-consultanten (25) werken samen op de vier locaties. Daar komen in de loop van 2017 nog meer medewerkers bij, onder andere vanuit het Werkplein Activerium.

De keuze voor een organisatievorm van het CMO wordt in 2017 voorbereid. In 2018 zal de verdere implementatie plaats vinden. En zullen er, afhankelijk van de gemaakte keuzes, definitieve locaties ingericht worden.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten	-pm	-pm	-pm	-pm
2. Personele kosten	-pm	-pm	-pm	-pm
3. Benodigde investering(en)	-pm	-pm	-pm	-pm
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)				
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)				
4. Kapitaallasten van 3c				
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-pm	-pm	-pm	-pm

Uitwerking continuering uitvoering coalitieakkoord Nr. 3: Sanering asbestdaken

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Vanwege toenemend gevaar voor de volksgezondheid door verwerking van asbesthoudende daken is het bezit hiervan, van rijkswege verboden vanaf 2024. Het is aan de lagere overheden om te zorgen dat de eigenaren de noodzakelijke verwijderingsmaatregelen treffen. Nu proactief handelen voorkomt illegale activiteiten rondom de verwijdering van de asbestdaken en vermindert forse handhavingsinspanningen vanaf 2024.

Om de gezonde en veilige leefomgeving te waarborgen is in 2017 het project sanering asbestdaken gestart. Als eerste fase dient de aanwezigheid van asbestdaken in Apeldoorn in kaart te worden gebracht. Waar liggen deze daken, om hoeveel oppervlakte en eigenaren gaat het en hoe zijn deze eigenaren in te delen. Dit moet resulteren in een doelgroepgerichte aanpak om de eigenaren te informeren en te motiveren. Daarnaast helpt dit inzicht in de fasering van activiteiten in de tijd.

De projectleiding is belegd bij de OVIJ, de regie en het opdrachtgeverschap bij het programmamanagement OVIJ. De sanering van asbestdaken raakt daarnaast diverse eenheden en teams binnen gemeente Apeldoorn. Voor een aantal specifieke taken zal een beroep moeten worden gedaan op externe deskundigheid.

Voor de voornoemde inventarisatie en het stimulerings- en communicatietraject is een reservering van het budget benodigd van € 50.000. Dit kan indien nodig ook ter dekking zijn van het inhuren van externe capaciteit bij het programmamanagement OVIJ.

Deze activiteit is onuitstelbaar omdat zij reeds is gestart en de einddatum 2024 is.

2. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Het beoogde bedrag is een eerste inschatting op basis van de huidige kennis. Wanneer in het voorjaar van 2017 het projectplan verder is uitgewerkt en de kennis van de omvang van de problematiek toeneemt, kan deze raming nader worden gespecificeerd en onderbouwd.

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten	-50.000	-50.000	-50.000	-50.000
2. Personele kosten				
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)				
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)				
4. Kapitaallasten van 3c				
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-50.000	-50.000	-50.000	-50.000

Uitwerking continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord Nr. 4: Aanpak Kasteelgracht

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Verbetering aanblik en beleving Kasteelgracht door tegengaan periodiek laag waterpeil en overmatige begroeiing van waterplanten en riet.

2. Wat willen we bereiken?

Samen met het Waterschap zijn we voornemens om ingrijpende maatregelen te nemen om de aanblik van de Kasteelgracht te verbeteren. Bewoners zijn al jaren niet te spreken over de situatie waarin de gracht zich bevindt. Door droge zomers zakt het waterpeil waardoor funderingen zichtbaar worden en de overmatige groei van waterplanten en het vele hoge riet wordt als hinderlijk ervaren. Samen met de wijkraad wordt gezocht naar een toekomstbestendige oplossing.

3. Wat moeten we er voor doen?

De aanblik en beleving van de Kasteelgracht verbeteren. We trekken hierin samen op met het waterschap.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Vooralsnog ramen we de gemeentelijke bijdrage in de totale investering op pm.

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten				
2. Personele kosten				
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)	-pm			
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)	-pm			
4. Kapitaallasten van 3c	-pm	-pm	-pm	-pm
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-pm	-pm	-pm	-pm

Uitwerking continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord Nr. 5: Intensivering schuldhulpverlening

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

De schuldhulpverlening staat onder druk. We zien een landelijke stijging in het aantal mensen met schulden. Meer en meer wordt daarnaast duidelijk dat het hebben van schulden op alle leefgebieden ernstig ingrijpt. Naast het uitbreiden van de huidige aanpak willen we ook nieuwe innovatieve methoden inzetten om de schuldhulpverlening effectiever te maken. Daarbij denken we aan nieuwe methodieken en vormen van dienstverlening. Kinderen die opgroeien in armoede komen vaak in aanraking met jeugdhulpverlening, afnemende gezondheid en hogere ziektekosten, het vinden van werk en criminaliteit. Dit zijn redenen om sterk in te zetten op preventie en vroeg signalering bij schulden. Wij gaan meer mensen met schulden vroegtijdig bereiken via een wijkgerichte aanpak en gaan hen leren om te gaan met geld. Het is denkbaar dat dit in eerste instantie tot een toename van het volume gaat leiden.

2. Wat willen we bereiken?

Het doel is om efficiënt en effectief mensen met schulden te ondersteunen, zodanig dat zoveel mogelijk van hen schuldenvrij en financieel zelfredzaam zijn. Dit in het kader van programma 6 van de MPB waarbij het doel is iedereen naar vermogen mee te laten doen aan de samenleving. Speciale aandacht hierbinnen is er voor kinderen in armoede waarbij ook programma 5 (Jeugdhulpverlening) betrokken is.

3. Wat moeten we er voor doen?

De werkwijze wordt aangepast van curatief naar meer preventief. Introductie van mobility mentoring in de gespreksvoering met klanten is daar een voorbeeld van. Daarnaast wordt er ook voorlichting op scholen (lager en middelbaar) gegeven en werken we afspraken met partners als verhuurders en energieleveranciers verder uit. Maar ook de overheid heeft een verantwoordelijkheid om, als meest dominante schuldeiser, problemen vroegtijdig te signaleren het onnodig oplopen van schulden te voorkomen. De introductie en de uitwerking van veranderende werkmethodes vragen verdere training van medewerkers. De daadwerkelijke vernieuwde aanpak zal in de MPB 2018 e.v. nader worden uitgewerkt. Voorondersteld wordt dat het volume in eerste instantie zal stijgen en dat de veranderende methode voor sommige onderdelen van het werkproces arbeidsintensiever is (bijv. huisbezoek). In 2015 is besloten om de formatie van het Werkplein Activerium mee te laten ontwikkelen met de toe- of afname van o.a. het volume schuldhulpverlening met als peildatum 1 januari 2014. Omdat deze methode in de praktijk geen recht doet aan de daadwerkelijke toe- en afname van de werkzaamheden, stellen we nu voor de methode aan te passen waarbij het hele spectrum aan producten op het gebied van schuldhulpverlening wordt meegenomen. Met deze verbreding van de definitie kunnen we voortaan beter anticiperen op de toe- of afname van het werkaanbod binnen de gehele schuldhulpverlening. In lijn met vorige MPB's is bij de trap-op systematiek sprake van een ontwikkeling die ten laste van de algemene middelen komt. Bij dalende aantallen (trap-af) zal de formatie ten gunste van de algemene middelen worden afgebouwd. Indicatief komt dit uit op een groei van ongeveer 5 fte. In de MPB zal deze berekening nader uitgewerkt worden. De systematiek voor de berekening is gebaseerd op een doorvertaling van de periode 2014 – 2016 waarmee een inschatting is gemaakt van het gemiddeld volume in 2017 en 2018. Deze is gemaakt voor het totale spectrum aan producten te weten: schuldhulpverlening, schuldenregeling, budgetbeheer en beschermingsbewind.

In onderstaande tabel is, per product, het aantal klanten per peildatum 1-1-2014, het gemiddeld aantal klanten voor 2018 opgenomen. Hiermee is de trap-op-trap-af-systematiek voor inkomen en schuldhulpverlening op eenzelfde manier tot stand gekomen.

	Aantal klanten per 1-1-2014	Verwacht gemiddeld aan klanten in 2018	Caseload per fte *	Toe-/afname fte
Schuldhulpverlening	1.346	1.477	80	1.6
Schuldenregeling	280	265	36	-0.4
Budgetbeheer	516	679	120	1.4
Beschermingsbewind	198	325	50	2.5

* Voorlopige aantallen

Op basis van de gemiddelde caseloads per product, leidt dit tot een verwachte toename van de formatie met 5,1 fte. De gemiddelde personeelskosten van de medewerkers schuldhulpverlening bedragen ca. € 80.000 per fte. De toename van de personeelskosten bedraagt voor 2018 dan € 400.000. De definitieve hoogte van deze claim kan echter pas bij het opstellen van de MPB berekend worden als er meer inzicht is in de caseload per product. De introductie en uitwerking van de veranderende werkmethodes vragen verdere training van medewerkers en het geven van voorlichting. Hiervoor is in 2018 en 2019 € 20.000 nodig.

4. *Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?*

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten	-20.000	-20.000		
2. Personele kosten)	-400.000 -pm	-400.000 -pm	-400.000 -pm	-400.000 -pm
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)				
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)				
4. Kapitaallasten van 3c)				
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-420.000 -pm	-420.000 -pm	-400.000 -pm	-400.000 -pm

Uitwerking continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord

Nr. 6: FactorWerk

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

FactorWerk is het regionale werkbedrijf van de arbeidsmarktregio Stedendriehoek en Noord-Veluwe, waarin werkgevers, werknemers en gemeenten gezamenlijk afspraken maken over het realiseren van banen voor mensen met een beperking. Het regionale samenwerkingsverband is in de jaren 2014 t/m 2017 ondersteund op basis van een Rijkssubsidie. In de landelijke werkkamer vindt overleg plaats over het continueren van ondersteuning aan de arbeidsmarktregio's, maar hierover is op dit moment nog geen zekerheid.

2. Wat willen we bereiken?

Realiseren van arbeidsplekken voor mensen met een arbeidsbeperking.

3. Wat moeten we er voor doen?

Onder de vlag FactorWerk nemen de partijen diverse initiatieven om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan het werk te helpen.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

In de loop van 2017 zal duidelijk worden of voor de periode vanaf 2018 Rijksmiddelen beschikbaar blijven. Indien dat niet het geval is, zal Apeldoorn als centrumgemeente van de arbeidsmarktregio het initiatief nemen om met de partners binnen FactorWerk te bezien hoe de samenwerking kan worden gecontinueerd en hoe dit te bekostigen.

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten	-pm	-pm	-pm	-pm
2. Personele kosten	-pm	-pm	-pm	-pm
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)				
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)				
4. Kapitaallasten van 3c				
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-pm	-pm	-pm	-pm

Uitwerking continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord

Nr. 7: Archeologisch noodfonds

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Als een initiatiefnemer archeologisch onderzoek moet laten uitvoeren, kan hij bij het gravend archeologisch onderzoek (proefsleuven, opgraven, archeologische begeleiding) aanspraak maken op het archeologisch noodfonds. Hij/zij komt in aanmerking voor een bijdrage als de kosten voor het archeologisch onderzoek hoger zijn dan 1% van de bouwkosten. Boven de 1% komen de kosten voor rekening van de gemeenten, tot een maximum van € 25.000 per project. Op dit moment is er nog een resterend bedrag van € 36.535 in de Algemene Reserve gereserveerd. In 2017 wordt verwacht dat er twee aanvragen binnenkomen die in aanmerking komen voor een maximale bijdrage van € 25.000. Daarvoor is het archeologisch noodfonds niet meer toereikend.

Voorstel is het fonds weer eenmalig op te hogen naar een bedrag van € 100.000. Hiervoor zou een eenmalige bijdrage van € 63.465 nodig zijn.

Gemeenten ontvangen sinds 2007 structureel 'bestuurslastenvergoeding archeologie' en vanaf 2008 jaarlijks een 'tegemoetkoming excessieve kosten' in het gemeentefonds. De bedragen zijn niet geormerkt, maar zijn bedoeld voor de gemeentelijke archeologische monumentenzorg. De doelstelling voor 'tegemoetkoming excessieve kosten' komt overeen met het archeologisch noodfonds. In 2016 bedroeg de tegemoetkoming € 11.215. Jaarlijks wordt het bedrag geïndexeerd. Als het archeologisch noodfonds jaarlijks met dit bedrag wordt opgehoogd, zal het fonds toekomstbestendig zijn.

2. Wat willen we bereiken?

Een verzoek tot bijdrage uit het fonds komt sporadisch voor. In de afgelopen 10 jaar is het fonds 9 keer aangesproken. Toch is het een belangrijk instrument binnen de gemeentelijke archeologische monumentenzorg, omdat het ervoor zorgt dat initiatiefnemers niet voor onverwachte en onoverkomelijke uitgaven staan die een ontwikkeling onmogelijk zouden kunnen maken.

Relatie met MPB programma 8: Met de gemeentelijke monumentensubsidie, het gevelfonds en het archeologisch noodfonds worden initiatiefnemers in woord en daad bijgestaan in het onderzoek, het onderhoud en het herstel van het waardevolle erfgoed van de gemeente.

3. Wat moeten we er voor doen?

Bijdragen leveren aan archeologisch onderzoek als er een beroep gedaan wordt op het archeologisch noodfonds.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten	-63.465	-11.215	-11.215	-11.215
2. Personele kosten				
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)				
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)				
4. Kapitaallasten van 3c				
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-63.465	-11.215	-11.215	-11.215

Uitwerking continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord

Nr. 8: Subsidiebudget monumenten (regeling bijdrage instandhouding monumenten)

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Eigenaren van gemeentelijk monumenten kunnen eens in de twee jaar een aanvraag indienen voor werkzaamheden die met de instandhouding van het monument te maken hebben. Men kan vanuit de gemeente 20% van de kosten gesubsidieerd krijgen, met een maximum van € 10.000. De provincie verdubbelt deze subsidie voor in ieder geval de periode 2017-2020.

Gemiddeld worden er tussen de 35 en 40 aanvragen per jaar ingediend. Hiermee stimuleer je eigenaren goed voor hun monument te zorgen. Doordat het budget de afgelopen jaren substantieel is afgenomen kunnen deze niet meer allemaal gehonoreerd worden.

Aangezien er veel vraag is naar het monumentenbudget wordt voor de Voorjaarsnota 2017 voorgesteld om het budget Monumentensubsidies structureel te verhogen. Hiervoor zijn 3 scenario's in beeld gebracht:

Scenario 1: Budget volledig verhogen tot € 200.000 en regeling financiële paragraaf niet aanpassen
We verwachten dat met de gevraagde verhoging van het budget we alle goedgekeurde subsidieaanvragen kunnen honoreren. De eigenaar ontvangt dan maximaal € 10.000. De aanhouding zal sowieso uit de regeling gehaald moeten worden, om te voorkomen dat er alsnog op enig moment een achterstand ontstaat. Voordeel is dat de koppelsubsidie van de provincie maximaal is, waardoor voor de particulier meer ruimte is om te investeren in zijn monument.

Scenario 2: Budget verhogen naar € 150.000 en regeling financiële paragraaf aanpassen
In deze situatie zal de vraag het budget overstijgen, waardoor de regeling financiële paragraaf aangepast moet worden. De eigenaar ontvangt dan max. € 7.500. Een aanpassing op de financiële paragraaf heeft echter ook gevolgen voor de provinciale koppelsubsidie. Een lagere subsidie vanuit de gemeente, betekent dat er ook een lagere koppelsubsidie van de provincie naar de particulier gaat. De particulier loopt hierdoor geld mis om te investeren in zijn monument.

Scenario 3: budget verhogen naar € 100.000 en regeling financiële paragraaf aanpassen.
In deze situatie zal eveneens de vraag het budget overstijgen, waardoor de regeling financiële paragraaf aangepast moet worden. De eigenaar ontvangt dan max. € 5.000. Een aanpassing op de financiële paragraaf heeft echter ook gevolgen voor de provinciale koppelsubsidie. Een lagere subsidie vanuit de gemeente, betekent dat er ook een lagere koppelsubsidie van de provincie naar de particulier gaat. De particulier loopt hierdoor geld mis om te investeren in zijn monument.

Indien niet besloten wordt tot ophoging van het budget dan zal er € 60.000 beschikbaar zijn voor onderhoud van monumenten. In deze situatie zal zeker de financiële regeling aangepast moeten worden aangezien niet aan de vraag kan worden voldaan. Tevens is het de vraag of je als gemeente nog geloofwaardig bent, aangezien je als gemeente de suggestie wekt dat ondersteuning mogelijk is, maar in de praktijk slechts beperkt voorkomt.

2. Wat willen we bereiken?

Eigenaren van een monument worden gestimuleerd goed voor hun bezit te zorgen en daarmee wordt bijgedragen aan de strategische doelstelling van comfortabele gezinsstad.

Relatie met MPB programma 8: Met de gemeentelijke monumentensubsidie, het gevelfonds en het archeologisch noodfonds worden initiatiefnemers in woord en daad bijgestaan in het onderzoek, het onderhoud en het herstel van het waardevolle erfgoed van de gemeente.

3. Wat moeten we er voor doen?

Stimuleren van en bijdragen aan onderhoud en herstel van gemeentelijke monumenten.

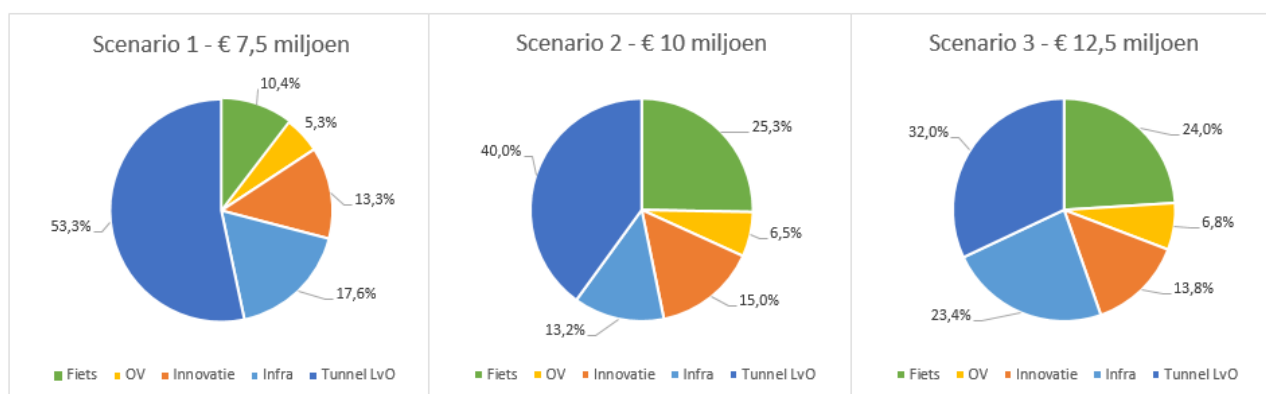
4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten	-40.000/ -90.000/ -140.000	-40.000/ -90.000/ -140.000	-40.000/ -90.000/ -140.000	-40.000/ -90.000/ -140.000
2. Personele kosten				
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)				
b. Investeringsbijdrage derden				
c. Netto krediet(en)				
4. Kapitaallasten van 3c				
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-40.000/ -90.000/ -140.000	-40.000/ -90.000/ -140.000	-40.000/ -90.000/ -140.000	-40.000/ -90.000/ -140.000

Uitwerking continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord Nr. 9: Scenario's Verkeersvisie Voorjaarsnota 2017

Ten behoeve van de Voorjaarsnota zijn projecten voorgesteld uit de Verkeersvisie 2016 – 2030 ter waarde van ruim € 20 miljoen. Op verzoek zijn drie scenario's toegevoegd die sluiten op € 7,5, € 10 en € 12,5 miljoen. De scenario's verschillen in de mate waarop ingezet is op fiets, openbaar vervoer, duurzame mobiliteit en verkeersveiligheid. In onderstaande tabellen zijn de uitsplitsingen naar project aangegeven. In de grafiek zijn de verhoudingen tussen modaliteiten per scenario aangegeven. Bepalend is de investering voor de tunnel Laan Van Osseveld die 55% van het budget bepaalt bij het scenario € 7,5 miljoen. Dat aandeel neemt af tot 30% bij het scenario € 12,5 miljoen. Stabiele aandelen voor alle scenario's zijn innovatie en duurzaamheid (rond 15%) en openbaar vervoer (OV, 5%).

Bij het scenario € 7,5 miljoen is het aantal overige infrastructuur projecten minimaal, maar omdat infraprojecten altijd kostbaar zijn is het aandeel dan reeds 17%. Mede daardoor blijft het fietsaandeel steken op 10%. Bij het scenario € 10 miljoen wordt met name meer fiets toegevoegd waardoor dat aandeel stijgt tot 25%. Bij het scenario € 12,5 miljoen ligt het accent van de toevoeging weer op overige infraprojecten, per saldo reflecteert het aandeel investeringen ruwweg het gebruiksaandeel van deze modaliteiten in de stad.

Scenario 1

Project	Totale investering 2018-2021	Uitvoeringsjaar
Fiets		
Veilig fietsverkeer motie 6	-200.000	jaarlijks
Verbeteren fietsroute Apeldoorn-Epe	-500.000	2018
Fietsvriendelijk maken VRI's	-80.000	2018/2019
Openbaar Vervoer		
Proeven innovatieve OV toepassing en vraagafhankelijk vervoer en upgraden knooppunten	-400.000	2018/2019
Beter benutten en veilige infrastructuur		
Tunnel Laan van Osseveld	-4.000.000	2020/2021
Bijdrage verbreding tunnel Polderweg	-720.000	2018
Uitbreiden capaciteit Laan van Zevenhuizen tussen Sluisoordlaan en Saloméstraat	-500.000	2019
Verlengen linksaffer Quarles van Uffordlaan richting Molenstraat Centrum	-100.000	2018

Innovatief en duurzaam		
Ondersteuning initiatieven duurzame mobiliteit	-600.000	Jaarlijks
Intensivering capaciteit Mobiliteit	-400.000	2018 t/m 2021
Totaal	-7.500.000	

Overzicht van kapitaallasten en exploitatielasten

	2018	2019	2020	2021
Kapitaallasten	-35.736	-92.220	-156.890	-244.734
Exploitatielasten	-300.000	-300.000	-100.000	-100.000
Totaal	-335.736	-392.220	-256.890	-344.734

Scenario 2: extra ten opzichte van scenario 1

Project	Totale investering 2018-2021	Uitvoeringsjaar
Fiets		
Extra verbeteren fietsroute Apeldoorn-Epe	-1.000.000	2019
Aanleg vrijliggend fietspad Woudhuizermark	-750.000	2020
Openbaar Vervoer		
Extra voor proeven innovatieve OV toepassing en vraagafhankelijk vervoer, upgraden knooppunten	-250.000	2018/2019
Innovatief en duurzaam		
Extra ondersteuning initiatieven duurzame mobiliteit	-500.000	Jaarlijks
Totaal	- 2.500.000	

Overzicht van kapitaallasten en exploitatielasten scenario 1 + 2

	2018	2019	2020	2021
Kapitaallasten	-40.600	-125.090	-231.474	-342.754
Exploitatielasten	-425.000	-425.000	-100.000	-100.000
Totaal	-465.600	-550.090	-331.474	-442.754

Scenario 3: extra ten opzichte van scenario 1 en 2

Project	Totale investering 2018-2021	Uitvoeringsjaar
Fiets		
Aanleg vrijliggend fietspad Elsbosweg (tussen A1 en Traandijk)	-470.000	2019
Openbaar Vervoer		
Extra voor proeven innovatieve OV toepassing en vraagafhankelijk vervoer, upgraden knooppunten	-200.000	2018 t/m 2021
Beter benutten en veilige infrastructuur		
Vergroten capaciteit Kanaal Noord tussen Anklaarseweg en Laan van Zevenhuizen	-500.000	2020
Aanpak onveilige locaties	-400.000	2018 t/m 2021

Vergroten capaciteit Laan van Zevenhuizen tussen Sluisoordlaan en Deventerstraat	-700.000	2021
Innovatief en duurzaam		
Extra ondersteuning initiatieven duurzame mobiliteit	-200.000	jaarlijks
Realisatie oplaadpalen in openbare ruimte	-30.000	2021
Totaal	- 2.500.000	

Overzicht van kapitaallasten en exploitatielasten scenario 1 + 2 + 3

	2018	2019	2020	2021
Kapitaallasten	-44.374	-145.003	-276.664	-418.593
Exploitatielasten	-475.000	-475.000	-150.000	-150.000
Totaal	-519.374	-620.003	-426.664	-568.593

Uitwerking continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord Nr. 9a: Tunnel Laan van Osseveld

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

De spoorwegovergang op de Laan van Osseveld wordt vervangen door een tunnel, waardoor auto's, fietsers en voetgangers zonder oponthoud en veilig de spoorlijn kunnen kruisen.

2. Wat willen we bereiken?

In programma 3 (openbare ruimte) van de MPB 2017-2020 is als eerste doelstelling opgenomen, dat Apeldoorn op een slimme, duurzame en innovatieve wijze bereikbaar wil zijn voor bewoners, bedrijven en bezoekers. De MPB noemt "het verbeteren van de doorstroming op de hoofdwegen" als één van de maatregelen om de doelstelling te bereiken. Het grootste knelpunt qua doorstroming is momenteel de spoorwegovergang Laan van Osseveld. Door de spoorwegovergang te vervangen door een tunnel verbetert niet alleen de doorstroming en veiligheid van het autoverkeer en treinverkeer, maar ook de doorstroming en veiligheid van fietsers en voetgangers. Bovendien ontstaat daardoor de mogelijkheid de fietsers op de fietsdoorstroomas Centrum-Osseveld/Woudhuis en op de snelfietsroute Apeldoorn- Deventer ongelijkvloers de tunnelbak Laan van Osseveld te laten kruisen.

3. Wat moeten we er voor doen?

De overweg Laan van Osseveld is in juli 2016 door Apeldoorn aangemeld bij het ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) voor het Landelijk Verbeterprogramma Overwegen (LVO). Dit is een gezamenlijk programma van I&M en de lokale overheden om de veiligheid en doorstroming op overwegen te verbeteren.

Uit de studiefase blijkt, dat een tunnel onder het spoor door een goede oplossing is. Op basis van een gedetailleerde kostenraming van ProRail zal I&M naar verwachting in april/mei 2017 besluiten of dit ook een kosteneffectieve oplossing is.

Als I&M besluit dat een tunnel een kosteneffectieve oplossing is, zal aansluitend een bestuursovereenkomst met Apeldoorn worden opgesteld. Eén van de elementen daarvan is de financiering van de tunnel.

Uitgangspunt van het LVO-programma is dat I&M 50% van de kosten draagt, de resterende 50% (is € 10 miljoen) moet door Apeldoorn worden opgebracht. De Provincie Gelderland gaat zich hard maken om € 3 miljoen mee te betalen aan de tunnel. Besluitvorming door PS is voorzien op 24 mei. Op dit moment is door Apeldoorn reeds € 3 miljoen gereserveerd. In het geval de Provincie Gelderland € 3 miljoen meebetaalt, resteert nog een bedrag van € 4 miljoen voor Apeldoorn.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

In uitwerking 9 Scenario's verkeersvisie, zijn onderstaande bedragen meegenomen.

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten				
2. Personele kosten				
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)			-2.000.000	-2.000.000
b. Investeringsbijdrage van derden			0	0
c. Netto krediet(en) (3a-3b)			-2.000.000	-2.000.000
4. kapitaallasten van 3c			-36.556	-109.668

Uitvoering continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord Nr. 9b: Bijdrage aan Rijkswaterstaat voor verbreding tunnel Polderweg/A1

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

In de periode 2018-2028 wordt de A1 tussen Apeldoorn en Azelo verbreed. De nadrukkelijke wens van de gemeente Apeldoorn om de tunnel Polderweg bij deze werkzaamheden te verbreden, is gehonoreerd. Zowel het Rijk (€ 0,7 miljoen), als de Provincie Gelderland (€ 2,9 miljoen) dragen financieel bij aan de meerkosten voor de verbreding van de tunnel. Van de gemeente Apeldoorn wordt een bijdrage van € 720.000 gevraagd.

2. Wat willen we bereiken

De tunnel vormt de verbinding tussen De Maten en het natuurgebied Beekbergerwoud en het gebied Beekbergsebroek waarin de komende jaren ontwikkelingen komen op het gebied van energie, natuur en recreatie. Tevens is het onderdeel van de belangrijke fietsroute tussen Apeldoorn en Klarenbeek. In de Verkeersvisie is aangegeven dat vrij liggende fietspaden langs de Polderweg/Elsbosweg gewenst zijn. Om ruimte te bieden aan deze belangrijke utilitaire, recreatieve en ecologische functies, moet de tunnel worden verbreed.

3. Wat moeten we er voor doen?

Door de financiële bijdrage aan Rijkswaterstaat kan de verbreding van de tunnel meeliften in de verbreding van de A1 door het Rijk.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

In uitwerking 9 Scenario's verkeersvisie zijn onderstaande bedragen meegenomen.

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten				
2. Personele kosten				
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)	-720.000			
b. Investeringsbijdrage van derden	0			
c. Netto krediet(en) (3a-3b)	-720.000			
4. kapitaallasten van 3c	-13.160	-26.320	-26.320	-26.320

Uitwerking continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord

Nr. 10: Aanjaagbudget strategische doelen, lobby en acties bestuursstijl

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Tot eind 2017 is er aanjaagbudget beschikbaar voor de strategische doelen. Vanaf 2018 is een structureel aanjaagbudget nodig voor de combinatie van de strategische doelen, lobby en acties bestuursstijl.

2. Wat willen we bereiken?

Strategische doelen via lobby en via dialoog en het intensiveren van het bestuurlijk contact met de inwoners van Apeldoorn.

3. Wat moeten we er voor doen?

Wij voeren de 6 interventies uit die verbonden zijn aan het intensiveren van dialoog en contact. Dit zijn:

- We zoeken, ongericht, aansluiting bij burgers die niet in de dominante netwerken bivakkeren. We zijn zichtbaar en aanspreekbaar voor iedereen, waarbij de alledaagse werkelijkheid (werk, inkomen, zorg, veiligheid, gezondheid en directe leefomgeving) het vertrekpunt is van ons handelen.
- We gaan actief, gericht op zoek naar aansluiting bij initiatieven vanuit de samenleving.
- We pakken heel gericht (klein) leed aan en gaan daarover in gesprek met burgers, boos of niet.
- We werken aan een goed contact (respectvol, dienstbaar, luisterend, etc.) en voorkomen procedurele onhandigheid.
- We werken aan de competenties die nodig zijn voor het nieuwe samenspel.
- En optimaliseren het gebruik van sociale media waardoor we een grotere groep inwoners bereiken.

En we ondersteunen kleine initiatieven die bijdragen aan de strategische doelen en de lobby doelen en elders niet afgedekt zijn met budget. Meer concreet:

a. Aanjager interventies bestuursstijl 1, 2, 3, 6	€ 50.000
b. Extra inzet sociale media	€ 40.000
c. Extra fotografie en film: bestuursstijl in beeld	€ 10.000
d. Leergangen competenties en procedurele rechtvaardigheid	€ 30.000
e. Materieel kleine kosten: kleine ongenoegens	€ 35.000
f. Ondersteuning div. initiatieven strategische doelen	€ 100.000
g. Initiatieven (bijv. open dagen) en materiele kosten subsidieaanvragen lobby	€ 35.000

(Er is nu € 75.000 beschikbaar voor lobby activiteiten, maar dat betreft vaste kosten, waaronder huisvestingskosten).

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Voor de combinatie van deze drie (strategische doelen, lobby, acties bestuursstijl) wordt m.i. van 2018 een aanjaagbudget voorgesteld van € 300.000.

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten	-230.000	-230.000	-230.000	-230.000
2. Personele kosten	-70.000	-70.000	-70.000	-70.000
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)				
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)				
4. Kapitaallasten van 3c				
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-300.000	-300.000	-300.000	-300.000

Uitwerking continuering beleidsuitvoering coalitieakkoord Nr. 11: Programma Comfortabele Gezinsstad.

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Het Programma Comfortabele Gezinsstad is één van de 3 speerpunten van Apeldoorn. De eerste twee speerpunten worden inmiddels uitgewerkt.

In 2016 is de ambitie verwoord voor de Comfortabele Gezinsstad als basis voor het te ontwikkelen programma voor 2018-2021.

Het college heeft in het document Ambitie voor de comfortabele gezinsstad (30-08-2016) aangegeven dat niet alle ambities financieel gedekt zijn en dat dit bij de uitwerking van het programma inzichtelijk moet worden gemaakt. Waar extra middelen zijn zal dit apart ter besluitvorming worden voorgelegd. Deze ambitie is niet financieel gedekt in de reguliere programma's.

2. Wat willen we bereiken?

Het jaar 2018 is een jaar van voorsorteren op het programma Comfortabele Gezinsstad dat doorloopt tot 2021. In 2018 zal de kwartiermaker het programma gaan laden, in de gemeente en in de organisatie. Eind 2018 zal er een gedragen programma liggen dat in de jaren 2019 tot 2021 zal worden uitgevoerd.

3. Wat moeten we er voor doen?

Komend jaar willen we het programma voor 2019 tot 2021 gaan laden. Hiervoor is ondersteuning nodig. Dat doen we door in de ambtelijke organisatie en met stakeholders in de stad te werken aan de relevante thema's voor de comfortabele gezinsstad die leiden tot betere en gunstigere voorwaarden voor gezinnen in Apeldoorn. Het programma en de effecten hiervan worden regelmatig gemonitord en waar nodig bijgesteld. Het programma wordt digitaal ondersteund. De ondersteuning loopt t/m 2021. Daarnaast wordt in de openbare ruimte geïnvesteerd in fysieke objecten in het kader van avontuurlijk spelen. Voor de binnenstad wordt een bedrag van € 200.000 opgevoerd. Dit is opgenomen in de raming van het thema Binnenstad. Voor een locatie buiten de binnenstad wordt een bedrag van € 100.000 opgevoerd. Deze raming is verwerkt in onderstaand overzicht.

4. Wat zijn de meerkosten?

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten	-150.000	-50.000-pm	-50.000-pm	-50.000-pm
2. Personele kosten				
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)	-100.000			
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)	-100.000			
4. Kapitaallasten van 3c	-3.892	-7.783	-7.783	-7.783
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-153.892	-57.783-pm	-57.783-pm	-57.783-pm

Uitwerking moties gemeenteraad

Nr. 12: Veilig fietsverkeer (motie 6 MPB 2016-2019)

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Een aantal knelpunten op schoolroutes en in schoolomgevingen wordt opgelost. De knelpunten zijn naar voren gekomen uit een inventarisatie die onder alle scholen (basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs) en dorps- en wijkraden is gehouden.

2. Wat willen we bereiken?

In november 2015 is de motie nummer 6 “Veilig fietsverkeer” aangenomen. Omdat bij de vaststelling van de Voorjaarsnota 2016 het onderzoek naar de veiligheid van schoolroutes nog niet was afgerond, waren op dat moment de kosten van de maatregelen nog niet bekend. In de MPB 2017-2020 is jaarlijks reeds een bedrag van € 50.000 gereserveerd. Daarnaast is er een pm-post opgenomen voor de uitvoering van deze motie. Het onderzoek is inmiddels afgerond. Hoewel exacte oplossingen per knelpunt nog niet bekend zijn, is de verwachting dat circa € 100.000 per jaar nodig is om knelpunten aan te pakken, bij voorkeur in combinatie met onderhoudswerkzaamheden. Omdat reeds € 50.000 beschikbaar is, wordt nu een krediet gevraagd van € 50.000.

Maatregelen die de kans op ongevallen reduceren dragen bij aan de eerste hoofddoelstelling van programma 3, namelijk dat Apeldoorn op een slimme, duurzame en innovatieve wijze bereikbaar moet zijn voor bewoners, bedrijven en bezoekers.

3. Wat moeten we er voor doen?

We gaan knelpunten in schoolomgevingen en schoolroutes oplossen, bij voorkeur in combinatie met geplande onderhoudswerkzaamheden, zoals deze o.a. in de periode 2017 tot en met 2020 in Berg & Bos en De Parken worden uitgevoerd.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten				
2. Personele kosten				
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)	-50.000	-50.000	-50.000	-50.000
b. Investeringsbijdrage van derden	0	0	0	0
c. Netto krediet(en) (3a-3b)	-50.000	-50.000	-50.000	--50.000
4. Kapitaallasten van 3c	-1.529	-4.587	-7.645	-10.703
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-1.529	-4.587	-7.645	-10.703

Uitwerking moties gemeenteraad

Nr. 13a: Toekomstplan openbare ruimte, groene basis op orde

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Versterken en toekomstbestendig maken van de groene kwaliteit als integraal onderdeel van het beheer van de openbare ruimte. Uitwerking van Grip op Kapitaalgoederen (MPB 2016-2019) waarin reeds geconstateerd werd dat er onvoldoende middelen zijn om het basisonderhoud (van in het bijzonder het groen) op orde te houden.

2. Wat willen we bereiken?

Groen is ons natuurlijke kapitaal en levert een belangrijke bijdrage aan meerdere strategische doelen. Het is een voorwaarde voor een duurzame, klimaatvriendelijke en gezonde gezinsstad, een drager onder het toeristisch toplandschap en een vestigingsfactor voor bedrijven.

De groene kwaliteit van Apeldoorn heeft de laatste jaren onder druk gestaan. Oorzaken zijn bezuinigingen (totaal € 750.000), duurdere onkruidbestrijding en het ontbreken van vervangingsmiddelen voor verouderd groen. Dit blijkt ook uit de jaarlijkse burgerpeiling, waarin bewoners de uitstraling een kleine 6,5 geven. Voor een Buitenstad mag je een hogere score verwachten. De gemeenteraad heeft in de motie Groene Blaadjes gevraagd om een groenplan. Het College heeft hierover in de MPB 2016-2019 programma 3 Openbare ruimte (blz. 63) het volgende aangegeven:

- de groene vervangingsopgave mee te nemen in het traject ‘Grip op kapitaalgoederen’,
- een Groenplan te maken dat ten doel heeft de groene kwaliteiten te versterken,
- vooruitlopend hierop in 2017 en 2018 € 250.000 beschikbaar te stellen voor een extra groenimpuls.

Vooruitlopend op de afronding van het traject ‘Grip op kapitaalgoederen’ en het Groenplan komt het aandachtspunt de basis op orde brengen met aanvullende middelen voor de instandhouding van het bestaande groen naar voren.

Uit het onderzoek naar ‘Grip op kapitaalgoederen’ (gepresenteerd in de PMA van 13 oktober 2016) komt naar voren dat de middelen om oudere bomen en beplantingen te vernieuwen ontbreken. In oudere wijken leidt dit tot afbrokkeling en kwaliteitsverlies van groene structuren. Het gaat om een jaarlijkse vervangingsopgave van ca. 1.100 bomen en 9.500 m² cultuurrijke beplantingen per jaar (is 1,5 % van het totale bestand). Bij de vervanging bestaat tevens de kans om een betere fasering in leeftijdsopbouw aan te brengen. Ook ontbreekt het aan budget om eenmalige investeringen en groot onderhoud te doen aan specifieke inrichtingselementen in parken, zoals vijvers, bijzondere speelvoorzieningen, Cruyffcourts e.d. Verder is budget nodig om plantensoorten te bestrijden die zich hier ten gevolge van het veranderend klimaat op een agressieve wijze vestigen (zgn. invasieve soorten zoals de Japanse Duizendknoop) en in te spelen op meer circulaire beheervormen.

Relatie met thema Revitalisering openbare ruimte in oudere wijken

De integrale aanpak van de openbare ruimte in wijken die ouder zijn dan 40 jaar kent als thema een afzonderlijk spoor. In de raming van benodigde middelen voor deze aanpak is rekening gehouden met de herinrichting van beplantingsvakken in die wijken. Het bedrag dat in deze format is opgenomen richt zich met name op de grotere groene structuren en wijken die buiten de revitalisering vallen.

3. Wat moeten we er voor doen?

- Starten met de noodzakelijke vervanging en vernieuwing van bomen en beplantingen, waarbij zoveel mogelijk meegelift wordt met de aanpak van het wegenherstel. Concreet liggen er bijvoorbeeld voor de komende jaren kansen in de Parkenbuurt.

- Voor de periode 2018-2021 bedraagt de investering € 1,8 miljoen. Daarmee wordt een goed begin gemaakt met de vervanging en vernieuwing, maar ook daarna zal het nodig blijven te investeren. Als vervolg op 'Grip op kapitaal' en het Groenplan zal rond 2019 een nadere prognose worden gemaakt van de groene vervangingsopgave.
- Uitbaggeren en renoveren oevers van de Bosvijver (de vijver was niet meegenomen bij het opknappen van Berg en Bos, maar baggeren is (mede gelet op problemen met blauwalg) wel nodig): renovatie-investering € 500.000.
- Groot onderhoud van bijzondere speelvoorzieningen (in het bijzonder voorzieningen die de afgelopen 10 jaar zijn toegevoegd zonder reserveringen voor onderhoud): € 70.000 per jaar.
- Bestrijding van invasieve plantensoorten en realiseren van circulaire aanpak groenreststoffen: onderhoud € 70.000 per jaar.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
Onderdeel a: basis op orde				
1. Materiële kosten	-140.000	-140.000	-140.000	-140.000
2. Personele kosten	0	0	0	0
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)	-450.000 -500.000	-450.000	-450.000	-450.000
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)				
4. Kapitaallasten van 3c	-16.300	-40.000	-54.000	-68.400
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-156.300	-180.000	-194.000	-208.400

Uitwerking moties gemeenteraad

Nr. 13 b: Toekomstplan openbare ruimte, 'Groene blaadjes' Motie M7 VJN 2016

Uitwerking van de motie Groene Blaadjes (voorjaarsnota 2016) om meer variatie en kleur in de stad te brengen (feitelijk het voortzetten van de plus op "de basis op orde" zoals die in de MPB 2017-2020 voor de jaarschijven 2017 en 2018 is vastgesteld.

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Het verbeteren van de uitstraling van het groen door meer variantie, kleur, fleur en netheid.

2. Wat willen we bereiken?

Groen is ons natuurlijke kapitaal en levert een belangrijke bijdrage aan meerdere strategische doelen. Het is een voorwaarde voor een duurzame, klimaatvriendelijke en gezonde gezinsstad, een drager onder het toeristisch toplandschap en een vestigingsfactor voor bedrijven.

De groene kwaliteit van Apeldoorn heeft de laatste jaren onder druk gestaan. Oorzaken zijn bezuinigingen (totaal € 750.000), duurdere onkruidbestrijding en het ontbreken van vervangingsmiddelen voor verouderd groen. Dit blijkt ook uit de jaarlijkse burgerpeiling, waarin bewoners de uitstraling een kleine 6,5 geven. Voor een Buitenstad mag je een hogere score verwachten.

De gemeenteraad heeft in de motie Groene Blaadjes gevraagd om een groenplan. Het College heeft hierover in de MPB 2016-2020 programma 3 Openbare ruimte (blz. 63) het volgende aangegeven:

- de groene vervangingsopgave mee te nemen in het traject 'Grip op kapitaalgoederen',
- een Groenplan te maken dat ten doel heeft de groene kwaliteiten te versterken,
- vooruitlopend hierop in 2017 en 2018 € 250.000 beschikbaar te stellen voor een extra groenimpuls.

Vooruitlopend op de afronding van het Groenplan komt het aandachtspunt verbeteren van de uitstraling van het groen door meer variantie, kleur, fleur en netheid naar voren.

De afgelopen jaren is het groen verschaald en versoberd. Groenvakken worden minder gevarieerd en kleurrijke elementen zijn verdwenen. In de MPB zijn extra middelen toegekend voor 2017 en 2018. Om tot een permanente verbetering te komen, dient dit structureel gemaakt te worden.

3. Wat moeten we er voor doen?

Zie hiervoor de maatregelen die reeds in de MPB 2017-2020 zijn genoemd en waarvoor dekking van € 250.000 beschikbaar is voor de jaarschijf 2018.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
Totaal materiële kosten		-250.000	-250.000	-250.000

Uitwerking moties gemeenteraad

Nr. 14: Versterken positie raad (PM-post M3a VJN 2016)

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Afgelopen jaar heeft de raad de motie 'Versterken positie van de raad' vastgesteld. De raad ervaart een aantal ontwikkelingen die het voor haar noodzakelijk maken om meer en beter ondersteund te worden en die vragen om vergroten van inzicht en betere informatie. Deze achterstand in positie doet zich voor ten opzichte van het college, maar ook als gevolg van ontwikkelingen in de samenleving. Het wordt niet alleen gekenschetst door achterstand in informatie, maar ook door het krijgen van nieuwe verantwoordelijkheden, zoals in het fysieke en sociale domein. Het achterblijven van deze versterking in positionering veroorzaakt toenemende werkdruk.

De raad wenst kortom beter geïnformeerd en ondersteund te worden, beter toegerust te worden en minder werkdruk te ervaren om daarmee sterker gepositioneerd te zijn. Tijdens de behandeling in de raad kwamen ter verbetering van de positionering en het goed kunnen functioneren, scholing en verdere ondersteuning door de griffie aan de orde.

2. Wat willen we bereiken?

Om grond van de hierboven geschetste ontwikkelingen, inventarisatie van wensen en ambities, en de gewenste positionering zijn een drietal sporen onderscheiden om de versterking van het functioneren van de Apeldoornse raad in te vullen. Deze sporen dienen in de komende periode te worden uitgewerkt en vorm en inhoud te krijgen en leiden tot een passende inhoudelijke en procesmatige positionering voor en door de raadsleden. Daarbij heeft de griffie een belangrijke initiërende, ondersteunende en adviserende rol. Tevens is echter een actieve rol van de raad nodig om tot de gewenste aanpak en gedragsverandering te komen.

- Vergroten en toegankelijkheid van kennis (inhoud).
- Verbinding en contact burgers, samenleving en politiek/bestuur.
- Sterkere processturing.

3. Wat moeten we er voor doen?

De versterking van de positie van de raad en vermindering van de werkdruk vragen niet alleen om een andere manier van werken door de raad, maar ook om een veranderende rol en ondersteuning door de raadsgriffie. Het vraagt enerzijds om een andere manier van werken en daarmee een wijziging van invulling van de taken van de medewerkers. Het vraagt anderzijds ook om uitbreiding van capaciteit, in aanvulling op bovenstaande aanpassingen. Het gaat dan vooral om capaciteit op het terrein van media en communicatie en het mogelijk maken van analyses en factsheets. Structureel wordt in de formatie te kunnen voorzien door de benodigde budgetten in de voorjaarsnota op te nemen. In de MPB 2017 is reeds budget opgenomen voor de dekking van de kosten van onderzoek door de raad en het organiseren van vorming en opleiding voor de raad.

– communicatie/monitoring en scannen opinievorming	€ 70.350 (0,67 fte; 24 uur)
– kennis, factsheets en onderzoek	€ 89.450 (0,89 fte; 32 uur)

Totaal € 159.800 waarvan € 40.000 binnen de huidige raad/griffiebegroting gevonden kan worden.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten				
2. Personele kosten	-119.800	-119.800	-119.800	-119.800
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)				
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)				
4. Kapitaallasten van 3c				
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-119.800	-119.800	-119.800	-119.800

Uitwerking moties gemeenteraad

Nr. 15: Uitstapprogramma prostituees vanaf 23 jaar (motie 22 VJN 2016)

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

Het Uitstapprogramma Prostitutie zoals in 2016 opgezet en uitgevoerd door MEE, VNOG en overige ketenpartners heeft nu een sluitende aanpak. Daardoor kan integrale hulp worden geboden aan prostituees (m/v) die deze hulp wensen bij toeleiding naar ander werk, schulden- en woonproblematiek, psychische en lichamelijke ondersteuning. In 2016 zijn opmerkelijke resultaten geboekt en er liggen volgens de ketenpartners nog vele kansen.

De ontwikkeling van de ketenaanpak wordt in 2016 en 2017 bekostigd vanuit het Veiligheidshuis VNOG, dus vanuit de 22 gemeenten in de regio Noord en Oost Gelderland. Bij de start is afgesproken dat het wenselijk is om een ketenaanpak voor de hele regio te ontwikkelen, maar dat op kleine schaal gestart wordt, d.w.z. alleen in Apeldoorn. De financiering vanuit de VNOG is daarbij tijdelijk, gedurende de opstartfase. Zodra de ketenaanpak staat, dient de gemeente zelf de kosten te dragen voor de zorg en begeleiding die aan prostituees geboden wordt. Bij de beraadslaging van de voorjaarsnota in 2016 is de motie Switch aangenomen, waarin het college gevraagd wordt de continuïteit van het veelbelovende uitstapprogramma te garanderen en te betrekken bij de MPB 2017-2020.

2. Wat willen we bereiken?

Het uitstapprogramma voor prostituees heeft als doel om prostituees vanaf 23 jaar die in de prostitutie werken en daar mee willen stoppen, te helpen om blijvend een andere invulling aan hun leven te geven. Daartoe wordt hulp geboden bij het vinden van ander werk, schulden en woonproblematiek psychische en lichamelijke ondersteuning. Het uitstapprogramma heeft een relatie met de doelstelling 'burgers leven zo veel mogelijk in veiligheid en gezondheid' uit programma 7 en de doelstellingen 'inwoners zijn aan het werk dan wel maatschappelijk actief' en 'inwoners komen uit met hun inkomen en zijn financieel zelfredzaam' uit programma 6.

3. Wat moeten we er voor doen?

Bij de beantwoording van de schriftelijke vragen over het uitstapprogramma afgelopen najaar, is aangegeven dat het college o.b.v. een evaluatie met een voorstel zal komen voor voortzetting van het uitstapprogramma met lokale middelen. Indien het uitstapprogramma wordt voortgezet, zullen lokale middelen nodig zijn voor het inkopen van prostitutie maatschappelijk werk. Dat houdt in het contact leggen met prostituees die zijn aangemeld en ervoor zorgen dat de prostituees toe geleid worden naar de reguliere dienstverlening op het gebied van werk, inkomen, huisvesting en/of zorg. Naar verwachting zal deze taak extern ingekocht worden in de vorm van een dienstverleningsovereenkomst of subsidie. Nog niet duidelijk is bij welke organisatie dat zal zijn.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

De kosten worden gemaakt door een maatschappelijke instelling die de hulp en begeleiding verzorgt. In het voorstel dat u is toegezegd, zal preciezer onderbouwd worden wat de kosten zijn. Er is geen dekking vanuit reguliere budgetten in het sociale domein. Het budget voor volksgezondheid biedt evenmin ruimte voor de kosten van een uitstapprogramma.

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten	-30.000	-30.000	-30.000	-30.000
2. Personele kosten				
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)				
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)				
4. Kapitaallasten van 3c				
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-30.000	-30.000	-30.000	-30.000

Uitwerking moties gemeenteraad

Nr. 16: Maatregelen politiehuisje (motie 29 VJN 2016)

Omschrijving voorstel nieuw beleid

De maatregelen voor de sloop van het betreffende pand te Loenen zijn in voorbereiding conform de strekking van de aangenomen motie nr. 29 in de VJN 2016.

Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
Totaal uitgaven	0	0	0	0

Overige PM-posten

Nr. 17: Implementatie Omgevingswet

De Omgevingswet bundelt en vereenvoudigt verschillende wetten en regels over ruimte, wonen, infrastructuur, milieu, natuur en water, die relevant zijn voor de leefomgeving. Een grote verandering, die gevolgen heeft voor de relatie tussen burgers, initiatiefnemers en overheden. De Omgevingswet treedt na verwachting in 2020 in werking.

De huidige wetgeving houdt onvoldoende rekening met duurzame ontwikkelingen, regionale verschillen, maatwerk en het belang van vroegtijdige betrokkenheid van belanghebbenden bij projecten. Bovendien kennen de verschillende wetten hun eigen procedures, planvormen en regels en leiden dit niet tot een integrale afweging. Daar moet de Omgevingswet verandering in brengen: het moet eenvoudiger en beter worden. De inzichtelijkheid, voorspelbaarheid en het gebruiksgemak van het omgevingsrecht moeten groter worden. De fysieke leefomgeving moet integraal benaderd worden, in beleid, besluitvorming en regelgeving. Er komt een grotere bestuurlijke afwegingsruimte om doelen voor de fysieke leefomgeving te realiseren. Essentieel voor het bereiken van deze doelen is het bij de Omgevingswet horende Digitale Stelsel. Hiermee moet alle informatie over de fysieke leefomgeving beschikbaar zijn voor burgers, initiatiefnemers en overheden.

Met de Omgevingswet veranderen het juridische kader en de instrumenten. Een belangrijk uitgangspunt van de Omgevingswet is het integraal en in samenhang benaderen van de fysieke leefomgeving. En procedures moeten sneller doorlopen worden. De Omgevingswet geeft lokale overheden meer mogelijkheden voor de fysieke leefomgeving, er wordt minder op nationaal niveau vastgelegd. Met de Omgevingswet wordt niet alleen het wettelijke kader vernieuwd, het is ook het moment om onze relatie met de maatschappij en onze rol in de fysieke leefomgeving te herijken.

Dit heeft allemaal invloed op onze producten, werkprocessen en organisatie. Maar zeker ook op onze houding, gedrag en competenties (kennis én vaardigheden).

Ook zal er met de Omgevingswet meer via algemene regels gaan en minder via vergunningen, meer vergunningsvrij. Dit heeft financiële gevolgen: minder inkomsten uit leges, terwijl de kosten (toezicht, handhaving) blijven.

Daarbij gaat het steeds om de initiatiefnemer, inwoner, bedrijf. Wordt het voor hen inderdaad eenvoudiger en beter?

2. Wat willen we bereiken?

Het doel van het programma (055) Eenvoudig Beter is simpel: de gemeentelijke organisatie moet in 2020 klaar zijn voor de Omgevingswet: de winkel moet open. En wel zodanig dat het voor inwoners en initiatiefnemers eenvoudig en beter is geworden. Ze mogen van de gemeente verwachten dat de gemeente snel één antwoord geeft en dat duidelijk is waarop initiatieven getoetst worden.

Klaar binnen de rol die de gemeente in de fysieke ruimte heeft: ruimte geven waar dat kan, beschermen wat waardevol is voor Apeldoorn. De gemeente stuurt op bepaalde thema's of in bepaalde gebieden meer of juist minder.

Klaar zodanig dat de fysieke leefomgeving integraal en in samenhang wordt benaderd.

Klaar op een efficiënte en doelmatig wijze.

3. Wat moeten we er voor doen?

Scenario 1

We benaderen de Omgevingswet als een puur juridische verandering, waar we als gemeente mee geconfronteerd worden. We zorgen dat de organisatie klaar is voor de Omgevingswet: de werkprocessen

zijn op orde, het digitaal stelsel kan functioneren. De structuurvisie wordt geactualiseerd naar een omgevingsvisie waarbij we geen nieuw participatief proces doorlopen.

	2018	2019	2020	2021
Personele kosten implementatie (programmamanagement, juridisch advies & ondersteuning)	-300.000	-300.000	-300.000	-300.000
Uitbestedingsbudget	-50.000	-50.000	-50.000	-50.000
Digitaal stelsel, beheerskosten		-pm	-pm	-pm
Wegvallen legesinkomsten			-pm	-pm
Totaal	-350.000	-350.000 -pm	-350.000 -pm	-350.000 -pm

Scenario 2

De Omgevingswet is niet alleen een juridische verandering, maar biedt ook de kans onze relatie met de maatschappij te herijken en de instrumenten in de fysieke leefomgeving in dialoog met de samenleving te vernieuwen. Dit betekent onder andere dat we deze instrumenten, waaronder een omgevingsvisie, in een intensief proces samen met de maatschappij opstellen en dat leidt tot extra kosten.

	2018	2019	2020	2021
Personele kosten implementatie (programmamanagement, juridisch advies & ondersteuning)	-300.000	-300.000	-300.000	-300.000
Uitbestedingsbudget	-50.000	-50.000	-50.000	-25.000
Projecten: 2018: Opstellen omgevingsvisie 2019: Opstellen programma's 2020 e.v.: Opstellen omgevingsplan	-150.000	-50.000	-pm	-pm
Digitaal stelsel, beheerskosten		-pm	-pm	-pm
Wegvallen legesinkomsten			-pm	-pm
Totaal	-500.000	-400.000 -pm	-350.000 -pm	-325.000 -pm

Scenario 3

In dit scenario stellen we apart budget beschikbaar voor de diensten die gemeentelijke eenheden zijnde niet Ruimtelijke Leefomgeving moeten leveren in het kader van de omgevingswet. De omgevingswet vraagt van veel eenheden binnen het concern een forse inspanning. De reden is dat de omgevingswet, ongeacht de meer inhoudelijke beleidsmatige ambities die gekozen worden hoe dan ook behoorlijke wijzigingen van onze werkprocessen, dienstverlening, financiering, personeelsbestand en IT-structuur vergt. Wat we op dit

moment zien is dat de betrokken eenheden alsmede de OVIJ actief meewerken aan de voorbereiding op de implementatie van de nieuwe wet. Het bovenop dan wel binnen de huidige capaciteit sleutelen aan de bedrijfsvoering, verordeningen en leveren van nieuwe producten legt echter een dermate groot tijdsbeslag op de eenheden dat bekostiging van die aanvullende uren wordt voorgesteld. Een alternatief is dat de omgevingswet als topprioriteit aan de eenheden wordt meegegeven waar voorrang aan verleend dient te worden. Van belang is dan wel tevens aan te geven waar verminderde prioriteit aan gegeven kan worden. Het erbij doen, zo constateren we vanuit het project omgevingswet, is geen reëel optie en brengt de kwaliteit en tijdigheid van de implementatie in gevaar.

	2018	2019	2020	2021
Personele kosten implementatie (programmamanagement, juridisch advies & ondersteuning)	-300.000	-300.000	-300.000	-300.000
Ondersteuning andere eenheden (IV, V&R, Personeel, OVIJ)	-200.000	-200.000	-200.000	-pm
Uitbestedingsbudget	-50.000	-50.000	-50.000	-25.000
Projecten: 2018: Opstellen omgevingsvisie 2019: Opstellen programma's 2020 e.v.: Opstellen omgevingsplan	-150.000	-50.000	-pm	-pm
Digitaal stelsel, beheerskosten		-pm	-pm	-pm
Wegvallen legesinkomsten			-pm	-pm
Totaal	-700.000	-600.000 -pm	-550.000 -pm	-325.000 -pm

Overige PM-posten

Nr. 18: Kwaliteitsimpuls uitvoering interne controles bij eenheid F&C

1. Omschrijving voorstel nieuw beleid

De controle van de jaarstukken bij gemeenten is sinds 2015 veel complexer geworden. Door de decentralisaties binnen het sociaal domein zijn er grote geldstromen bij gekomen met complexe verantwoordingsprocessen. Daarnaast worden wij geconfronteerd met steeds strenger wordende eisen voor de oplevering van onze jaarstukken met bijbehorende interne controles. Ten slotte hebben wij zelf ook ambities om onze interne beheersing door te ontwikkelen naar een meer professioneel niveau. Op elk van deze punten wordt in dit document nader ingegaan.

In afwachting van de verdere uitwerking was voor de uitbreiding van de IC-capaciteit in de MPB 2017-2020 volstaan met een pm-raming. In dit voorstel wordt deze post nader uitgewerkt in concrete voorstellen.

Toenemende eisen

De beroepsgroep van accountants heeft de laatste jaren ernstig onder vuur gelegen. Fraudekwesties, falend functioneren van de controlerende rol hebben hieraan sterk bijgedragen. Vanuit de politiek is de druk op de beroepsgroep groot om orde op zaken te stellen. Dit leidt tot een forse toename van regeldruk en het intensiveren van toezicht. Reviews door de AFM leiden regelmatig tot forse sancties. De accountant wordt kopschuw: de hete adem van de AFM leidt tot angst voor fouten. Dit leidt niet alleen tot hogere accountantskosten maar ook tot het gegeven dat wij zelf ook moeten voldoen aan de toenemende vereisten aan de werkzaamheden die wij zelf moeten uitvoeren ten einde ervoor te zorgen dat de accountant deze zoveel mogelijk kan benutten bij de uitvoering van hun controles. Dit vereist dus meer ambtelijke inzet en daarmee hogere kosten.

Sociaal domein

In 2016 hebben we voor het eerst ervaring opgedaan met de interne controles (IC 's) op het sociale domein over 2015. Deze IC's zijn ingewikkeld en tijdrovend. Met name gaat het hierbij om het aantonen van de prestatielevring voor de ingekochte zorg. Als gevolg van de drie decentralisaties waarmee forse budgetten zijn gemoeid, is gebleken dat onze IC-capaciteit ontoereikend is. Dit is bevestigd door de evaluatie van het jaarrekeningproces 2015. Ook de accountant heeft gesignaleerd dat op het sociale domein er onvoldoende capaciteit beschikbaar is om adequate ic's uit te voeren. In hun accountantsverslag over 2015 adviseren zij om hiervoor extra capaciteit vrij te maken. Wij geven als optie mee om een deel van de totale kosten (circa 25%-30%) toe te rekenen aan uitvoeringsbudgetten voor het sociaal domein.

Doorontwikkeling auditfunctie (IC)

Wij willen zelf als organisatie ook beschikken over een kwalitatief goede interne beheersing. Wij zijn een organisatie die jaarlijks meer dan € 600 miljoen aan publieke middelen besteden. Het daarom van groot belang te beschikken over een goed toegeruste interne financial auditfunctie die IC's op een zorgvuldige en moderne manier uitvoeren. Dit door inzet van ICT- technologieën als IT- Audits en Datamining. Voor ons ook een nieuwe manier van werken die de komende jaren een nadere doorontwikkeling vereist.

2. Wat willen we bereiken?

De ic's of interne audits die we binnen onze organisatie uitvoeren, vormen een belangrijk onderdeel van onze interne beheersmaatregelen. Worden deze werkzaamheden adequaat uitgevoerd, dan kan de externe accountant hiervan gebruik maken bij het verkrijgen van zijn controle-informatie. Wat tot een adequate uitvoering moet worden gerekend, heeft de beroepsgroep van accountants vastgelegd in de

Controlestandaard (COS) 610. Deze – zeer vergaande en verfijnde - standaard stelt regels aan de objectiviteit en competenties van de interne auditors en aan een systematische en gedisciplineerde aanpak. Wordt aan één van deze eisen niet voldaan, dan mag de accountant de intern uitgevoerde werkzaamheden niet gebruiken als vervanging van de door de externe accountant zelf uit te voeren werkzaamheden. In de praktijk van veel gemeenten (waaronder Apeldoorn) vertaalt dit zich in door de externe accountant uit te voeren meerwerk, waarvan de kosten bij de gemeenten in rekening worden gebracht.

Hoewel het voldoen aan COS610 naar het oordeel van accountants vrijwel onhaalbaar is, is het wel noodzakelijk dat wij investeren in verdere kennis en kunde van eigen mensen en digitale systemen. Dit zal leiden tot betere kwaliteit van de op te leveren audits, waardoor de accountant zelf minder waarnemingen hoeft te doen en sneller zekerheid heeft. Diverse gemeenten hebben goede ervaringen met het inzetten van eigen registeraccountants binnen de eigen auditwerkzaamheden. Dit kan ook leiden tot minder kosten voor meerwerk, omdat de uurtarieven binnen de accountancy aanzienlijk hoger zijn dan de uurtarieven van eigen personeel. Daarnaast draagt een goede interne auditfunctie bij aan de verdere kwaliteit van de eigen verantwoording en interne beheersing.

3. Wat moeten we er voor doen?

Wij willen als gemeente fors inzetten op monitoring control, waarbij we tevens controles beter over het jaar gaan spreiden en ook tot tussentijdse 'hard closes' willen komen (kwartaalafsluitingen). Wij verwachten daarmee ook qua tussentijdse informatievoorziening over onze financiële positie kwalitatief stappen te kunnen zetten.

Wij hebben ons licht opgestoken over de omvang van de formatie bij verschillende 100.000+ gemeenten voor de eigen IC- functie. Gemiddeld komt deze formatie op 4,7 fte. Wij zitten daar met 3 fte ruim onder. Wij stellen daarom een uitbreiding voor van 1 tot 1,5 fte. Hiermee is een structurele kostenpost gemoeid van € 150.000. Daarnaast stellen wij voor om de komende jaren een incidenteel ontwikkelbudget beschikbaar te stellen waarmee wij expertise kunnen inzetten voor met name de doorontwikkeling van de IC met IT-technologieën. Het gaat hierbij onder andere om advies- en begeleidingskosten van gespecialiseerde IT-auditors. Voor dit soort kosten zijn geen middelen beschikbaar. De eenheid bevindt zich in een reorganisatie waarbij sowieso alle eigen bedrijfsvoeringbudgetten hard nodig zullen zijn.

De aanpak zal nader worden uitgewerkt in een meerjarig ontwikkelplan voor de IC dat in samenspraak met de accountant tot stand zal komen.

Momenteel is een proces van organisatie-aanpassing binnen de eenheid Financiën gaande. Hierin vormt een adequate uitvoering van de IC's een belangrijke component. Het is daarbij de verwachting dat er met name op administratief niveau – mede door digitalisering- in formatie zal gereduceerd worden. De besparingen die hiermee gemoeid zullen zijn, worden ten gunste van een in 2014 opgelegde bezuinigingstaakstelling gebracht. Dit betekent dat er voor de noodzakelijke doorontwikkeling van de IC geen middelen beschikbaar zijn. Het is echter noodzakelijk om deze investeringen wel te doen. Niet investeren betekent achteruit boeren in de kwaliteit en toekomstbestendigheid van de IC- functie, te weinig capaciteit beschikbaar in kwalitatieve en kwantitatieve termen en een extra toename van gedoe met en kosten van de accountant.

4. Wat zijn de meerkosten t.o.v. (eventueel al) beschikbare budgetten?

Kostensoort (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
1. Materiële kosten	-50.000	-50.000	-30.000	0
2. Personele kosten	-150.000	-150.000	-150.000	-150.000
3. Benodigde investering(en)				
a. Totaal benodigd(e) krediet(en)				
b. Investeringsbijdrage van derden				
c. netto krediet(en) (3a-3b)				
4. Kapitaallasten van 3c				
5. Bijdragen van derden/reserves				
Totaal (1 + 2 + 4 – 5)	-200.000	-200.000	-180.000	-150.000

Uitwerking thema's Voorjaarsnota

Nr. 19: Revitalisering openbare ruimte

Wij hebben in 2015 steekproefsgewijs onderzocht wat de herinrichting van De Maten kost. In die verkenning komt de benodigde investering voor revitalisering ongeveer uit op 3 tot 4 duizend euro per woning (dat is circa 60 tot 65 euro per m²). Gaan we uit van het aanpakken van de helft van De Maten in de komende 10 jaar (de oudste en meest urgente buurten, circa 5500 woningen), dan komt dit neer op een investering van bijna 20 miljoen. En nog eens 20 miljoen als we de rest van de Maten willen aanpakken in de 10 jaar die daarna komen. Daarmee staat vast dat de reguliere budgetten voor beheer en onderhoud hiervoor bij lange na niet voldoende zijn. Zo geldt bijvoorbeeld dat vanuit het wegenherstelplan dringend wegen moeten worden aangepakt die niet in een revitaliseringsgebied liggen. Sowieso voorziet het wegenherstelplan veelal niet in herinrichting van de wegenstructuur en openbare ruimte, maar slechts in opnieuw asfalteren of bestraten op basis van de technische en veiligheidsstaat.

Een eerste inschatting voor de Maten is dat we uit deze bestaande budgetten de komende 10 jaar vanuit onderhoudsgelden ongeveer 2,5 ton per jaar kunnen bijdragen aan deze revitaliseringsopgave. Dat is dus in totaal 2,5 miljoen euro voor de eerste 10 jaar. Dit betekent dan wel dat de achterstand in het wegenonderhoud voor met name elementenverharding in de andere wijken en dorpen minder snel wordt ingelopen. Met andere woorden: we laten de revitaliseringsopgave in deze periode soms prevaleren op ander noodzakelijk onderhoud. Blijft over een extra benodigde investering de komende 10 jaar van 17,5 miljoen euro. Voor de periode daarna is er wellicht meer dekking uit bestaande middelen mogelijk omdat we dan dichterbij de reguliere afschrijvingstermijnen zitten.

Hoewel we dit nog niet hebben onderzocht, schatten wij in dat de meerkosten voor revitalisering in de andere oudere wijken gemiddeld lager zullen uitpakken dan in De Maten. Dit omdat we in de meeste wijken een minder kwetsbare openbare ruimte hebben. Ook zijn in Zevenhuizen en Zuid al de nodige herstructureringen uitgevoerd. In totaal staan er circa 15.000 woningen in de overige buurten die tussen 1950 en 1980 zijn gebouwd. Als we uitgaan van een gemiddelde investering van 2500 euro per woning (rekening houdend met de verhouding hoogbouw/laagbouw) is de ruwe schatting dat hier een totale investeringsopgave ligt van ongeveer 37,5 miljoen euro voor de komende 20 jaar, oftewel de komende 10 jaar bijna 19 miljoen euro. De bijdrage uit reguliere beheer- en onderhoudsbudgetten zal voor deze wijken naar verwachting beperkt zijn. Ook omdat we niet tegelijkertijd achterstanden in de overige wijken en dorpen willen oplopen.

De prioriteit bij de revitalisering van de openbare ruimte van de bebouwde omgeving ligt bij de oudere wijken en in het bijzonder bij De Maten. We beogen samen met de bewoners en corporaties drie pilots te starten om daarmee te komen tot een lerende, maar ook structurele aanpak.

Voor het uitvoeren van de drie pilots voor 400 woningen in De Maten en 200 in Zuid en Zevenhuizen is in 2018 en 2019 een investeringsbedrag van € 2,1 miljoen euro nodig. Die investering zorgt voor een structurele kapitaallast van € 77.000.

Uitwerking thema's Voorjaarsnota

Nr. 20: Binnenstad

We willen in de komende jaren extra investeren in meer groen, water, verblijfs- en ruimtelijke kwaliteit en experimenteren met tijdelijke spel- en belevingsvormen. Samen met de partners in de stad zullen we een nieuw inspirerend perspectief schetsen.

We onderscheiden een fase III, III+ en een fase IV.

Fase III richt zich op investeringen in de binnenstad. Fase III omvat herinrichtingsprojecten zoals Griff, Beekstraat, (fietsenstalling) Marktplein, Hoofdstraat Zuid en Hofstraat/Kanaalstraat. Over vier jaar hebben we het dan over een investering van ruim € 7 miljoen.

In Fase III+ zijn daar investeringen aan toegevoegd die vooral iets doen met de identiteit, ambitie en beleving van onze binnenstad. We hebben het dan over projecten op het gebied van ruimtelijke kwaliteit, spel en bewegen en mobiliteit en duurzaamheid. Dit vraagt om een investering van € 700.000 en extra exploitatiebudgetten voor onder meer de continuering van de stimuleringsbijdrage gevelfonds, tijdelijke spelelementen en oplossing fietsknelpunten. Het gaat dan om respectievelijk € 250.000 (2018), € 300.000 (2019), € 200.000 (in 2020) en € 200.000 (in 2021).

In fase IV vragen we de kans en middelen om met onze partners in de stad een hernieuwd perspectief te maken onder het motto 'groots denken over de binnenstad'. Daarvoor is € 300.000 nodig verdeeld over 2018 en 2019.

Uitwerking thema's Voorjaarsnota

Nr. 21: Duurzaamheid

Klimaat

Op dit moment is het programma Beekherstel in uitvoering. We herstellen beken, zodat hun waterbergingsfunctie vergroot wordt en de biodiversiteit toeneemt. De komende jaren willen we verder met de uitvoering van het programma door beekherstel bij de Grifhof in de Binnenstad, de Ugchelse beken en de Beek Kerschoten.

In 2018 is er een extra kans voor klimaatadaptatie en waterberging. De geplande herinrichtingsprojecten in het Zuiderpark bieden mooie kansen om werk met werk te maken in combinatie met de aanleg van de Kayersbeek. Bovendien biedt dit mogelijkheden om grond in het gebied her te gebruiken, wat mooi aansluit bij het zorgvuldig omgaan met grondstoffen en wat het aantal grondtransporten (CO2 uitstoot) beperkt. De totale investering aan de Kayersbeek bedraagt ca. € 900.000. Het Waterschap neemt ca. 1/3 deel voor zijn rekening. Onze investeringsopgave hebben wij bepaald op € 615.000.

Circulaire economie

In 2017 en 2018 zetten we volop in om het Afvalplan uit te voeren en de daarin opgenomen maatregelen te realiseren. Het plan richt zich op recycling van het afval van huishoudens. Afgelopen jaar zijn we daarom gestart met de innovatieversnellers circulaire economie. Mooie eerste toepassingen zijn de projecten 'van bermgras tot papier', 'circulair aanbesteden De Parken' en 'geen papiertje de regio uit'. Regionaal, provinciaal, landelijk en Europees staat circulaire economie steeds hoger op de agenda. Wij willen als grote gemeente in onze regio het initiatief nemen waar het gaat om pilots die innovatief van karakter zijn. Voor 2018 is hiervoor eenmalig € 150.000 nodig (€100.000 voor innovatieversnellers en € 50.000 voor doorontwikkeling programma).

Energie

In 2018 gaan we met de uitvoeringsagenda energietransitie 2017-2020 nog intensiever inzetten op wat we in 2017 hebben opgestart (o.a. Energiek Wonen, Energieloket en ontzorgen inwoners en bedrijven, ruimtelijke inpassing). Communicatie in de brede zin van het woord blijft van belang om inwoners en bedrijven mee te nemen in de energietransitie.

Voor het thema energie en energietransitie is in de MPB 2017-2020 een bedrag van € 1 miljoen beschikbaar gesteld + pm. Het huidige programma is onvoldoende om de door u gestelde doelen te behalen. Daarvoor zijn extra activiteiten en maatregelen nodig.

Wij beogen de energietransitie te versnellen en daarbij substantieel sneller gaan dan de landelijke trend om op die manier als Apeldoorn zo snel als mogelijk energieneutraal te zijn. Voor realisering van dat scenario is extra budget nodig: € 630.000 in 2018, € 1.130.000 in 2019, € 2.190.000 in 2020 en € 1.750.000 in 2021.

Cleantech werk

Wij willen ook na 2018 de samenwerking van het bedrijfsleven in AREA055 en het aanjagen vanuit de gemeente continueren. Daarnaast is de voortzetting van de huidige samenwerking in de Cleantech Regio met bedrijfsleven, onderwijs, bewoners en overheden van belang om onze ambities te halen. Niet alleen voor het thema Cleantech werk, maar ook voor energietransitie, klimaat en circulaire economie.

Voor het continueren van de bijdrage in AREA055 en voortzetting van de aanjaagfunctie van de gemeente is vanaf 2019 structureel € 100.000 nodig. Voor het voortzetten van onze bijdrage aan de Cleantech Regio is vanaf 2020 structureel € 125.000 nodig.